

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Факультет політичних наук

Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

**АФРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Виконав: студент VI курсу,
групи 691-м спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Джуман Віталій Ігорович

Керівник: к. і. н., доцент
кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики
Вовчук Людмила Анатоліївна

Рецензент: к. і. н. доцент кафедри
міжнародних відносин та
зовнішньої політики
Богданова Тетяна Євгенівна

Миколаїв – 2023 рік

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	I-
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	8
1.1. Стан наукової розробки теми та джерельна база проблеми	8
1.2. Концептуальна та понятійно-категоріальна основи дослідження	26
1.3. Методологія дослідження зовнішньої політики ЄС в контексті африканського питання	37
РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄС ЩОДО КРАЇН АФРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ (кінець 1990-х рр. – 2023 р.)	42
2.1. Політична та дипломатична співпраця	42
2.2 Торгово-економічне співробітництво	60
2.3. Вплив внутрішніх проблем в африканських країнах на відносини з ЄС ..	75
РОЗДІЛ 3. МІГРАЦІЙНА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО АФРИКАНСЬКИХ КРАЇН	79
3.1. Міграційна криза в ЄС	79
3.2. Міграційна політика ЄС щодо країн Африканського континенту	86
3.3. Програми офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн ...	94
ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	103
ДОДАТКИ.....	111

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС	Європейський Союз
ООН	Організація Об'єднаних Націй
BMF	Bundesministerium der Finanzen (Федеральне міністерство фінансів Федеративної Республіки Німеччина)
Євростат	статистична організація Європейської Комісії
ЕРА	Economic Partnership Agreements
Єврокомісія	Європейська комісія
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
BMZ	Federal Ministry for Economic Cooperation and Development of the Federal Republic of Germany (Федеральне Міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини)
МЕСР	Міністерство економічного співробітництва та розвитку
ФРН	Федеративна Республіка Німеччина
ПАР	Південно-Африканська Республіка
МОП	Міжнародна організація праці
ГАТТ	Генеральна угода з тарифів і торгівлі
НУО	неурядові організації
ЄФР	Європейський фонд розвитку
ЕРА	Угода про економічне партнерство
ECOWAS	Економічне співтовариство західноафриканських держав
UEMOA	Західноафриканський економічний і валютний союз
СЕТ	Загальний зовнішній тариф ECOWAS
SPS	санітарні та фітосанітарні стандарти ЄС
GSP	Узагальнена система преференцій ЄС
ЕВА	це спеціальна домовленість для найменш розвинених країн

	за класифікацією ООН
CEMAC	Economic and Monetary Community of Central Africa (Економічне та валютне співтовариство Центральної Африки)
ECCAS	Economic Community of Central African States (Економічне співтовариство країн Центральної Африки)
EU-ESA іEPA	Тимчасова угода про економічне партнерство між Європейським Союзом та Східною і Південною Африкою
RTA	Regional Trade Agreements (регіональні торговельні угоди)
COVID-19	коронавірусна хвороба 2019
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ВВП	Валовий внутрішній продукт
AfCFTA	Agreement on the African Continental Free Trade Area (Угода про Африканську Континентальну Зону Вільної Торгівлі)
GATS	General Agreement on Trade in Services (Генеральна угода з торгівлі послугами)
СДПН	Соціал-демократична партія Німеччини
ЗМІ	Засоби масової інформації
EUTF	Надзвичайний трастовий фонд ЄС для Африки
NDICI	Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва
GTZ	Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (Німецьке товариство технічного співробітництва)
СНІД	Синдром набутого імунодефіциту

ВСТУП

Актуальність теми. Тема дослідження є актуальною в контексті загального зростання інтересу до Африки як геополітичного актора. За останні роки Африка стала одним із регіонів, що найбільш стрімко розвивається у світі, зі значним потенціалом для економічного розвитку та взаємодії зі світом.

Завдяки цьому зростає інтерес до розвитку відносин між Європейським Союзом та Африкою. Зовнішня політика ЄС у сфері співпраці з Африкою включає в себе багато аспектів, таких як розвиток, гуманітарна допомога, боротьба з тероризмом, міграційна політика тощо.

Однак, на сьогоднішній день є декілька факторів, що роблять цю тему особливо актуальною. По-перше, криза COVID-19 показала необхідність міжнародної співпраці в боротьбі з глобальними викликами, такими як пандемія. Африка, зокрема, потребує значної підтримки та допомоги в цій сфері, що робить співпрацю з ЄС ще більш актуальною.

По-друге, зростає конкуренція між різними глобальними акторами, такими як Китай, Росія та США, за вплив та присутність в Африці. Це змушує ЄС шукати нові шляхи партнерства з Африкою, що сприятиме зміцненню їх взаємодії та впливу в регіоні.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітична стратегія ЄС щодо африканських країн. **Предметом** - відносини між Європейським Союзом та країнами Африки в сучасному контексті.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період кінця 1990-х рр. – 2023 р.. *Нижня межа* пояснюється процесом активізації співробітництва між ЄС та країнами Африки. *Верхня межа* (2023 р.) – сучасним етапом реалізації зовнішньополітичної стратегії ЄС щодо країн Африки. Однак, варто зазначити, що періодично автор виходитиме за вказані межі з метою більш поглибленого висвітлення ключових аспектів даної тематики.

Територіальні рамки дослідження обмежені територією ЄС та Африканського континенту.

Мета роботи полягає у дослідженні та аналізі відносин між Європейським Союзом та країнами Африки. Відповідно до мети поставлені наступні **завдання**:

- висвітлити стан наукової розробки теми та джерельної бази проблеми;
- розглянути концептуальну та понятійно-категоріальну основи дослідження, а також методологію дослідження зовнішньої політики ЄС в контексті африканського питання;
- дослідити політичну та дипломатичну співпрацю ЄС з країнами Африканського континенту;
- проаналізувати торгово-економічне співробітництва ЄС з країнами Африки;
- дослідити вплив внутрішніх проблем в африканських країнах на відносини з ЄС;
- розглянути міграційну кризу в ЄС;
- охарактеризувати міграційну політику ЄС щодо країн Африканського континенту;
- проаналізувати програму офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн.

Наукова новизна дослідження визначається актуальністю досліджуваної проблеми і тим, що запропонована тема є недостатньо вивченою у вітчизняній історіографії. Тому, це є певною мірою спроба висвітлити ключові напрями зовнішньої політики ЄС щодо країн Африки, застосовуючи при цьому різного роду інструментарій (розвиткова допомога, торгівля, безпека та ін.).

Практичне значення роботи полягає у тому, що її написано в наукових і навчальних цілях. Робота може стати основою для формування стратегії зовнішньої політики ЄС щодо Африки, враховуючи основні тенденції та виклики, що впливають на відносини між ЄС та Африкою;

допомогти у визначенні можливостей для підвищення економічної співпраці між ЄС та країнами Африки, зокрема шляхом залучення інвестицій та підтримки торговельних відносин; допомогти у визначенні основних викликів щодо безпеки та боротьби зі злочинністю в Африці, та розробці ефективних стратегій для їх подолання.

Матеріали дипломної роботи можуть бути використані при написанні дисертаційних робіт, навчальних посібників і підручників, а також під час викладання загальних і спеціальних курсів, таких як «Міжнародні відносини та світова політика», «Європейський Союз у міжнародних відносинах», «Сучасні тенденції міжнародних відносин», різних спецкурсів тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки цього дослідження були представлені на розгляд у вигляді виступів на наукових конференціях, зокрема, на XV Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2023»: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі (м. Миколаїв, червень 2023 р.) та XIII Міжнародній науковій конференції «Аркасівські читання»: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи». До 110 річниці Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (м. Миколаїв, 26-27 травня 2023 р.).

Публікації. За темою дослідження було опубліковано статтю у науковому журналі «Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI» (номер 6) і 2 тез «Ольвійський форум» і «Аркасівські читання».

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 121 сторінка, з них основного тексту – 102 сторінки. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків (129 найменувань українською, російською, англійською мовами).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АФРИКАНСЬКОГО ВЕКТОРУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Стан наукової розробки теми та джерельна база проблеми

На сьогоднішній день, тема дослідження має важливість для розуміння відносин між двома регіонами, а також для розвитку майбутніх відносин та співпраці між ними. Зазначимо деякі з ключових причин, чому ця тема є важливою:

1. Геополітичне значення Африки: Африка займає важливе місце в геополітичній карті світу, оскільки вона має значні природні ресурси та потенціал для розвитку. З цієї причини, розуміння відносин між ЄС та Африкою є важливим для розуміння глобальної політичної ситуації.

2. Потреба в співпраці: обидва регіони мають спільні проблеми, такі як бідність, тероризм, імміграція та кліматичні зміни. Співпраця між ЄС та Африкою є необхідною для забезпечення ефективної боротьби з цими проблемами.

3. Економічне значення: ЄС та Африка є важливими економічними партнерами. Африка є найшвидше зростаючим регіоном світу з потенціалом розвитку торгівлі та інвестицій. Розуміння відносин між ЄС та Африкою є важливим для забезпечення розвитку співпраці в галузі торгівлі та інвестицій.

4. Гуманітарне значення: Африка є регіоном, який стикається зі складними гуманітарними викликами, такими як голод, хвороби та конфлікти.

Тема дослідження є досить великою і складною, тому вона привертає увагу вчених з різних галузей науки. Дослідження в цій сфері проводяться у

рамках політичної науки, міжнародних відносин, економіки, соціології та інших галузей.

На сьогоднішній день існує значна кількість наукових праць та публікацій, присвячених вивченню відносин між ЄС та Африкою. Однак, багато з них зосереджені на конкретних аспектах відносин між цими регіонами, тоді як мало досліджень зосереджено на дослідженні африканського вектору зовнішньої політики ЄС на сучасному етапі як цілому.

Для проведення дослідження було проаналізовано літературу, відповідно до обраної теми. Питання співпраці африканських країн з країнами ЄС є досить цікавим, та стало предметом досліджень багатьох науковців, серед яких є як українські так і закордонні. Доречно розглянути результати їх аналізів більш детально. Використану літератури з даної тематики дослідження доцільно класифікувати за країнознавчим критерієм: роботи вітчизняних авторів, європейських фахівців-міжнародників, науковців представників держав Африки та західних дослідників.

Серед *українських дослідників* доречно почати з науковця Н. Пак. У своїй роботі науковець досліджував взаємодію Європейського союзу з іншими країнами у міграційній сфері. Серед даних країн були й країни Північної Африки, представники яких вважають, що жителі Європи дискримінаційно ставляться до мусульман та арабів, а європейці, у свою чергу, мають упереджену позицію до вихідців з країн Близького Сходу та жителів африканського регіону. Особливо це проявляється останніми роками, коли неконтрольовані потоки мігрантів заповнили Європу, а джерелами їх формування стали сусідні з Європою держави. З часом проблема лише погіршувалась, тому голови європейських країн почали бити на сполох. Завдяки вжитим заходам Євросоюзу вдалося суттєво зменшити та врегулювати потік біженців та нелегальних мігрантів, які прямували до

Європи (переважно із Сирії) через Східне Середземномор'я¹. Таким чином, автор аналізує дії та заходи, що вживав Євросоюз у прагненні звільнитися від проблеми збільшення нелегальних мігрантів на своїй території.

Варто також відзначити дослідження А.П. Сапсай, М.К. Манташян, які розглядали питання врегулювання конфліктів на африканському континенті за сприяння країн ЄС. Досвід країн ЄС у врегулювання даного роду кризових ситуацій показує, що Європейська спільнота може не лише вирішувати соціально-економічні питання, але й самостійно розгорнути миротворчі операції. Але, на думку науковців, миротворча місія носила більш гуманітарний характер, аніж військовий².

С.В. Толстов аналізує політичну взаємодію між країнами ЄС та країнами Африки. У праці науковця розглянуто основні документи співпраці, у яких декларовано наміри активізувати відносини в таких сферах, як розвиток торгівлі, регулювання глобальних проблем, включаючи міграцію та зміни клімату, сприяння винайденню країнами Африки «трансрегіональних і континентальних відповідей» на важливі проблеми і завдання сьогодення. Проте, до найважливіших тем двостороннього діалогу належить забезпечення миру і безпеки у країнах Африканського континенту³.

А.І. Кудряченко також досліджувала політику ЄС щодо африканських країн. Так, вона дійшла висновку, що тенденції у відносинах ЄС із країнами Африки виявили ряд суттєвих особливостей та протиріч: Європейський союз визнає Африканський союз лідером і партнером у міжконтинентальному діалозі з фундаментальних питань, включаючи політичний діалог, сприяння розвитку, демократичний транзит, міграційний контроль та забезпечення миру, безпеку. За охопленням проблем та їх кількості, формати діалогу двостороннього стратегічного партнерства не мають аналогів у світовій

---

¹ Пак Н.О. Взаємодія Європейського Союзу з країнами Середземноморського партнерства у міграційній сфері // Міжнародні відносини. 2017. № 1 (46). С. 33.

² Сапсай А.П. Участь ЄС у врегулюванні конфліктів на африканському континенті // Гілея: Науковий вісник. 2013. №72. С. 188.

³ Толстов С.В. Тенденції політичної взаємодії між ЄС та країнами Африки. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/3286/1/Tendentsii%20politychnoi%20vzaiemodii%20mizh.pdf>.

практиці. Однак, за винятком операцій з підтримки миру, які запобігають розповсюдженню конфліктів, ефективність діяльності з багатьох напрямків залишилася незначною, що також впливає на співпрацю.

Європейський союз залишається головним зовнішнім спонсором африканських країн, фінансуючи програми допомоги, розвитку, а також намагається надавати моделюючий вплив на соціально-економічні процеси у країнах Африки. Однак, уряди більшості африканських країн не демонстрували високих потенціалів з погляду можливостей для забезпечення належного підвищення рівня життя населення, а також недопущення відтоку мігрантів до країн Євросоюзу ⁴.

Науковець Л.О. Бісон також аналізувала політику стратегії співпраці між ЄС та країнами Африки. Автор аналізує стан такої співпраці у 2020-х роках, з початком пандемії COVID-19. Через місяць після опублікування нової стратегії, 8 квітня 2020 року Європейський Союз продемонстрував свою солідарність, у тому числі з африканським континентом, виділивши близько 20 млрд. євро на допомогу тим країнам, що розвиваються, і найбільш вразливим країнам та регіонам світу у зв'язку з пандемією (3,25 млрд. євро передбачено для країн Африки). «Глобальна відповідь ЄС на COVID-19» представляє собою зовнішньополітичний інструмент реагування Євросоюзу на гуманітарну та економічну кризу, спричинену поширенням коронавірусної інфекції. Для зручності аналізу автор розділив відносини Європейського союзу та африканських держав, які розвиваються, у трьох форматах. По-перше, взаємодія держав-членів ЄС з країнами-партнерами реалізується на двосторонній основі. По-друге, Євросоюз як угруповання вибудовує відносини з окремими державами континенту, наприклад, з країнами Північної Африки у рамках Європейської політики сусідства (Союз для

---

⁴ Кудряченко А.І., Мартинов А.Ю. Глобальні виміри зовнішньої політики Німеччини (2005-2021 рр.): калейдоскоп подій. Монографія / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2022. С. 401.

Середземномор'я) або з п'ятьма державами: Ефіопією, Малі, Нігером, Нігерією, Сенегалом під час Рамкової програми для Нового партнерства ⁵.

Також варто зосередити увагу на *європейських науковцях*, таких як Р. Кословські ⁶, який розглядав проблеми міграційної політики країн ЄС по відношенню до країн Африки. А. Гедес ⁷ розглядав як вхідні, так і висхідні міграційні потоки в Європі. В. Хадсон ⁸ розглядав зовнішню політику різних країн світу, у тому числі й країн ЄС.

Зважаючи на те, що кожна країна ЄС, тією чи іншою мірою, може змінювати свою політику щодо країн Африки, тому доречно розглянути більш детально саме відношення різних країн, а також їх зовнішню політику щодо африканського континенту. Ю.О. Симонтовська розглядала африканський вектор зовнішньої політики Франції на початку ХХІ ст. Так, було досліджено основні напрямки співпраці Франції з африканськими країнами під час президенства Н. Саркозі, а саме у військово-політичній сфері, оскільки Франція прагнула відігравати значну роль на міжнародній арені. У першу чергу, підтримка африканських країн, у даному випадку, є досить важливою. Щодо економічної співпраці, Франція є найбільш зацікавленою державою щодо стабільного економічного зростання, так само вона є зацікавленою щодо підтримки стабільності у своїй «заповідній зоні». Найкращим та найдешевшим способом для досягнення цієї мети є підсилення економіки африканських партнерів Франції. Також Франція підтримувала розвиток африканської культури, яка є важливою для Франції та використовується з метою протистояння асиміляції світової культури впливовими англомовними державами. Таким чином, політика Франції щодо Африки продовжувала залишатися активною і включала в себе як звичний в

---

⁵ Биссон Л.О. Новая стратегия ЕС для Африки: в поисках подлинного партнёрства // Современная Европа. 2020. № 3. С. 40.

⁶ Koslowski R. European Union Migration Regime. Oxford: Oxford Univ. press, 2007. 425 p.

⁷ Geddes A. The Politic of Migration and Immigration in Europe. L. 2006. 346 p.

⁸ Hudson V. Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory. Lanham: The Rowman and Littlefi eld Publishing Group, 2007. 234 p.

даному регіоні елемент франкофонії, так і посилення військово-політичного вектору відносин з африканськими державами ⁹.

К.Ю. Денисенко аналізувала французько-африканські відносини за президенства Е. Макрона. Своєю позицією президент Франції підтвердив, що готовий підтримувати та боротися проти будь-яких спроб зменшити свою присутність в африканському регіоні. На даному етапі були спроби врегулювати питання терористичної небезпеки на континенті. Також були спроби оптимізації потоків мігрантів до Європейського континенту. Президент Франції прагне збільшити фінансування програм розвитку африканських країн на рівень 0,7 % бюджету країни. Цей рівень допомоги планується досягнути у період 2022-2030 рр. ¹⁰.

Також варто відзначити Німеччину, як одного з ключових гравців ЄС. Починаючи від 2005 року уряди А. Меркель особливе місце відводять саме міграційній політиці з метою підтримки біженців з країн Африки. Саме за такі дії вона здобула як прихильність, так і несхвалення в той же час. Так, на початку своєї діяльності у ролі канцлера, Меркель доклала зусиль для підтримки «демократичного вибору» країн Африки та створення миротворчих місій. Надалі, а саме з 2007 року, почалася робота з економічної глобалізації. У першу чергу, наголошувалося на енергоефективності у країнах, що розвиваються, та збереженні ресурсів, охороні навколишнього середовища в глобальному масштабі тощо. Також було налагоджено торгові відносини, адже Африка має багато ресурсів, які цікавлять європейський світ.

У 2011 році значну увагу було приділено зміцненню позицій німецького бізнесу на африканському континенті. Запропоновані заходи були зорієнтовані на мобільність, підвищення економічної вигоди від тимчасової трудової імміграції, забезпечення міжнародного захисту мігрантів та дотримання їх прав.

---

⁹ Симонтовська Ю.О. Африканський вектор зовнішньої політики Франції в період правління Н. Саркозі // Політологічний вісник. 2013. № 69. С. 572-571.

¹⁰ Денисенко К.Ю. Африканський вектор зовнішньої політики Франції за президенства Е. Макрона // Topical issues of modern science, society and education. 2021. С. 784.

Подальші роки уряди лише підтримували обраний курс. Незважаючи на внутрішні проблеми країн Африки та кризи європейських країн, А. Меркель продовжувала підтримку Африки. М.М. Кухтін розглядав причини бажання до співпраці зі сторони Німеччини. Так, наприклад, вагомим є інтерес до різноманіття корисних копалин африканських країн. Найбіднішим африканським країнам тільки те й залишається, що боротися за хліб і за питну воду. Певно, що боротьба між основними центрами впливу на Африку триватиме, незважаючи на те, що світова економічна криза поставила під сумнів можливості суттєвого збільшення обсягів економічної допомоги країнам, що розвиваються. Так, автор аналізує основні події, що з цим пов'язані, та рішення, які на це впливають ¹¹.

Також варто відзначити науковця Н.П. Шелудченко, який розглядав міграційну політику, яку проводила А. Меркель. Так у Німеччині була розроблена та проводилась політика, яка є найбільш оптимальною для обох сторін. Проте з часом, незважаючи на колишню відкритість європейських кордонів для біженців та дію положень Шенгенської та Дублінської угод, риторика головних осіб Німеччини змінилася на користь обмежувальних заходів щодо прийому та розміщення мігрантів з надання їм державної підтримки. Не поділяючи часом радикальні пропозиції своїх колег, Ангела Меркель, тим не менш, змінила свої позиції з міграційного питання, відійшовши від ідеалістичної теорії європейського суспільства ¹².

Незважаючи на те, що Велика Британія вийшла зі складу Європейського Союзу, не можна не враховувати її роль та вплив на політику ЄС щодо африканських країн у XXI ст. Так, Т.Є. Богданова та О.О. Калачова аналізували саме цей напрямок політики. Варто відзначити, що Велика Британія мала власні інтереси. Керівництво Британії неодноразово заявляло,

---

¹¹ Кухтін М.М. Зовнішня політика уряду А. Меркель крізь призму «конфлікту поколінь» у ХДС: боротьба між традицією та інновацією у сучасних міжнародних відносинах // Наукові праці. Політологія. 2012. № 178. С. 40.

¹² Шелудченко Н.П. Миграционная политика IV правительства А. Меркель (2018-2021 гг.) // Вестник МГОУ. 2022. № 3. С. 93-104.

що африканський регіон є регіоном світу, що найшвидше розвивається. Пріоритетною територією для Великої Британії була територія на південь від Сахари. Британія надає перевагу інвестиційним проектам за таким напрямком як розвиток доріг, інтернет-забезпечення, інфраструктура, митна служба, якісна підготовка бізнес-лідерів, математиків, вчених тощо. Такі програми допомагатимуть Африці розкрити потенціал зсередини, а торгівля і приватне підприємство лише сприятимуть цьому процесу. Звичайно, Британія не може не враховувати того факту, що для африканських країн залишається важливою проблема тероризму та піратства. У даному напрямку Великобританія активно працює в ООН та інших міжнародних організаціях з метою посилення боротьби з піратством та тероризмом. Серед країн, з якими Британія налагодила відносини, можна виокремити Ботсвану, Гамбію, Замбію, Камерун, Кенію, Лесото, Маврикій, Малаві, Мозамбік, Намібію, Нігерію, ПАР, Руанду, Свазіленд, Сейшельські острови, Сьєрра-Леоне, Танзанію, Уганду та інші. Проблемними є стосунки Великої Британії із Зімбабве, адже вважається, що керівництво країни є недемократичним. Проте, як зазначає автор, досить часто можна сприймати поведінку Британії та її прагнення до розвитку африканських країн як відшкодування її колоніальної провини¹³.

Таким чином, розглянувши різні точки зору щодо співпраці африканських країн з країнами Європи, можна стверджувати, що Африка є цікавою для цих країн. ЄС та його держави-члени є найбільшими партнерами країн регіону за всіма показниками, а саме – інвестиції, торгівля, офіційна допомога з метою розвитку чи безпека. Але, як показує практика, Євросоюзу не завжди вдається досягти бажаних результатів у своїх відносинах із країнами континенту. Це стосується й ефективності зовнішньоторговельної та інвестиційної політики. При цьому, варто відзначити, що Африка все частіше розглядається як рівноправний партнер, а не отримувач донорської

---

¹³ Богданова Т.О. Африканська політика Великобританії на сучасному етапі // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2012. № 4(1). С. 40.

допомоги в обмін на проведення внутрішніх політичних та економічних реформ.

У процесі проведення дослідження було виявлено необхідність залучення низки джерел, що дозволили підвищити рівень об'єктивності аналізу відносин між ЄС та державами Африки, а також урахувати їх динаміку на сучасному етапі.

Джерельну базу дослідження умовно можна поділити на такі групи:

I. Документи глав держав та урядів. Варто знову відзначити, що для країн ЄС досить гостро постає проблема незаконної міграції. Саме тому, для врегулювання ситуації, у 2003 році більшість держав-членів ЄС підписали Регламент Дублін II – документ, згідно з яким мігранти можуть запитувати декларацію про притулок у країні, якою вони в'їхали до Європейського Союзу. У 2013 році на зміну цього Регламенту прийшов новий – Дублін III, заснований на тих же принципах, що і Дублін II, проте його основними стали запобігання подачі заявником прохань про притулок у кількох державах-членах, а також скорочення кількості осіб, які шукають притулку, але є громадянами ЄС ¹⁴.

Так, політика Німеччини змінилася щодо країн Африки від початку XXI століття. Важливим кроком у процесі реформування політики розвитку стало ухвалення урядом Німеччини у квітні 2001 року «Програми дій 2015» («Aktionsprogramm 2015») ¹⁵. Зазначений документ є політичною програмою для реалізації цілей міжнародного співтовариства. Федеральний уряд узяв на себе зобов'язання сприяти реалізації цілей, узгоджених на міжнародній конференції в Йоганнесбурзі.

«Програма дій 2015» сформулювала такі стратегічні цілі:

– прагнути до того, щоб боротьба з бідністю розглядалася як завдання не лише світової спільноти, а й як завдання федерального уряду;

---

¹⁴ Дублінська конвенція. URL: <https://cutt.ly/p7bYI91>

¹⁵ Aktionsprogramm 2015. URL: <https://cutt.ly/r7bYPui>

– домагатися узгодженості внутрішньої політики з міжнародними програмами у рамках боротьби з бідністю;

– прагнути створення нових альянсів з метою досягнення розвитку; ефективно орієнтувати співпрацю з метою розвитку.

II. Документи міжнародних організацій представлені документами різних країн. Франція є особливо зацікавленою у співпраці між Європою та Африкою, що підтверджується діями керівництва. Представляючи свою програму перебування на посаді своєї країни в грудні 2019 року, Президент Франції Еммануель Макрон зробив пріоритетом відносини з Африкою. Він зазначив, що хоче «відновити економічний і фінансовий новий курс з Африкою», підкресливши «дещо втомлені» поточні відносини між двома континентами. Так, відомий журналіст Г. Лорі¹⁶ аналізував загальну тенденцію щодо співпраці між Францією та Африкою. Інвестиційна стратегія¹⁷ відповідає зазначеній логіці, однак для Парижа стратегія має виходити за межі лише торгівлі та економіки – точка зору, яку поділяє Брюссель. У березні 2020 року Європейська комісія представила комюніке під назвою «Назустріч комплексній стратегії з Африкою»¹⁸, в якому вказано п'ять ключових напрямків співпраці для вирішення поточних міжнародних викликів, включаючи «зелений» перехід і доступ до енергії, цифровий перехід, зростання та зайнятість, мир і міграція. Під час зустрічі в Парижі Рістер визнав необхідність для всіх держав-членів допомогти своїм африканським партнерам у боротьбі з COVID-19. Але Рістер підкреслив, що забезпечення вакцинами недостатньо – необхідно також розвивати місцеві виробничі потужності. Він додав, що створення першого центру трансферу технологій вакцин у Південній Африці є хорошим початком, а також робота, яка ведеться в Сенегалі та Руанді для створення виробничих майданчиків.

---

¹⁶ Lory G. France aims to revive EU partnership with Africa ahead of February summit. URL: <https://cutt.ly/k7bYFaH>

¹⁷ European Global Gateway. URL: <https://cutt.ly/17bYJqg>

¹⁸ Toward comprehensive Strategy with Africa. URL: <https://cutt.ly/57bYLoG>

У аналізі міграційної політики ЄС розглянуто різні аспекти. Проте зазначено, що аналіз має спиратися на важливий прогрес, досягнутий на регіональному рівні, через цілеспрямовані діалоги та рамки, а також через партнерство з такими організаціями, як Африканський Союз ¹⁹.

Важливим кроком для укріплення стосунків між країнами ЄС та країнами Африки є «Compact with Africa» – ініціатива G20, яка мала б стати опорою партнерства. Вона координується Федеральним міністерством фінансів (BMF) та націлена на посилення приватних інвестицій в Африці. Ініціатива «Compact with Africa» задумана у довгостроковій перспективі і принципово відкрита для всіх «стійких» африканських країн, які працюють над удосконаленням рамкових умов для приватних інвестицій. У багатьох країнах ця ініціатива викликала інтерес, особливо в Кот-д’Івуарі, Марокко, Руанді, Сенегалі та Тунісі. Під час підготовки до саміту, зазначені країни вже взяли участь у переговорах міністрів фінансів та голів емісійних банків країн G20, які проходили у Баден-Бадені. Ці держави утворюють так звану «С-5», тобто першу групу Compact Countries ²⁰.

III. Наступною групою джерел є *виступи політичних діячів*. Так, у своїй промові, А. Меркель, окрім подальших напрямків для співпраці, зазначила: «Ми можемо багато в чому повчитися у африканських країн, що мають власний досвід у боротьбі з пандеміями. Такі теми, як клімат, міграція, сталий економічний розвиток і, звісно, мир та безпека – і це лише декілька прикладів – стануть предметом наших перемовин із Африкою». Цим канцлер окреслив подальші сфери для співпраці ²¹.

---

¹⁹ Migration and Asylum Package: New Pact on Migration and Asylum documents adopted on 23 September 2020 // European Commission [official web-site]. 2020. URL: <https://cutt.ly/W7bYCjh>

²⁰ G20 Compact with Africa. URL: <https://cutt.ly/v7bYNZ5>

²¹ Промова Федерального канцлера Ангели Меркель у рамках заходу Фонду Конрада Аденауера, м. Берлін, 27 травня 2020 р. «Зовнішня політика та політика безпеки під час головування Німеччини в раді ЄС». URL: <https://cutt.ly/h7bYV9B>

Президент Е. Макрон також у своєму інтерв'ю зазначав готовність до співпраці з країнами Африки та цінність даних країн для Франції та всього Європейського Союзу ²².

IV. Щодо *статистичних даних*, що знаходяться на Євростаті, то вони підтверджують, що до 2020 року відбувалося зростання як імпорту так і експорту між африканськими країнами та країнами ЄС. Проте у 2020 році, після початку пандемії, співпраця дещо послабилась, однак вже в 2021 році знов почала набирати оберти. Розглядаючи загальну тенденцію, можна стверджувати, що у період 2014-2021 рр. експорт товарів та послуг дещо перевищував імпорт з країн ЄС ²³.

V. Наступною групою джерел є *публікації в ЗМІ*. У 2020 році Європейська комісія розробила нову стратегію щодо покращення співпраці між країнами Африки та ЄС. Саме цю стратегію також було розглянуто для проведення більш детального аналізу. Так, Комісія висуває на перший план відносини між ЄС та Африкою як такі, що мають вдосконалюватися. Спільне спілкування на шляху до комплексної стратегії з Африкою підкреслює стратегічне значення африканського континенту і необхідність зміцнення партнерства ЄС «з Африкою», а не «для Африки». Незалежно від зміни сприйняття країн Африки, континент став вирішальною ареною для конкуренції між державами та компаніями, як джерело глобального попиту на природні ресурси, і, зокрема, для ЄС, як ключовий ринок для постачання критичної сировини.

ЄС є найбільш відкритим у світі ринком для африканських експортерів, але все ще містить аж п'ять різних ринкових торгових режимів з африканськими країнами. Програма подальшого розвитку містить конкретні обіцянки щодо укріплення та поширення Африканської континентальної зони вільної торгівлі та регіональної економічної інтеграції. Це зміцнює

---

²² President Macron: 'Between France and Africa, it must be a love story'. URL: <https://cutt.ly/67bY9mW>

²³ Africa-EU – international trade in goods statistics. URL: <https://cutt.ly/O7bY8rD>

повідомлення про те, що ЕРА та інші торгові режими є інструментами для майбутнього вільного від континенту до континенту торгівельної зони, але ЕРА залишаються суперечливими для африканських лідерів і створили регіональну напруженість.

Майбутнє партнерство має визнати різні погляди на ЕРА та знайти конкретні рішення, що підходили б для обох сторін. Важливим є створення єдиного торгового режиму, узгодженого між ЄС і Африканським Союзом.

Прагнення ЄС стати кліматично нейтральними до 2050 року в рамках стратегії Зеленої угоди матиме вплив на всіх торгових партнерів ЄС загалом і на Африку зокрема. По-перше, такі зміни в Європі призведуть до того, що країни імпортуватимуть менше нафти та газу з африканських країн. По-друге, законодавство, пов'язане з Європейською зеленою угодою, також може безпосередньо вплинути на африканський експорт до ЄС.

З огляду на вищезазначене, нова Африканська стратегія має вирішити ці проблеми, пов'язані із Зеленою угодою на законодавчому рівні для подальшого партнерства ²⁴.

З початком пандемії Єврокомісія також займалася питаннями врегулювання стану та покращення ситуації. Євросоюз взяв на себе зобов'язання у підтримці країн Африки. Відповідно до висновків Єврокомісії було здійснено сприяння доступу до медичної допомоги, адже це є життєво важливим компонентом роботи ЄС протягом багатьох років. ЄС виділив 102 мільйони євро на програму Партнерство універсального медичного страхування під керівництвом ВООЗ. Разом з цим, ЄС мобілізує ще 41,5 мільйона євро для збільшення глобальної готовності до надзвичайних ситуацій і спроможності країни запобігати, виявляти та реагувати на ризики та загрози здоров'ю. У Центральноафриканській Республіці ЄС використовує свою поточну програму охорони здоров'я в розмірі 57 мільйонів євро. Загалом 2 мільйони євро було перерозподілено на заходи з подолання

---

²⁴A Comprehensive EU Strategy for Africa Trade and Investments. URL: <https://cutt.ly/67bY7Zx>

коронавірусної кризи. У Замбії ЄС допоміг розширити медичне сховище та збільшити доступ до ліків. Дії проти пандемії включали підвищення обізнаності у виправних установах, заходи із запобігання статевого та гендерно обумовленого насильства, а також активізацію діяльності з охорони здоров'я та санітарії²⁵.

На початку 2017 року Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ) також представило свій пакет заходів під назвою «План Маршалла для Африки». Зазначений План відсилає до легендарного плану Маршалла, ініціативи держсекретаря США Джорджа Маршалла. Цей план діяв з 1948 року по 1952 рік, передбачав вливання приблизно 13 млрд. доларів США в зруйновану війною Європу. План Маршалла став тим поштовхом, завдяки якому розпочалося тривале економічне зростання у Західній Європі. І тепер по праву ця концепція вважається найуспішнішою програмою розвитку. Назва «план Маршалла для Африки» була сформульована, щоб позначити той величезний обсяг зусиль, який необхідно докласти на Африканському континенті.

План Маршалла для Африки мав би стати не лише сигналом до зростання, а й показати нові форми співпраці з Африкою. «Ми хочемо уникнути застарілої моделі «донора-отримувача». Потрібно почати співпрацювати з Африкою на рівних. Ми прагнемо такої співпраці, яка ґрунтувалася б на двосторонньому інтересі та взаємному бажанні». Приватні інвестиції повинні створювати робочі місця та перспективи для мешканців континенту і тим самим у довгостроковій перспективі перешкоджати масовому відтоку населення. «Ми хочемо африканських рішень для африканських викликів», – зазначається в «плані Маршалла для Африки».

Кожна країна, відповідно до того, яку політику проводить щодо країн Африки, у той же час має різні постанови, програми тощо. Тому надалі

---

²⁵ European Commission, EU global response to coronavirus: supporting our partner countries. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_607.

доречно більш детально розглянути саме джерельну базу даного дослідження.

Пропоновані заходи включали добре організовану мобільність, підвищення економічної вигоди від тимчасової трудової імміграції, забезпечення міжнародного захисту мігрантів та дотримання їх прав. Для реалізації заходів у 2011-2013 роках Єврокомісія розпочала діалог з питання міграції, мобільності та безпеки з Тунісом, Марокко та Йорданії, але станом на початок 2017 року лише уряд Марокко погодився на реадмісію нелегальних іммігрантів з Іспанії та прискорену процедуру депортації з ЄС осіб у статусі біженців.

8 вересня 2015 року в Берліні відбулася перша німецько-африканська бізнес-конференція. Ключова проблема розвитку співробітництва залишалася у відсутності адекватних державних інститутів у більшості африканських країн, які теоретично могли б бути суб'єктами партнерства ²⁶.

15 жовтня 2015 року у Берліні Міністр закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмаєр провів переговори з міністром закордонних справ Малі Абдулаєм Діопом. Німеччина оголосила про готовність і надалі підтримувати стабілізацію ситуації в Малі. Німеччина підтримала демократичний політичний процес у країні, де народилася «арабська весна» – Туніс. 5 листопада 2015 року А. Меркель провела розмову з прем'єр-міністром Тунісу Есідом.

21 листопада 2015 року Штайнмаєр відвідав Уганду. Наступного дня в Танзанії у центрі уваги було посилення регіональної інтеграції в Африці. 12 квітня 2016 року Штайнмаєр закликав до збільшення допомоги Лівії. 16 квітня 2016 року Міністр закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмаєр і міністр закордонних справ Франції Ж.-М. Еро відвідав Тріполі.

У травні 2016 року Штайнмаєр і Еро відвідали проблемні райони Малі і Нігер.

---

²⁶ Bade K.J. Die sogenannte Flüchtlingskrise: Wissenschaft, Politik und Gesellschaft in Deutschland: Festvortrag. 2016. 14 April.

2017 рік був оголошений роком Африки в Німеччині. Перше його півріччя ознаменувалася значним зростанням діяльності відомчого рівня. У середині січня профільне Міністерство економічного співробітництва та розвитку (МЕСР) заявило про необхідність розробки «Плану Маршалла» для країн південніше від Сахари та опублікувало однойменний документ. У лютому Міністерство фінансів ФРН представило громадськості Пакт з Африкою, схвалений фінансовою «двадцяткою» у Баден-Бадені. У квітні Міністерство економіки ФРН оголосило про програму залучення на Африканський континент приватних іноземних інвестицій. Цю ініціативу просували й делегати з Німеччини на виїзній сесії Всесвітнього економічного форуму у м. Дурбан (ПАР) у 2017 році.

27 вересня 2017 р. в Берліні міністр закордонних справ Німеччини зустрівся з міністром закордонних справ Єгипету С. Шукрі. Представники закликали Саудівську Аравію змінити інтенсивність бойових дій в Ємені. 22 листопада 2017 року ФРН вітала з остаточним усуненням від влади диктатора Зімбабве Роберта Мугабе.

17 вересня 2018 р. А. Меркель здійснила візит на державному рівні до Алжиру. Було оголошено, що Німеччина створює інвестиційний фонд для роботи в Африці. Континент є скарбницею світових ресурсів, тому всі сторони зацікавлені у співпраці, яка запланована на період після 2050 року.

19 листопада 2018 р. Президент ФРН Ф.-В. Штайнмаєр здійснив візит до Південно-Африканської республіки, де спостерігав стабільний демократичний режим країни з критеріями успішної німецько-африканської взаємодії та політики підтримки демократичних процесів. 2 травня 2019 року А. Меркель здійснила візит до німецького миротворчого контингенту поблизу Малі та Буркіна-Фасо.

19 січня 2020 року у Берліні відбулась міжнародна конференція щодо Лівії. Х. Маас закликав не допустити перетворення Лівії на другу Сирію. Заради цього Німеччина направила 300 військових до місії ЄС «Іріні» у Середземному морі.

7 лютого 2020 року А. Меркель у Луанді зустрілась з президентом Анголи Жоао Лоуренсо. Але плани залучення німецьких інвестицій у видобуток корисних копалин у Анголі були несподівано порушені пандемією коронавірусу. У березні 2020 року Німеччина надала допомогу проти коронавірусу Ефіопії і Сомалі. Але на п'ять місяців було перервано практику безпосередніх дипломатичних контактів.

У травні 2021 року Німеччина офіційно вибачилась за етнічні чистки колоніального періоду в Намібії. З 1991 року ФРН компенсувала Намібії за геноцид племен гереро і хама 1,1 млрд. євро.

23 червня 2021 року в Берліні відбувся черговий етап міжнародної конференції щодо Лівії. Хаос у Лівії негативно позначався на стабільності у зоні Сахелю загалом. 8 липня 2021 року Меркель у Берліні прийняла президента з Нігера ²⁷.

З 2013 року існує німецько-південноафриканське енергетичне партнерство. Воно формалізує та координує різноманітну двосторонню співпрацю в цій сфері з прямим доступом до Міністерства енергетики Південної Африки на рівні державного секретаря. Декілька міністерств (Федеральне міністерство економічного співробітництва, Міністерство навколишнього середовища, Міністерство економіки, Міністерство освіти та Федеральне міністерство закордонних справ) здійснюють операційні програми. Основна увага приділяється діалогу про енергетичну політику, спрямованому на допомогу Південній Африці в розробці сталої енергетичної політики ²⁸.

Крім цього, були налагоджені зв'язки з Демократичною Республікою Конго. У імпорті Республіки Кот-д'Івуар частка ФРН становила 3 %, у експорті – 10 % (какао). Демократична Республіка Конго у імпорті мала частку Німеччини 6 %, а у експорті – 3 %. Крім цього, варто відзначити вдалі стосунки з Чад та поступове покращення відносин з Лівією.

---

²⁷ Germany and South Africa: Bilateral relations. URL: <https://cutt.ly/w7bUy9r>

²⁸ Angela Merkel's neighborly plan for Africa. URL: <https://cutt.ly/I7bUiXE>

Разом з безпосередньою співпрацею А. Меркель розглянула стратегію розвитку відносин між країнами Великої вісімки та Африкою як своєрідне партнерство у проведенні реформ.

Крім цього, були спроби налагодити відносини з Кенією. Особисто А. Меркель мала візит до керівництва країни з пропозиціями щодо зміцнення позицій німецького бізнесу в цій африканській країні. Кенія була єдиною африканською країною, яка мала позитивний баланс торгівлі з ФРН. Після цього прослідковується, що частка імпорту та експорту з Німеччини зростала.

Особливо складною ситуацією є міграційна криза 2011-2013 рр. Для реалізації заходів для її подолання у 2011-2013 роках Єврокомісія розпочала діалог з питання міграції, мобільності та безпеки з Тунісом, Марокко та Йорданії. Проте, обговорені заходи щодо реадмісії незаконних мігрантів почали діяти лише у 2017 році.

Варто зазначити, що керівництво країни максимально докладало зусиль для налагодження відносин. Про це свідчать й численні зустрічі та поїздки до країн Африки. Серед найбільш проблемних країн є Малі, Сирія, Нігер.

Таким чином, Німеччина здобула собі низку партнерів, які проявили ініціативу щодо покращення свого положення. Серед таких можна виокремити ПАР, Чад, Конго тощо. Проте, все ж таки залишається ряд країн, які не відповідають встановленим критеріям, а також їх керівництво не докладає максимум зусиль для реалізації запропонованої політики. Так, відбуваються конфлікти, нестабільність економіки. Всі ці та інші проблеми безумовно погіршують співпрацю з ЄС.

Також варто віднести сюди мемуарну літературу. Таким прикладом є Ф. Олланд. У своїх мемуарах він зазначав, що Голова Федерації об'єднаних торговельних палат Німеччини М. Ванслебен наполягав, аби влада забезпечила німецькому бізнесу доступ до африканських корисних копалин. Натомість хаос та масові заворушення у африканських країнах поступово створили кризу біженців. Масово люди з африканських країн за бажанням

безпеки та кращого життя намагалися пройти цей шлях. У той час як більшість європейських лідерів з пересторогою ставилися до такої ситуації, Німеччина була готова підтримати біженців. «Ангела Меркель попереджає мене, – пише у спогадах президент Франції Ф. Олланд, – що відкриє кордони. Вона не може залишити біля дверей своєї країни масу біженців – виснажених, заплаканих, які йшли балканськими шляхами і тепер тісняться тут. Німеччина прийматиме їх десятками тисяч»²⁹. Саме такий підхід і було задіяно.

Таким чином, Німеччина в міру своїх можливостей намагалася координувати політику з партнерами по Європейському Союзу на африканському континенті. Проте, протягом всього періоду залишались проблеми визначення стратегічного курсу, спрямованого на подолання архаїзації африканських країн. Поряд з цим, фінансових і технічних ресурсів заради вирішення згаданих проблем у короткий історичний термін не вистачало. Після початку війни в Україні, численні аналітики прогнозують на Африканському континенті численні заколоти, конфлікти та війни через затримки з поставками зерна та його знищенням російськими окупантами. Тому надалі важливим є постійний моніторинг ситуації на континенті з метою попередження або мінімізації негативних наслідків.

Отже, можна стверджувати, що існує чимало джерел, яких цілком достатньо для повного та об'єктивного аналізу зовнішньої політики ЄС щодо африканських країн.

1.2. Концептуальна та понятійно-категоріальна основи дослідження

У процесі написання роботи, автор опрацював відповідні концепції та наукові категорії міжнародно-політичної науки, які стали теоретичною основою для дослідження обраної проблематики.

---

²⁹ Олланд Ф. Уроки влади: мемуари. Харків: «Фоліо», 2019. С. 9.

Дж. К. Беркер наголошував, що поняття «зовнішня політика» слід відокремлювати від поняття «міжнародні відносини», яке є ширшим і включає в себе поряд з політичними інші види зв'язків між суб'єктами міжнародних відносин. Останні в даний час виступають не тільки держави, а й інші утворення: наднаціональні політичні та неполітичні організації, недержавні організації, транснаціональні корпорації тощо»³⁰.

С. Сміт вважає, що «зовнішня політика» як категорія сучасної політичної науки розглядається як невід'ємна частина загальної політики держави та як продовження її внутрішньої політики. Будь-яка держава вибудовує певний зовнішньополітичний курс, ґрунтуючись на своїх інтересах та на інших об'єктивних та суб'єктивних факторах³¹.

На думку Дж. Донелі, напрям зовнішньої політики держави залежить від конкретного історичного моменту та характеристик внутрішньополітичного процесу в країні, а також параметрів міжнародної системи. Таким чином, специфіка зовнішньополітичної діяльності держави нерозривно пов'язана з особливостями системи міжнародних відносин, у яких ця діяльність здійснюється. У свою чергу, міжнародні відносини спочатку формуються із сукупності зовнішньополітичної діяльності держави³².

Поряд з цим, у сучасних політичних дослідженнях багато уваги приділяється рівневому аналізу зовнішньої політики, що також співвідноситься з особливостями формування зовнішньополітичного курсу державою та її роллю у цьому процесі. Початок диспутів щодо рівнів аналізу у сфері міжнародної політики держави після закінчення Другої світової війни поклала книга К. Уолца «Людина, держава та війна», видана в 1959 році, де автор говорить про «рівні аналізу зовнішньої політики» як про «образи», за

---

³⁰ Barker J.C. *International Law and International Relations*. A&C Black, 2000. P. 192.

³¹ Smith S., Hadfield A., Dunne T. *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*. OUP Oxford, 2012. P. 543.

³² Donnely J. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 192.

допомогою яких він позначає різні категорії факторів, що викликають війни: характеристики або атрибути індивідів, держав та міжнародної системи³³.

У більшості наук про міжнародні відносини зовнішня політика є само собою зрозумілим терміном, який визначається, наприклад, як «сума офіційних зовнішніх відносин, які здійснюються незалежним суб'єктом (як правило, державою) у міжнародних відносинах»³⁴. Таке розуміння лежить в основі більшості аналізів зовнішньої політики, незалежно від того, чи зосереджено увагу на вивченні змісту зовнішньої політики, що проводиться, чи процесу, що веде до такої політики³⁵. Така концептуалізація також вважається історично здоровою у багатьох наукових роботах. З уявлення про зовнішню політику як про постійну відмінність випливає особлива потреба в таємниці при її проведенні. Потреба в секретності має дві причини в літературі. По-перше, громадська думка є мінливою та уніформованою, а тому не заслуговує довіри. По-друге, відкрита дискусія допускає внутрішню незгоду, що послаблює державу в міжнародній взаємодії. Основні припущення полягають у тому, що держави завжди мали зовнішню політику і що принципово інший характер зовнішньої політики вимагає секретності.

Вчені, які ставлять під сумнів категоричне та натуралізоване розрізнення між внутрішніми і зовнішніми інтересами держави, кидають виклик цьому розумінню зовнішньої політики протягом останніх тридцяти років. Натомість вони наголошували на самій історичній практиці, яка породила це розрізнення, дивлячись на ідентичність і кордони^{36,37}. Таким чином, Річард Ешлі (1987) припустив, що зовнішню політику слід розглядати як специфічний вид політичної дії, що створює межі. Основні припущення в цій літературі полягають у тому, що зовнішня політика стала можливою з

³³ Waltz K. *Realism and Interbational Politics*. Routledge, 2008. P. 361.

³⁴ Hill C. *The changing politics of foreign policy*. Palgrave Macmillan, 2003. 244 p.

³⁵ Hudson V. *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*. Lanham: The Rowman and Littlefi eld Publishing Group, 2007. 234 p.

³⁶ Shapiro M. *The Politics of Representation: Writing Practices in Biography, Photography, and Political Analysis*. Madison: University of Wisconsin Press, 1988. 241 p.

³⁷ Walker R.B.J. *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 282 p.

просторовим розмежуванням між внутрішнім і зовнішнім, приблизно в 1600 році, що власне зовнішня політика виникла в результаті аналізу інтересів, тобто державних причин, приблизно в 1650 році³⁸ і що зовнішня політика завжди була стурбована ідентичністю та відмінністю^{39 40 41}.

У цій критичній літературі ідентичність витіснила історію; політизація концепції ідентичності означала реіфікацію концепції зовнішньої політики. Значення «зовнішнього» стає привілейованим над «політикою», і передбачається, що зовнішня політика стосується політики ідентичності, оскільки стало можливим відрізнити внутрішнє від зовнішнього. Таким чином, критичне визначення зовнішньої політики відображає традиційне розуміння явища як аналітичної концепції, а не практичної. Спроба перетворити розуміння зовнішньої політики як встановлення кордонів на чітко визначену аналітичну концепцію доводить рух до логічного завершення⁴².

Центральне місце у дослідженні категорії «зовнішня політика» в найближчому майбутньому займатиме роль держави у системі міжнародних відносин. Зі свого боку, аналізуючи позиції держави на сучасному етапі, вважаємо за необхідне відзначити, що, незважаючи на існування певних передумов до зниження та ослаблення держави як основного суб'єкта світової політики та зростання впливу наднаціональних структур, воно й надалі буде основним регулятором архітектури світоустрою та зможе відносно вільно реалізовувати свій зовнішньополітичний курс.

---

³⁸ Bartelson J. 1995. *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 221 p.

³⁹ Doty R.L. *Foreign Policy as Social Construction: A Post-Positivist Analysis of US Counterinsurgency Policy in the Philippines* // *International Studies Quarterly*. 1993. № 37 (3). Pp. 297-320.

⁴⁰ Weldes J. *Constructing National Interests* // *European Journal of International Relations*. 1996. № 2(3). Pp. 275-318.

⁴¹ Milliken J. *The Social Construction of the Korean War: Conflict and its Possibilities*. Manchester: Manchester University Press, 2001. 288 p.

⁴² Hellmann G., Fahrmeir A., Vec M. *The Transformation of Foreign Policy: Drawing and Managing Boundaries from Antiquity to the Present*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 384 p.

Варто також виокремити Дж. Розенауа, особливо його працю «Предтеорії і теорії зовнішньої політики». У цьому дослідженні автор дійшов висновку, що «для кращого розуміння категорії зовнішня політика необхідно використовувати узагальнюючу теорію, яка полягає в інтегруванні інформації, отриманої в результаті аналізу на різних рівнях – від індивідуальних особливостей політичного лідера до системи міжнародних відносин»⁴³.

Ключовим атрибутом Європейського Союзу є позиціонування себе в якості «м'якої» або нормативної сили в сучасних міжнародних відносинах. Відповідно до визначень Дж. Ная, «м'яка сила» є ніщо інше як привабливість культури, цінності, політичні та соціальні програми⁴⁴.

З позицією Європейського Союзу у світовій політиці пов'язано багато надій і побоювань. Європейський Союз намагався посилити свою роль як глобального актора. Деякі країни-члени та політичні актори чинили опір тому, що вони вважають надто амбітними планами щодо міжнародної ролі ЄС, а інші глобальні сили продемонстрували неоднозначне ставлення до будь-якого збільшення міжнародного впливу ЄС. Як зазначають А. Мегі та Ф. Меран⁴⁵ у своїх дослідженнях, науковці та коментатори мають часто різні погляди на поточний вплив та майбутній розвиток ЄС. Оптимісти стверджують, що Союз уже робить значний внесок у багато міжнародних подій, і вірять, що він стане новою наддержавою. З іншого боку, песимісти вважають зовнішню політику ЄС неефективною та вважають, що сила ЄС у світовій політиці зменшується через появу нових центрів сили.

Ключовим поняттям у цих різноманітних обговореннях міжнародної ролі ЄС є сила. Аналітики ролі ЄС у світовій політиці говорили про «наддержаву», «велику державу», «слабку силу», «торгову владу», «ринкову

---

⁴³ Rosenau J. *The Study of World Politics: Theoretical and Methodological Challenges*. New York : Routledge, 2006. Pp. 171-197.

⁴⁴ Nye J. S. *The Power of Persuasion: Dual components of US leadership*. The conversation with J. Nye // *Harvard International Review*. Winter, 2003. P. 46.

⁴⁵ Antoine M., Mérand F. *L'Union européenne et le nouvel équilibre des puissances // Politique européenne*. 2013. № 1. Pp. 9-21.

владу», «цивільну владу», «нормативну владу», «етичну владу», «м'яка сила», «амбівалентна сила», «перетворювальна сила», «структурна сила». Таке поширення споріднених слів навряд чи дивує, адже влада, зрештою, є центральною темою політології. Однак, на жаль, влада є настільки складним і суперечливим поняттям, що немає згоди щодо того, що вона означає, і не завжди ясно, що учасники дискусії навіть говорять про те саме, коли вони посилаються на неї.

Через теоретичну складність і концептуальну плутанину може здатися спокусливим взагалі відмовитися від концепції влади на користь таких термінів, як «вплив» або «важелі». Але навряд чи можна спробувати обійти складні онтологічні, епістемологічні та методологічні питання, пов'язані з поняттям влади, через термінологічні зміни. Якщо їх просто ігнорувати, вони рано чи пізно повернуться. Слід визнати, що основна концептуальна дискусія про силу обтяжена багатьма канонічними підходами, які не завжди корисні в емпіричному аналізі, але відповідні дослідницькі питання все ще залишаються: за яких обставин ЄС має силу в міжнародних справах? Якщо існує розрив між очікуваннями та можливостями, як це можна пояснити ⁴⁶.

Хоча теорії інтеграції розглядаються як невід'ємна частина теорій міжнародної політики, існує загальна думка, що дослідження зовнішньої політики ЄС були теоретично слабкими. Це розглядалося як область *sui generis*, де теорії, розроблені в інших контекстах, мають обмежене застосування. Крім того, швидкість інтеграції призвела до описових і орієнтованих на політику підходів, які залишалися в основному осторонь теоретичних питань ^{47 48}. У результаті виник певний розрив між дослідженнями ЄС і теоріями міжнародних відносин: представники перших

---

⁴⁶ Hill C. The Capability-expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role // *Journal of Common Market Studies*. 1993. № 31 (3). Pp. 305-328.

⁴⁷ Pollack M. International Relations Theory and European Integration // *Journal of Common Market Studies*. 2001. № 39 (3). Pp. 221-244.

⁴⁸ Carlsnaes W. Where is the Analysis of European Foreign Policy Going? // *European Politics*. 2004. № 5 (4). Pp. 495-508.

йдуть своїм шляхом, не пов'язуючи свої концептуальні та теоретичні підходи із загальною літературою міжнародних відносин.

Однією з сфер, де цей розрив є очевидним, є використання поняття влади. Обговорення «нормативної влади в Європі» стало надзвичайно популярним у дослідженнях ЄС^{49 50}, але воно лише незначно базується на ширших обговореннях влади та норм у міжнародному співтоваристві. Концепція «м'якої сили», яку придумав Джозеф Най, протягом тривалого часу була популярною у зовнішній політиці США, але здебільшого не змогла закріпитися в дискусіях про глобальний вплив ЄС⁵¹. Радше стверджувалося, що оскільки концепція м'якої сили була розроблена в контексті США, в Європі краще прийняти інші концепції, такі як «нормативна сила»⁵². Іншим прикладом є концептуалізація розриву можливостей і очікувань, яка знайома дослідникам зовнішньої політики ЄС. Цей розрив нагадує «парадокс нереалізованої влади», який обговорював Девід Болдуїн, але було зроблено мало зусиль, щоб об'єднати ці дебати⁵³. Для Болдуїна парадокс нереалізованої влади можна пояснити або з точки зору неадекватного процесу перетворення, або з точки зору помилкових суджень щодо взаємозамінності ресурсів влади.

Існує багато потенційних рамок влади, які також можна застосувати до вивчення зовнішньої політики ЄС. Найбільш очевидним доповненням, яке тут слід зробити, є дихотомія між агентурною та структурною владою. Структурна влада, однак, непроста концепція, оскільки вона може означати як спосіб, у який ЄС впливає на міжнародні структури, так і трансформує

---

⁴⁹ Manners I. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? // *Journal of Common Market Studies*. 2002. № 40 (2). Pp. 235-258.

⁵⁰ Whitman R. Normative power Europe: Empirical and theoretical perspectives. Springer, 2011. 271 p.

⁵¹ Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004. 208 p.

⁵² Berenskoetter F., Williams M. J. *Power in world politics*. Routledge, 2007. 212 p.

⁵³ Baldwin D. *Paradoxes of Power*. Oxford, Blackwell, 1989. 272 p.

внутрішні структури об'єкта⁵⁴. У літературі про міжнародні відносини Майкл Барнетт і Реймонд Дюваль окреслили двовимірну типологію влади: вона може діяти через взаємодію між конкретними акторами або через соціальні відносини побудови, і, по-друге, вона може бути прямою або розсіяною. Таким чином, влада може приймати чотири різні форми: примусову, інституційну, структурну та продуктивну. Примусова влада є прямою і діє через взаємодію конкретних акторів, інституційна влада є дифузною, але діє між конкретними акторами, структурна влада є прямою і діє через соціальні відносини, продуктивна влада є дифузною і діє через соціальні відносини⁵⁵. Таксономія допомагає розрізняти різні типи влади, але тут у центрі уваги – пряма влада між окремими акторами.

Більшість дослідників при аналізі зовнішньої політики країн ЄС засновують уявлення про нормативності чи ненормативності зовнішньополітичних цілей. Так, наприклад, у роботі Арнольда Уолферса, сформульовано поняття «milieu goals» і «possession goals»⁵⁶, після чого поділ цілей на «milieu» та «possession» став класичним.

Проте нагадаємо коротко основні положення Уолферса і розглянемо деякі сучасні інтерпретації його ідей. Possession goals (possession (англ.) - володіння, володіння; goals (англ.) – цілі) асоціюються, в першу чергу, з національними, матеріальними та стратегічними інтересами. Керуючись ними, держави мають на меті зберегти чи зміцнити те, що їм особливо є цінним: незалежність, територіальна цілісність, суверенітет. Переслідуючи possession goals, уряди прагнуть домогтися отримання економічних і політичних переваг, які вважаються важливими з погляду національних інтересів: розширення території, членства у Раді Безпеки ООН,

⁵⁴ Holden P. In Search of Structural Power: EU Aid Policy as a Global Political Instrument. Farnham, Ashgate, 2009. 220 p.

⁵⁵ Barnett M., Raymond D. Power in International Politics. International Organization, 2005. № 59 (1). Pp. 39-75.

⁵⁶ Wolfers A. Discord and collaboration: essays on international politics. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1962. 369 p.

преференційних тарифів, енергетичної та військової безпеки. Найчастіше ці інтереси реалізуються за допомогою інтересів інших.

Власницький характер цих цілей викликає неоднозначну реакцію міжнародного співтовариства: *possession goals* підтримуються одними як вираження національних інтересів, і засуджуються іншими як прояв національного егоїзму та користолюбства. *Possession goals* ведуть до міждержавної конкуренції і можуть бути причиною конфліктів.

Традиційно у наукових дослідженнях домінував акцент на аналізі матеріальних мотивів у стилі реальної політики. Однак подібна інтерпретація не здатна надати повне розуміння зовнішньополітичних очікувань ЄС.

«*Milieu goals*» вимагають особливої уваги, оскільки саме вони лежать в основі нормативної політики (*milieu* (фр.) – середовище, оточення). *Milieu goals* знаходяться поза національними рамками. Жодна держава не може проголосити їх як власні⁵⁷. Вони спрямовані на формування та трансформацію довкілля. Ключовою метою зовнішньої політики у цьому випадку стає створення та підтримання сприятливого світового порядку.

Однак намір трансформувати зовнішнє середовище не може бути єдиним критерієм нормативності. Формування *milieu* є, як правило, метою будь-якої великої держави,. Необхідно розуміти напрямок цих трансформацій та мати уявлення про цінності, які намагається поширити той чи інший актор. Реалізуючи концепцію *milieu goals*, держава не прагне захистити свої вузьконаціональні інтереси чи збільшити свої володіння. Вона вживає заходів щодо досягнення миру, захисту демократії та прав людини, розвитку принципів сталого розвитку та ефективного управління, створення сприятливих умов для соціального та економічного прогресу, боротьби з епідеміями або торгівлею наркотиками тощо. Якби не *milieu goals*, стверджує

---

⁵⁷Wolfers A. *Milieu and Possession Goals Reinterpreted*. URL: <http://deliberation.blog.com/essays/arnold-wolfers-milieu-and-possession-goals-reinterpret/>.

Волферс, досягнення миру ніколи не змогло стати метою національних політик⁵⁸.

Можна навести безліч прикладів, що ілюструють взаємозв'язок *milieu* та *possession goals* на практиці: План Маршала, надання Євросоюзом допомоги країнам третього світу тощо. План Маршала для країн Африки також можна сюди віднести, оскільки надання економічної допомоги може бути проявом щедрості і одночасно сприяти створенню сприятливого та стабільного довкілля.

Для аналізу зовнішньополітичних цілей ЄС, по відношенню до країн Африки, надзвичайно корисною є також типологія, запропонована норвезькою дослідницею Маріаною Ріддервольд⁵⁹. Ріддервольд виділяє три типи цілей:

1. Прагматичні цілі, що ґрунтуються на матеріальній вигоді – на економічних та політичних інтересах чи інтересах безпеки (аналог *possession goals*).

2. Етико-політичні цілі, що апелюють до цінностей та норм, характерних для будь-якого певного співтовариства та спрямовані на процвітання цієї спільноти. У нашому випадку це Європейський Союз.

3. Моральні цілі – ширші, засновані на необхідності захисту індивідуальних прав та універсальних принципів, незалежних від матеріальних інтересів або приналежності до будь-якої спільноти (наприклад, прав людини). Ця група цілей передбачає поділ на Європу та «неЄвропу».

Таким чином, Ріддервольд робить цікаву різницю між колективними цінностями спільноти та універсальними індивідуальними правами.

Найчастіше європейська зовнішня політика розглядається в альтруїстичному ключі, як політика, яка визначається почуттям обов'язку і

---

⁵⁸ Wolfers A. *Discord and collaboration: essays on international politics*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1962. 369 p.

⁵⁹ Riddervold M. *Interests or Principles? EU Foreign Policy in the ILO* // RECON Online Working Paper 2008/09. URL: <http://www.jhubc.it/ecprriga/virtualpaperroom/024.pdf>.

відповідальності та розвивається під впливом шляхетних цілей досягнення благополуччя для інших. Один з головних аргументів Маннерса полягає в тому, що боротьбу ЄС за універсальне скасування смертної кари, так само як і прихильність до інших гуманітарних принципів, навряд чи можна пояснити будь-якими матеріальними вигодами. Навпаки, європейські вимоги викликають опір у багатьох країнах, створюючи для ЄС додаткові труднощі. Альтруїзм виражається і в дорожнечі європейської політики. Приміром, ЄС відстоює трудові стандарти, засновані на правах людини в контексті Міжнародної організації праці, незважаючи на те, що дана політика є дорогою ⁶⁰. Діяльність Євросоюзу в рамках МОП можна вважати одним із яскравих прикладів, що підтверджують переважання етичних аргументів над економічними інтересами ЄС ⁶¹.

Захист демократії, прав людини та інших європейських цінностей мають на меті доместикацію та цивілізацію міжнародних відносин або, іншими словами, трансформацію довкілля у постмодерністському напрямку та, відповідно, до прогресу цивілізації ⁶².

Під доместикацією (domestication) розуміється, передусім, слідування ідентичним принципам у внутрішній і зовнішній політиці: «ставлення до закордону, як до дому» ⁶³. Ще Франсуа Дюшене, французький політичний діяч та мислитель, зазначав, що сенс існування (raison d'être) ЄС полягає у доместикації відносин між державами.

З погляду Дюшене, доместикація передбачає привнесення до міжнародних відносин свідомості загальної відповідальності, посилення

---

⁶⁰ Там само

⁶¹ Riddervold M. «A matter of principle»? EU foreign policy in the International Labour Organization // Journal of European Public Policy. 2010. № 17 (4). Pp. 581-598.

⁶² Leonard M. Europe's Transformative Power // Center for European Reform Bulletin. URL: http://www.cer.org.uk/articles/40_leonard.html.

⁶³ Lindberg T. Beyond paradise and power: Europe, America, and the future of a troubled partnership. Routledge, 2005. 224 p.

договірних основ політики, вирішення зовнішніх, колись «чужих» питань як своїх власних, внутрішніх проблем ⁶⁴.

Отже, можна стверджувати, що понятійно-категоріальний апарат та концептуальна база дослідження у достатній мірі дозволяє описати та проаналізувати ефективність реалізації зовнішньополітичної стратегії ЄС по відношенню до країн Африки.

1.3. Методологія дослідження зовнішньої політики ЄС в контексті африканського питання

Дослідження зовнішньої політики Європейського Союзу в контексті африканського питання є дуже важливим напрямком дослідження, оскільки взаємини між ЄС та Африкою мають велике значення як для європейського, так і для африканського розвитку. В рамках такого дослідження дослідники досліджують політику ЄС стосовно Африки, її вплив на розвиток регіону, а також взаємодію ЄС з окремими країнами і регіонами на континенті.

Для вивчення зовнішньої політики ЄС в контексті африканського питання використовуються різні методології, такі як аналіз документів, опитування громадськості, статистичний аналіз тощо. Окрім того, в дослідженні зовнішньої політики ЄС важливо враховувати інтерпретацію зовнішньополітичних рішень та змін, які можуть виникнути через соціально-політичні, економічні та культурні чинники.

У цьому контексті, вивчення зовнішньої політики ЄС в контексті африканського питання має на меті розуміння динаміки взаємин між ЄС та Африкою, виявлення недоліків та проблем, які потрібно вирішувати для

---

⁶⁴ Duchene F. The European Community and the Uncertainties of Interdependence // A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community. London: Macmillan. 1973. P. 11.

покращення взаємодії між двома регіонами. Отже, це дослідження є дуже актуальним та має важливе значення для розвитку ЄС та Африки.

Методологічна основа дослідження складається з сукупності наукових підходів до вивчення особливостей врегулювання міжнародних відносин між країнами ЄС та країнами Африки. При цьому слід відзначити, що істотну роль у вивченні методологічної бази відіграє принцип історизму, системності, термінологічний принцип та об'єктивізм. Зокрема, принцип історизму дозволив розглянути особливості розвитку відносин між країнами у історичній ретроспективі; принцип системності став запорукою аналізу діяльності країн як на національному так і міжнародному рівні як взаємопов'язаних процесів у міжнародних відносинах. Термінологічний принцип передбачає дослідження термінів та понять, які ними позначаються. Зокрема, для реалізації дослідження було надано теоретичне визначення таких категорій та понять як «зовнішня політика», «Африканський регіон», «країни ЄС», тощо ⁶⁵.

У роботі було використано основні загальнонаукові методи дослідження та спеціальні методи дослідження міжнародних відносин. Серед загальнонаукових методів – аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування та узагальнення, групування.

Доречно розглянути їх більш детально. Аналіз – метод дослідження, сутність якого полягає у тому, що предмет дослідження розчленовується на складові частини і кожна із цих частин досліджується окремо. Синтез – метод дослідження дозволяє здійснювати об'єднання елементів (частин) об'єкта, який був розчленований, встановлюючи зв'язки між частинами і даючи можливість пізнати об'єкт дослідження як єдине ціле. Методи були використані зокрема для дослідження зовнішньої політики ЄС щодо країн Африки у працях вітчизняних та зарубіжних вчених.

---

⁶⁵ Сумець О.М. Принцип системності. Київ, Україна: Видавничий дім «Слово», 2015. С. 34.

Індукція – це метод пізнання, за яким із окремих фактів та явищ, виводяться загальні принципи та закономірності, протилежним є дедукція – метод пізнання, за допомогою якого окремі положення виводяться із загальних, тобто це метод переходу від загальних уявлень до окремих. У дослідженнях дані методи використовуються при виокремленні особливостей європейського та африканського векторів зовнішньої політики.

Метод абстрагування передбачає розумове відволікання будь-якої властивості чи ознаки предмета від інших ознак, властивостей, зв'язків з метою більш глибокого і детального вивчення предмета дослідження. Узагальнення – це метод наукового пізнання, за допомогою якого фіксуються загальні ознаки та властивості певного класу об'єктів та здійснюється перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального. За допомогою даних методів автором було розкрито сутність поняття «зовнішня політика», сформульовано висновки роботи тощо. За допомогою методу «теоретичного узагальнення», який дозволяє розглянути проблему в її часовій послідовності та динаміці, узагальнення, що надає можливість простежити діяльність, звернувши увагу на вирішальні та важливі події⁶⁶.

Метод хронології дає можливість розглянути обрану тему дослідження у часовій послідовності, тобто аналізувати всі події у хронологічному порядку. допомагає провести паралелі у часовому вимірі між ситуаціями всередині країн та подій на міжнародній арені.

Аналітичний метод широко застосовується під час аналізу подій на міжнародній арені, тому його було використано для аналізу розвитку міжнародної співпраці між африканськими та європейськими країнами.

Слід також зазначити, що під час дослідження були використані додаткова такі методи: порівняльно-історичний метод, який надав можливість охопити великий проміжок часу та розглянути наслідки повоєнного періоду; метод вивчення документів надав можливість оглянути

---

⁶⁶ Цыганков П. Теория международных отношений. М.: Гардарики, 2002. 542 с.

інформацію про особливість проведення переговорів та охарактеризувати ключові моменти, що включають у себе політику щодо різних держав; системний метод допоміг в дослідженні об'єкта та його сенсу у зовнішній політиці.

Таким чином, у роботі застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що забезпечують єдність гносеологічного, соціально-економічного та політичного аналізу інтеграційних процесів країн Африки. Зокрема, використано системний, структурно-функціональний, порівняльний, проблемно-історичний та емпіричний методи. Різноманітність методів забезпечила, з одного боку, цілісне сприйняття об'єкта дослідницької роботи у всій системі його зв'язків і взаємозалежностей з іншими елементами політичного життя, а з іншого – адекватний розгляд складних, а подекуди і непередбачених ситуацій взаємодії доцентрових і відцентрових процесів в Африці. Емпіричну базу роботи складають документальні джерела, статистичні дані, результати соціологічних досліджень сучасних політичних процесів ⁶⁷.

Тож, у дослідженні було розглянуто взаємозв'язки між країнами Європейського Союзу та Африки як структурний елемент міжнародної глобальної системи взаємодії між акторами міжнародних відносин.

Міжнародне співробітництво стає все більш комплексним феноменом, що будується на основі складного переплетення інтересів багатьох учасників міжнародних відносин. Співпраця та інтеграція набувають пріоритетних властивостей – політичних, економічних, науково-технічних тощо. Розподіл за географічним принципом несе у собі ознаки глобальної, регіональної чи субрегіональної інтеграції. Співпраця та інтеграція є відносними категоріями, тобто існує достатня можливість заміни міжнародного партнера.

Існування будь-якої країни передбачає взаємодію з іншими, що є основним принципом міжнародних відносин. Найбільшої значущості на етапі

---

⁶⁷ Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: АБУ, 2002. С. 285.

розвитку міжнародних відносин набув саме фактор інтеграції, що є вищим рівнем взаємодії країн між собою.

Важливою проблемою теорії міжнародних відносин є вивчення ролі та місця їх учасників. Тут сучасна теорія отримала два напрями: державоцентризм (етатизм) та транснаціоналізм. Суперечки між цими напрямками полягають у домінуванні держави в сучасних міжнародних відносинах. Якщо прихильники першого напрямку визнають його як даність, то представники іншого – заперечують, виходячи з ідеї паралельного співіснування міждержавних та недержавних суб'єктів міжнародних відносин. Сучасні міжнародні відносини є інтегральним поєднанням порівняно з автономними видами, насамперед, політичних (дипломатичних та військових), економічних, культурних та інформаційних відносин⁶⁸.

Міжнародні політичні відносини не відокремлені від інших, але вони і не акумулюють повністю всі різновиди стосунків. Вони взаємопов'язані з економічними, культурними та будь-якими іншими видами, а також визначають зміст та характер військових та дипломатичних відносин.

Видова структура міжнародних відносин охоплює ряд специфічних взаємодій між їх учасниками, кожна з яких пов'язана з окремою, відносно відмежованою від інших, сферою діяльності людей.

Таким чином, автором було описано та проаналізовано принципи, підходи та методи наукового пізнання, а також міжнародно-політичної науки, за допомогою яких вдалось здійснити дослідження реалізації зовнішньополітичної співпраці між країнами Африки та Європейського Союзу.

---

⁶⁸ Калінін В. Світ-система та держава як одиниці аналізу у політичних дослідженнях // Гілея: науковий вісник. 2016. № 105. С. 325.

РОЗДІЛ 2

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄС ЩОДО КРАЇН АФРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ (кінець 1990-х рр. – 2023 р.)

2.1. Політична та дипломатична співпраця

У перші роки європейської інтеграції офіційні відносини, встановлені з африканським континентом, розпочалися з Яундських конвенцій 1963 та 1969 років і базувалися на угодах про преференційну торгівлю та допомогу між шістьма державами-членами (тодішнього) Європейського Співтовариства та вісімнадцятьма державами на заході та сході континенту. З самого початку ці домовленості про асоціацію були побудовані на високо інституціоналізованій структурі – Рада асоціації, Парламентська конференція та Арбітражний суд – двосторонні торговельні угоди на основі взаємності та допомоги, що надається через Європейський фонд розвитку. Більшість звітів про ці перші інституціоналізовані домовленості про співпрацю між колишніми колоніальними державами та колишніми колоніями (переважно тими, що перебувають під впливом Франції) зосереджувалися на питаннях контексту та змісту, наголошуючи на партнерській природі домовленостей та «вільно досягнутій угоді між незалежними державами»⁶⁹. Проте багато хто тлумачив ці домовленості як неокolonіальні, обмежені у своєму внеску в розвиток і, по суті, несумісні з рамками ГАТТ⁷⁰.

Чотири Ломейські угоди, що охоплюють період з 1975 по 2000 рік, ґрунтувалися на положеннях Яунде, але значно розширили географічний діапазон – спочатку з 18 країн до 79 у блоці Африки, Карибського басейну та Тихого океану, а з європейського боку – п'ятнадцять держав, деякі з яких не

---

⁶⁹ Grilli E. R. *The European Community and the Developing Countries*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 20.

⁷⁰ Holland M. *The European Union and the Third World*. Basingstoke: Palgrave, 2002. P. 67.

мали колоніальних зв'язків, але більшість проводили власну національну політику розвитку поряд з європейською політикою розвитку. Заявленою метою угод у Яунде було сприяти індустріалізації цільових країн і сприяти диверсифікації економіки з угодами про вільну торгівлю як основними інструментами співпраці. Згодом ці цілі стали більш амбітними, незважаючи на те, що багато африканських країн ще не досягли бажаного рівня індустріалізації та диверсифікації економіки.

Сфери спільного співробітництва значно розширилися з середини 1970-х до 1990-х років, охоплюючи торгівлю товарами, розвиток промисловості та підприємництва, а також розвиток сільської місцевості. Академічна література про цей період варіювалася від ранніх загальних описів інституційних механізмів і основного змісту щодо допомоги та сприяння розвитку до пізніших, більш критичних оцінок передбачуваної неспроможності цих угод вплинути на перспективи розвитку африканських країн і нерівність відносин, представлених з європейської сторони як відносини, засновані на рівному партнерстві ^{71 72 73}.

Безумовно, складні інституційні механізми, розроблені для сприяння діалогу та комунікації між тим, що стане дедалі більшою кількістю акторів з Європи та Африки, були характерними, і не схожими на те, що ЄС прийме в інших сферах інших зовнішніх відносин ^{74 75}. Учасники цих домовленостей, які мають безпосереднє відношення до розвитку або зацікавлені у відносинах між ЄС та Африкою, не були залучені. По суті, угоди пропонували поєднання допомоги та торгівлі – технічну та фінансову допомогу

---

⁷¹ Karin A., Dickson A.K. EU Development Cooperation. From model to symbol. Manchester: Manchester University Press, 2004. P. 89.

⁷² Babarinde O., Faber G. From Lomé to Cotonou: business as usual // European Foreign Affairs Review. 2004. № 9 (1). Pp. 27-47.

⁷³ Ravenhill J. Back to the nest? Europe's relations with the African, Caribbean and Pacific group of countries // EU trade strategies: between regionalism and globalism. 2004. Pp. 118-147.

⁷⁴ Flers N., Regelsberger E. The EU and inter-regional cooperation // International relations and the European Union. 2005. Pp. 317-342.

⁷⁵ Mahler V. A. The Lomé Convention: Assessing a North-South Institutional Relationship // Review of International Political Economy. 1994. № 1 (2). Pp. 233-256.

найбіднішим країнам, пакет стабілізаційної підтримки для первинних виробників для протидії наслідкам падіння цін на продукцію та торговельну угоду, що надає доступ до європейських країн. Партнерство розглядалося прихильниками як унікальна, а його противниками – як неоколоніальна реалізація структурної влади з боку Європейського співтовариства ^{76 77}.

Перегляд Ломейських угод Європейською Комісією в середині 1980-х років збігся зі зміною політичних пріоритетів і політики розвитку ^{78 79}. Глобалізація стала суттєвим чинником у формуванні зовнішніх дій Європейської Комісії, і політика розвитку була оформлена в ширшому контексті політики торгівлі та зовнішніх відносин, а також новими неоліберальними уподобаннями щодо розвитку, пов'язаними зі структурною адаптацією та орієнтацією політики на ринок^{80 81 82}. У 2000 році настрої Європейського Союзу на зміни вже був відреагований у положеннях угоди Котону.

Угода Котону ознаменувала відхід від традиційної моделі відносин ЄС-Африка, сильно інституціоналізованої та ієрархічної співпраці, заснованої на двосторонніх економічних зв'язках та допомозі розвитку з сильною неоколоніальною орієнтацією, до більш постколоніальної та глобальної орієнтації, де вплив системи глобального управління відіграли ключову роль у формуванні європейської політики та загальної спрямованості. Ломе, надавши торговельні преференції певним африканським країнам, порушив

⁷⁶ Lister M. *The European Community and the Developing World*. Aldershot, Avebury, 1988. P. 78-79.

⁷⁷ Holden P. *In Search of Structural Power: EU Aid Policy as a Global Political Instrument*. Farnham: Ashgate, 2009. P. 45.

⁷⁸ Crawford G. *Whither Lomé: The Mid-Term Review and the Decline of Partnership* // *Journal of Modern African Studies*. 1996. № 34 (3). Pp. 503-518.

⁷⁹ Hurt S. *Cooperation and Coercion? The Cotonou Agreement Between the European Union and the ACP states and the End of the Lomé Convention* // *Third World Quarterly*. 2003. № 24(1). Pp. 161-176.

⁸⁰ Gibb R. *Post-Lomé: The European Union and the South* // *Third World Quarterly*. 2004. № 21 (3). Pp. 457-481.

⁸¹ McQueen M. *Lomé Versus Free Trade Agreements: The Dilemma facing the ACP Countries* // *World Economy*. 1998. № 21 (4). Pp. 421-443.

⁸² Ojo O. *Africa and Europe: The Changing Economic Relationship*. London: Zed Books, 1996. P. 65.

правила світового торговельного порядку, тим самим давши Європейській Комісії підстави для змін⁸³.

Відносини між ЄС та Африкою в період, що передував угоді Котону, відбувалися в рамках дедалі складнішої політики розвитку, де торгівля, допомога, зменшення бідності, технічна допомога, навколишнє середовище, належне врядування та права людини поєднувалися у часто суперечливих умовах, підриваючи потенційний вплив на розвиток у країнах-реципієнтах. Така ситуація залишалася з 2000 року й далі, і завданням для Європейської Комісії було забезпечення як узгодженості політики, так і координації між політикою розвитку окремих держав-членів і політикою ЄС.

Проблема узгодженості політики вирішувалась на кількох фронтах у рамках поступового просування Європейського Союзу до кращої координації. Неоліберальний фокус у політиці ЄС відбувся зрушенням у бік політики розвитку, яка відображала значну частину мислення та практики в міжнародних установах, зокрема у Світовому банку та Міжнародному валютному фонді. Ці інститути глобального управління поділяли віру в зменшення державного втручання та здатність ринку забезпечувати економічне зростання та розвиток. Згідно з переважаючою точкою зору, лібералізація рахунків капіталу, відкрита конкуренція, приватизація та вільна торгівля в глобальній економіці забезпечили належні умови для розвитку та зростання; фінансова лібералізація дозволила країнам, що розвиваються, залучити прямі іноземні інвестиції, які могли б підтримати національну стратегію розвитку, тоді як лібералізація торгівлі заохочувала експортно-орієнтовану стратегію розвитку. Оскільки неолібералізм міцно закріпився в підході до міжнародної публічної політики, політичні інструменти та програми інститутів глобального управління були міцно вкорінені в

---

⁸³ Desta M. G. EC-ACP Economic Partnership Agreements and WTO Compatibility: An Experiment in North-South Inter-regional Agreements // *Common Market Law Review*. 2006. № 43 (5). Pp. 1343-1379.

загальній структурі, яка характеризувалася спільною мовою, «власністю», «участю», «розширенням повноважень», «зменшення бідності»⁸⁴.

Так званий Вашингтонський консенсус, який поділяють Міжнародний валютний фонд і Світовий банк, ґрунтувався на неолібералізмі, а підтримка, яка надавалася країнам-членам (позики на розвиток, фінансування боргу та реструктуризація), супроводжувалася суворими умовами. Наприкінці 1980-х і в 1990-х роках Європейський Союз уже ефективно використовував положення про умови, вимагаючи від держав-членів, які мали намір приєднатися до єврозони, відповідати певним умовам щодо державних фінансів, включаючи рівень дефіциту та боргу, а також макро- економічна координація. Згодом Копенгагенські критерії (щодо демократії, функціонування ринкової економіки, поваги до прав людини та верховенства права) стали встановленою процедурою для країн-кандидатів під час розширення ЄС у 2004 році. Отже, розширення положень про умови в політиці розвитку ЄС загалом узгоджувалося як з усталеною практикою в ЄС, так і з практикою глобальних установ управління⁸⁵.

Подібним чином, вимога до найбідніших країн-клієнтів Світового банку представити документ про стратегію скорочення бідності знаходить паралель у підході ЄС, який базується на підготовці документа про стратегію країни. В обох інституціях концепція належного врядування починає з'являтися в політичному дискурсі з початку 1990-х років і була добре закріплена до 2005 року, коли Європейський Союз представив своє спільне бачення розвитку в Європейському консенсусі. Хоча тлумачення концепції належного управління у відповідних інституціях може дещо відрізнитися, як Світовий банк, так і Європейський Союз, як видається, поділяють загалом схожі точки зору щодо змісту підходу до належного управління, який банк описує як «спосіб, у який влада здійснюється в управлінні економічними та

---

⁸⁴ Carbone M. The European Union, Good Governance and Aid Co-ordination // *Third World Quarterly*. 2010. № 31 (1). Pp. 13-29.

⁸⁵ Farrell M. Internationalising EU development policy // *Perspectives on European Politics and Society*. 2008. № 9 (2). Pp. 225-240.

соціальними ресурсами країни для розвитку» та в термінах «надійного управління розвитком». Розпочавши програму належного управління з доволі комплексного підходу, який охоплював економічні, соціальні та політичні умови цільової країни, діапазон варіантів Банку охоплював урядову реформу (законодавча база, державні закупівлі, приватизація), розробку національної стратегії розвитку, де приватні підприємства займали центральну позицію, а кредитування Банку було тісно пов'язане з результатами управління країною-претендентом.

Позиція Європейського Союзу щодо ефективного управління наголошувала на принципах підзвітності, прозорості та представництва (участі соціальних груп) у визначенні цілей і завдань планів розвитку. Однак він також прийшов до прийняття індивідуального підходу, щоб врахувати обставини кожної країни – зберігаючи в той же час наголос на своїх власних пріоритетах щодо просування демократії, розбудови потенціалу та лібералізації торгівлі. Хоча в академічній літературі визнається, що належне врядування є як метою, так і умовою співпраці з метою розвитку, здається, що зусилля ЄС щодо сприяння належному врядуванню в політиці розвитку загалом і у відносинах з Африкою зокрема були переважені складною багаторівневістю системи управління в ЄС (де держави-члени зберегли політичну автономію поряд з ініціативами Європейської комісії), а також зростаючою сек'юритизацією міжнародної політики та загальною складністю міжнародної арени ⁸⁶.

Вважаємо за доцільне окремо розглянути політичну та дипломатичну співпрацю ЄС з Африканським континентом на прикладі Німеччини, оскільки Німеччина є найбільшою економікою в Європейському союзі та однією з найбільших економік у світі. Вона має вплив на політичні та економічні рішення ЄС та має можливість відігравати ключову роль у формуванні політики ЄС стосовно Африканського континенту. Також

---

⁸⁶ Hout W. Between Development and Security: the European Union, governance and fragile states // Third World Quarterly. 2010. № 31 (1). Pp. 141-157.

Німеччина має довгу історію співпраці з країнами Африки, включаючи залежні колоніальні відносини в минулому. Ці історичні зв'язки стали підґрунтям для співпраці та довіри між Німеччиною та Африканськими країнами.

У міру відновлення своєї економічної могутності Німеччина розширює діяльність у сфері «політики допомоги» і почала відноситися до найбільших донорів країн, що розвиваються.

Перевага, яку надає Німеччина цьому континенту в цілому та державам на південь від Сахари, є не випадковою і зумовлено рядом факторів. По-перше, різноманіттям та складністю викликів, з якими стикається Африка і які ставлять світове співтовариство, особливо Європу, отже, і Німеччину, перед необхідністю надання (у своїх інтересах) термінової і масштабної допомоги країнам цього регіону. По-друге, дається взнаки і колоніальне минуле Німеччини – адже всі втрачені нею після Першої світової війни колоніальні володіння розташовувалися якраз на південь від Сахари. Можливо, Німеччина тією чи іншою мірою розраховує використовувати «спогади про минуле» для успішнішого просування своїх економічних інтересів у цій частині Африки.

У 1997 році, у рік найбільшого спаду у бажанні розвинених держав допомагати Третьому світу (48,32 млрд. дол.), Німеччина виділила на зазначену допомогу 5,86 млрд. дол. (12,1 %). Більше коштів на розвиток виділили лише Японія – 9,36 млрд. дол. (19,4 %) та США – 6,88 млрд. дол. (14,2 %) ⁸⁷. Щоправда, у 2005 році ситуація змінюється: помітно збільшується – до 106,5 млрд. дол. – сукупна допомога розвитку з боку розвинених країн, а найбільшим індивідуальним донором знову стають США, які на ці цілі виділили 27,5 млрд. дол. (19 млрд. дол. у 2004 році). Німеччина переміщається на п'яте місце – 9,9 млрд. дол. (7,5 млрд. дол. у 2004 році), пропускаючи вперед Японію – 13,1 млрд. дол. (8,9 млрд. дол. у 2004 році).

---

⁸⁷Official development assistance: Facts and trends in charts. URL: http://www:iiz-dvv.de/english/Publikationen/Ewb_ausgaben/epd-engl

Великобританію – 10,8 млрд. дол. (7,8 млрд. дол. у 2004 році) та Францію – 10,1 млрд. дол. (8,5 млрд. дол. 2004 році) ⁸⁸.

Однак, збільшення абсолютних показників аж ніяк не свідчило про збільшення реальної допомоги Німеччини та інших розвинених держав країнам, що розвиваються. Справа в тому, що в на початку ХХ століття Захід переглянув структуру офіційної допомоги розвитку і став включати до неї те, що раніше не розглядалося як офіційна допомога. Зокрема, до неї стали відносити витрати на оплату діяльності міжнародних експертів, закупівлю товарів у країні-донорі тощо, а також списані борги країнам, що розвиваються. Цю практику використовує також німецький уряд.

Німецька політика розвитку Африки має довгу історію. На кінець ХХ століття характерною рисою є ослаблення інтересу Заходу до держав Третього світу, що було зумовлене зникненням військово-політичного суперника в особі країн соціалістичної співдружності та у, зв'язку з цим, відсутністю необхідності боротися за військово-політичне та економічне домінування в країнах, що розвиваються.

Наслідком байдужості до проблем Третього світу стало скорочення фінансової та іншої допомоги із боку Заходу. Однак, напружена у відносинах кульмінація між «багатою Північчю» і «бідним Півднем», якою можна вважати події 11 вересня 2001 року, змусили Захід знову серйозно зайнятися проблемами (як старими, так і новими) Третього світу та почати пристосовувати свою політику розвитку до нової геополітичної ситуації у світі. Щодо Європейського союзу, то він розпочав реформування політики розвитку ще раніше, у середині 1990-х років, після відомих подій у Європі, що відбулися після розвалу СРСР. Відповідно, до реформи своїх відносин із Третім світом розпочали і країни-члени ЄС.

У 1998 році, вперше у Німеччині, було сформульовано інтегральну концепцію зовнішньої політики, політики безпеки та розвитку.

---

⁸⁸ NEPAD in brief. URL: <http://www.nepad.org/2005/files/inbrief.php>.

Наголошувалося, що співпраця у справі розвитку може зробити особливий внесок у запобігання криз та конфліктів у країнах.

Наступним кроком у процесі реформування політики розвитку стало ухвалення урядом Німеччини у квітні 2001 року «Програми дій 2015» («Aktionsprogramm 2015») ⁸⁹. Цей документ є політичною програмою для реалізації цілей міжнародного співтовариства. Федеральний уряд узяв на себе зобов'язання сприяти реалізації цілей, узгоджених на міжнародній конференції в Йоганнесбурзі.

«Програма дій 2015» сформулювала такі стратегічні цілі: прагнення до того, щоб боротьба з бідністю розглядалася як завдання не лише світової спільноти, а й як завдання федерального уряду; досягнення узгодженості внутрішньої політики з міжнародними програмами у рамках боротьби з бідністю; прагнення створення нових альянсів з метою досягнення розвитку; ефективне орієнтування співпраці з метою розвитку.

За даними організації Germanwatch, офіційна допомога Німеччини за період 2000-2004 рр. «практично не змінилася». Більше того, у ці роки, за даними зазначеної організації, через масштабне списання боргів ряду країн Третього світу, врахованих як допомога розвитку, відбулося фактичне скорочення удвічі обсягу офіційної допомоги ⁹⁰.

Провідна роль у німецькій політиці розвитку, як і раніше належить Міністерству економічного співробітництва та розвитку. Саме це відомство виділяє «левову частку» офіційної допомоги розвитку у вигляді комерційних та пільгових позик та кредитів. Решта надходить з бюджетів федеральних земель та деяких федеральних міністерств (наприклад, гуманітарна допомога Міністерства закордонних справ). До складу допомоги розвитку входять також витрати федеральних земель та місцевих влад, пов'язані, зокрема, з

---

⁸⁹ Aktionsprogramm 2015. URL: <https://cutt.ly/e7bIBi1>

⁹⁰ Falk R. EU – Entwicklungshilfe – Beschluss: Ungedeckte Schecks. URL: <https://cutt.ly/I7bINLe>

прийомом біженців та їх утримання протягом першого року перебування у Німеччині.

За десятиліття співпраці з державами, що розвиваються, в Німеччині склалася щільна мережа державних і неурядових організацій (НУО), що беруть участь у наданні різноманітної допомоги країнам Третього світу. На чолі піраміди відомств та організацій знаходиться Міністерство економічного співробітництва та розвитку. Слід зазначити, що за роки, які минули з часу його заснування, значення та авторитет міністерства, а також політики розвитку помітно зросли.

Серед НУО, які спостерігають за дотриманням прав людини, велику роль відіграють церковні організації, що мають благодійні фонди («Мізереор», «Хліб для миру») і проекти, що фінансуються за рахунок церковного податку. Загалом внесок церковних організацій сягнув 1 млрд. марок на рік.

Політика розвитку в Африці реалізується федеральним урядом на трьох рівнях – глобальному (наприклад, участь у СОР), багатосторонньому (участь у міжнародних фондах, ініціативах та інститутах) та двосторонньому⁹¹.

Також варто відзначити участь Німеччини у заснованому Євросоюзом у квітні 2004 року фонді «Засоби для миру» («Peace Facility for Africa»). Завдяки фінансовій підтримці ЄС Африканський союз та інші регіональні організації отримали можливість самостійно та під свою відповідальність залагоджувати конфлікти на Африканському континенті. До 2006 року включно ЄС виділив фонду загалом 250 млн. євро. Оскільки, кошти для фонду виділяються з Європейського фонду розвитку (ЄФР), вони мають бути використані лише для «громадянських цілей». Таким чином, принципово унеможлиблюється використання коштів фонду для закупівель озброєння, амуніції, військового обладнання, військової підготовки та виплати

---

⁹¹Кудряченко А.І., Мартинов А.Ю. Глобальні виміри зовнішньої політики Німеччини (2005 – 2021 рр.): калейдоскоп подій. Монографія / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2022. С. 400.

утримання персонального складу миротворчих місій⁹². Однак нецільове використання коштів ЄФР викликало різку критику з боку Німеччини, яку підтримали Франція, Греція та Люксембург. Федеральний міністр економічного співробітництва та розвитку Хайдемари Вечорек-Цойль виступила проти стирання «фінансових кордонів між військовими завданнями та цілями розвитку». В результаті, Європейська комісія ухвалила рішення про те, що з 2007 року фонд «Кошти для миру» фінансуватиметься не із коштів ЄФР, а із нового джерела.

Іншим прикладом участі Німеччини у колективній політиці ЄС в Африці може бути її діяльність у так званому Барселонському процесі, в рамках якого партнерами Європи є країни Північної Африки (Алжир, Єгипет, Марокко та Туніс) та деякі інші держави Середземномор'я.

Таким чином, було розглянуто основні напрямки співпраці між Африканськими країнами та Німеччиною протягом другої половини ХХ століття та початку ХХІ століття. Надалі необхідно виокремити пріоритетні напрямки співпраці.

ФРН з перших днів свого існування (з 1949 року) заявила про те, що вона така ж демократична держава, як і інші західноєвропейські країни, і не має нічого спільного зі своїм нацистським минулим, зрікаючись від нього. За рахунок такої зовнішньої політики німці хотіли здобути та заслужити новий імідж, підвищити свою репутацію як демократичної та великодушної нації. Особливого значення цьому надала А. Меркель.

Починаючи від 2005 року уряди А. Меркель особливе місце відводять саме міграційній політиці, для підтримки біженців з країн Африки. Саме за такі дії вона здобула як прихильність, так і несхвалення в той же час. Так, на початку своєї діяльності у ролі канцлера, Меркель доклала зусиль для підтримки «демократичного вибору» країн Африки та створення миротворчих місій. Надалі, а саме з 2007 року, почалася робота з економічної

---

⁹² Wadle S., Schukraft C. Die Peace Facility for Africa – Europas Antwort auf die Krisen in Africa // Intern. Politik und Gesellschaft. Bonn. 2005. № 4. P. 102.

глобалізації. У першу чергу, наголошувалося на енергоефективності у країнах, що розвиваються, та збереження ресурсів, охорона навколишнього середовища в глобальному масштабі тощо. Разом з цим було налагоджено торгові відносини, адже Африка має багато ресурсів, які цікавлять європейський світ.

У 2011 році значну увагу було приділено зміцненню позицій німецького бізнесу на Африканському континенті. Запропоновані заходи були зорієнтовані на мобільність, підвищення економічної вигоди від тимчасової трудової імміграції, забезпечення міжнародного захисту мігрантів та дотримання їх прав.

Подальші роки уряди лише підтримували обраний курс. Незважаючи на внутрішні проблеми країн Африки та кризи європейських країн А. Меркель продовжувала співпрацю та підтримку Африки.

Тенденції у відносинах ЄС із країнами Африки виявили ряд суттєвих особливостей та протиріч: Європейський союз визнає Африканський союз лідером і партнером у міжконтинентальному діалозі з фундаментальних питань, включаючи політичний діалог, сприяння розвитку, демократичний транзит, міграційний контроль, забезпечення миру та безпеку. По охопленню проблем та кількості форматів діалогу, двостороннє стратегічне партнерство не має аналогів у світовій практиці, за винятком операцій з підтримки миру, які запобігають розповсюдженню конфліктів.

Європейський союз залишається головним зовнішнім спонсором африканських країн у фінансуванні програм допомоги розвитку, намагаючись надавати моделюючий вплив на соціально-економічні процеси у країнах Африки. Однак, уряди більшості африканських країн не демонстрували високих потенціалів з погляду можливостей для забезпечення

належного підвищення рівня життя населення, а також недопущення відтоку мігрантів до країн Євросоюзу ⁹³.

Отже, Африка протягом всього періоду керування А. Меркель була найскладнішим континентом, що нагадує про себе в основному гуманітарні катастрофи в зонах конфліктів і потоки біженців до Європи.

Закінчення «холодної війни», наприкінці якої Африка була «фронтом» радянсько-американської опозиції, не принесло світові стабільність на африканському континенті. Навпаки, загострилися місцеві протиріччя, які призвели до багатьох воєн. Саме через це Європейський Союз часто застосовував санкції.

15 березня 1994 року було введено ембарго на поставки в Судан. У жовтні 1994 року ЄС виявив занепокоєння щодо племен хуту і тутсі поблизу Бурунді та Руанди. Але ефективних дій, аби зупинити геноцид, Європейський Союз так і не прийняв.

Крім того, ситуація з безпекою ставала все більш нестабільною. В серпні 1998 року «Аль-Каїда» підірвала американські посольства в Кенії та Танзанії, відкривши в Африці «терористичний фронт»⁹⁴.

У 90-х рр. ХХ ст. Євросоюз був зосереджений на побудові стабільності в африканському регіоні. Так, у 1998 році було видано наказ французького соціаліста Л. Жоспена про зменшення на 30 % французької військової присутності в Африці. Проте, вже в 2002 році уряд П. Раффарен ухвалив рішення «врятувати Африку для Франції». Тому саме Франція була ініціатором зміцнення європейсько-африканських зв'язків. З приходом до влади у Німеччині А. Меркель, ініціатива перейшла саме до Німеччини. Наприклад, саме Німеччина виступала за масштабне полегшення боргів країн, що розвиваються і, таким чином, зайняла лідерство в цій сфері.

---

⁹³ Кудряченко А. І., Мартинов А. Ю. Глобальні виміри зовнішньої політики Німеччини (2005 – 2021 рр.) : калейдоскоп подій. Монографія / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2022. С.405.

⁹⁴ Там само, С. 401.

Протягом травня-грудня 2006 року місія виконувалася Європейським Союзом у Демократичній Республіці Конго. Основу контингенту склали військові Німеччини та Франції. Усього було представлено 18 країн ЄС. Мета полягала у забезпеченні мирної обстановки задля проведення «демократичних» виборів. Не менш важливим завданням було демонстрація ефективності військового потенціалу ЄС.

1 січня 2007 року Німеччина зайняла лідируючу позицію у Великій вісімці висунувши гасло: «Розвиток і відповідальність!». Новий виклик енергетичній безпеці, хвиля конкуренції за контроль над корисними копалинами серед глобальних гравців змусили Берлін зробити ставку на приділення особливої уваги проблемам третього світу, Африки, у контексті економічної глобалізації. Про це, зокрема, йшлося в програмі Головування Німеччини, яку канцлер Ангела Меркель представила федеральному уряду. У програмі відзначається необхідність обговорення таких тем, як енергоефективність у країнах, що розвиваються, та збереження ресурсів, охорона навколишнього середовища в глобальному масштабі, включаючи дотримання Кіотського протоколу, економічний розвиток Африканського континенту, боротьба з бідністю і СНІДом тощо.

Водночас А. Меркель розглянула стратегію розвитку відносин між країнами Великої вісімки та Африкою як своєрідне партнерство у проведенні реформ. Німеччина, таким чином, адресувала сусідньому континенту своєрідне конфіденційне послання, яке містить цілий набір рецептів для нового етапу розвитку. Африканські країни повинні розвивати сприяючі структури припливу приватних інвестицій, розширення демократичних інституцій, які боролися з корупцією, повинні проявляти більшу відповідальність і демонструвати суверенітет над природними ресурсами⁹⁵.

15 лютого 2007 року у Каннах був проведений саміт Німеччина-Африка. На ньому А. Меркель відзначила привілейовані відносини та необхідність більш тісного партнерства. Було заявлено про готовність

---

⁹⁵ Там само

сприяти формуванню ліберал-демократичних інститутів в африканських країнах.

Протягом всього періоду найбільшим торговим партнером Німеччини залишається Південно-Африканська Республіка. У торгівлі Південної Африки частка товарообігу з Південно-Африканською Республікою в імпорті Німеччини становила 15,9 %, а експорті – 23,5 %. Південно-Африканська Республіка є найбільшою з Африканських держав, яка потрапила під вплив європейських переселенців. Також серед держав партнерів можна виокремити Демократичну Республіку Конго, Чад, Лівієя.

Вагомим є також інтерес до багатих на корисні копалини африканських країн. Найбіднішим африканським країнам тільки те й залишається, що боротися за хліб і за питну воду. Певно, що боротьба між основними центрами впливу на Африку триватиме. Хоча й світова економічна криза поставила під сумнів можливості суттєвого збільшення обсягів економічної допомоги країнам, що розвиваються.

13 липня 2011 року канцлер А. Меркель побувала з візитом у Кенії. На порядку денному обговорювалися питання зміцнення позицій німецького бізнесу в цій африканській країні. Кенія була єдиною африканською країною, яка мала позитивний баланс торгівлі з ФРН. Частка імпорту та експорту з Німеччини зростала ⁹⁶.

Голова Федерації об'єднаних торговельних палат Німеччини Мартін Ванслебен наполягав, аби влада забезпечила німецькому бізнесу доступ до африканських корисних копалин. Натомість хаос та масові заворушення у африканських країнах створили поступово кризу біженців. Масово люди з африканських країн, за бажанням безпеки, кращого життя намагалися пройти шлях. У той час як більшість європейських лідерів з пересторогою ставилися до цього, Німеччина була готова підтримати біженців. «Ангела Меркель

---

⁹⁶ Кухтін М.М. Зовнішня політика уряду А. Меркель крізь призму «конфлікту поколінь» у ХДС: боротьба між традицією та інновацією у сучасних міжнародних відносинах // Наукові праці. Політологія. 2012. № 178. С. 40.

попереджає мене, – пише у спогадах президент Франції Ф. Олланд, – що відкриє кордони. Вона не може залишити біля дверей своєї країни масу біженців – виснажених, заплаканих, які йшли балканськими шляхами і тепер тісняться тут. Німеччина прийматиме їх десятками тисяч»⁹⁷ Саме такий підхід й було задіяно.

Пропоновані заходи включали «добре організовану» мобільність, підвищення економічної вигоди від тимчасової трудової імміграції, забезпечення міжнародного захисту мігрантів та дотримання їх прав. Для реалізації заходів у 2011-2013 роках Єврокомісія розпочала діалог з питання міграції, мобільності та безпеки з Тунісом, Марокко та Йорданією, але станом на початок 2017 року лише уряд Марокко погодився на реадмісію нелегальних іммігрантів з Іспанії та прискорену процедуру депортації з ЄС осіб, у статусі біженців.

8 вересня 2015 року в Берліні відбулася перша німецько-африканська бізнес-конференція. Ключова проблема розвитку співробітництва залишалася у відсутності адекватних державних інститутів у більшості африканських країн, які теоретично могли б бути суб'єктами партнерства⁹⁸.

15 жовтня 2015 року у Берліні Міністр закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмаєр провів переговори з міністром закордонних справ Малі Абдулаєм Діопом. Німеччина оголосила про готовність і надалі підтримувати стабілізацію ситуації в Малі. Німеччина підтримала демократичний політичний процес у країні, де народилася «арабська весна». 5 листопада 2015 р. А. Меркель провела розмову з прем'єр-міністром Тунісу Есідом.

21 листопада 2015 року Штайнмаєр відвідав Уганду. Наступного дня в Танзанії у центрі уваги було посилення регіональної інтеграції в Африці. 12 квітня 2016 року Штайнмаєр закликав до збільшення допомоги Лівії.

---

⁹⁷ Олланд Ф. Уроки влади: мемуари. Харків: «Фоліо», 2019. С. 9.

⁹⁸ Bade K.J. Die sogenannte Flüchtlingskrise: Wissenschaft, Politik und Gesellschaft in Deutschland: Festvortrag. 2016. 14 April.

16 квітня 2016 року Міністр закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмаєр і міністр Закордонних справ Франції Ж.-М. Айро відвідав Тріполі. У травні 2016 року Штайнмаєр і Ейро відвідали проблемні райони Малі і Нігер.

Отже, все вищевказане глави зовнішньополітичного відомства ФРН лягало у основу відносин Берліна з Африкою, яку у березні 2016 року представила фракція ХДС/ХСС. У вересні того ж року альтернативний проєкт прогресивної політики в Африці подали і соціал-демократи. У жовтні 2016 року відбулися візити німецького канцлера А. Меркель до Малі, Нігеру та Ефіопії. Для Меркель вони стали третьою за рахунком поїздкою до регіону за її кар'єру. Також у вересні 2016 року було проведено консультації щодо компенсацій за колоніалізм, що додавало морально-етичного виміру німецькій дипломатії та поліпшило імідж Німеччини в Африці загалом⁹⁹.

2017 рік був оголошений роком Африки в Німеччині. Перша його половина ознаменувалася значним зростанням діяльності відомчого рівня. У середині січня профільне Міністерство економічного співробітництва та розвитку (МЕСР) заявило про необхідність розробки «Плану Маршалла» для країн південніше від Сахари та опублікував однойменний документ. У лютому Міністерство фінансів ФРН представило громадськості Пакт з Африкою, схвалений фінансовою «двадцяткою» у Баден-Бадені. У квітні Міністерство економіки ФРН оголосило про програму залучення на континент приватних іноземних інвестицій. Цю ініціативу просували й делегати з Німеччини на виїзній сесії Всесвітнього економічного форуму у м. Дурбан (Південно-Африканська Республіка) у 2017 році.

27 вересня 2017 року в Берліні відбулася зустріч міністрів закордонних справ Єгипету С. Шукрі та Німеччини. Представники закликали Саудівську Аравію змінити інтенсивність бойових дій Ємені. А 22 листопада 2017 року ФРН вітала з остаточним усуненням від влади диктатора Зімбабве Роберта Мугабе.

---

⁹⁹ Там само. С. 405.

17 вересня 2018 А. Меркель здійснила візит на державному рівні до Алжиру. Було оголошено, що Німеччина створює інвестиційний фонд для роботи в Африці. Континент є скарбницею світових ресурсів, тому всі зацікавлені у співпраці, яка запланована на період після 2050 року.

19 листопада 2018 року Президент ФРН Ф.-В. Штайнмаєр здійснив візит до Південно-Африканської республіки, де стабільний демократичний режим набув критерій успішної німецько-африканської взаємодії та політики підтримки демократичних процесів. 2 травня 2019 року А. Меркель здійснила візит до німецького миротворчого контингенту поблизу Малі та Буркіна-Фасо.

19 січня 2020 р. у Берліні відбулась міжнародна конференція щодо Лівії. Х. Маас закликав не допустити перетворення Лівії на другу Сирію. Заради цього Німеччина направила 300 своїх військових до місії ЄС «Ірїні» у Середземному морі.

7 лютого 2020 року А. Меркель у Луанді зустрілась з президентом Анголи Жоао Лоуренсо. Але плани залучення німецьких інвестицій у видобуток корисних копалин у Анголі були несподівано порушені пандемією коронавірусу. У березні 2020 року Німеччина надала допомогу проти коронавірусу Ефіопії і Сомалі. Але на п'ять місяців було перервано практику безпосередніх дипломатичних контактів.

У травні 2021 року Німеччина офіційно вибачилась за етнічні чистки колоніального періоду в Намібії. З 1991 року ФРН компенсувала Намібії за геноцид племен гереро і хама 1,1 млрд. євро.

23 червня 2021 року в Берліні відбувся черговий етап міжнародної конференції щодо Лівії. Хаос у Лівії негативно позначався на стабільності у зоні Сахелю загалом. 8 липня 2021 року Меркель у Берліні прийняла президента з Нігера ¹⁰⁰.

Таким чином, Німеччина в міру своїх можливостей намагалася координувати політику з партнерами по Європейському Союзу на

---

¹⁰⁰Germany and South Africa: Bilateral relations. URL: <https://cutt.ly/a7bOtV9>

африканському континенті. Проте, протягом всього періоду залишались проблеми визначення стратегічного курсу, спрямованого на подолання архаїзації африканських країн. Поряд з цим, фінансових і технічних ресурсів заради вирішення зазначених проблем у короткий історичний термін не вистачало. Після початку війни в Україні, численні аналітики прогнозують заколоти, конфлікти, війни на Африканському континенті через затримки з поставками зерна та його фізичним знищенням російськими окупантами. Тому надалі важливим є моніторинг ситуації на континенті з метою попередження чи мінімізації наслідків.

2.2. Торгово-економічне співробітництво

Сучасний світ характеризується все більшою глобалізацією та інтеграцією економік. У цьому контексті торговельні та економічні відносини між країнами стають дедалі важливішими для забезпечення сталого розвитку та підвищення рівня життя населення. Європейський Союз та Африканський континент не є винятком з цього правила, тому взаємодія між ними в галузі торгівлі та економіки має велике значення.

У даному пункті дослідження детально розглянемо торгово-економічне співробітництво ЄС з Африканським континентом, проаналізуємо стан і перспективи розвитку торговельних відносин між ЄС та країнами Африки, зосередившись на основних проблемах та перешкодах, які заважають розвитку співпраці. Також дослідимо можливі шляхи для подолання цих перешкод та вдосконалення торговельних відносин. Дослідження є важливим для розуміння сучасної економічної ситуації у світі та для визначення перспектив розвитку взаємодії між Європейським Союзом та Африканським континентом.

1. ЄС і Західна Африка.

Угода про економічне партнерство (ЕРА) із Західною Африкою¹⁰¹ охоплює товари та співпрацю в галузі розвитку. ЕРА передбачає можливість проведення подальших переговорів щодо сталого розвитку, послуг, інвестицій та інших питань, пов'язаних з торгівлею, у майбутньому. ЕРА допоможе Західній Африці краще інтегруватися у світову торгову систему та підтримуватиме інвестиції та економічне зростання в регіоні; збільшить експорт із Західної Африки до ЄС; стимулюватиме інвестиції та сприятиме розвитку виробничого потенціалу, що позитивно впливає на зайнятість.

До ухвалення повного регіонального ЕРА із Західною Африкою, 3 вересня 2016 року та 15 грудня 2016 року набули тимчасової чинності угоди про економічне партнерство з Кот-д'Івуаром і Ганою, відповідно.

Торгову картину взаємодіє ЄС та Західної Африки можна описати наступним чином (Додаток 1):

– Західна Африка є найбільшим торговим партнером ЄС у країнах Африки на південь від Сахари. ЄС є найбільшим торговим партнером Західної Африки;

– ЄС є основним експортним ринком для західноафриканських трансформованих продуктів (рибного господарства, агробізнесу, текстилю тощо);

– експорт Західної Африки до ЄС складається в основному з палива та продуктів харчування;

– імпорт Західної Африки з ЄС складається з палива, харчових продуктів, машин, а також хімікатів і фармацевтичних продуктів;

– торгівля послугами між ЄС і Західною Африкою розширюється, охоплюючи, зокрема, транспорт і логістику, подорожі та бізнес-послуги;

– Західна Африка є найважливішим напрямком інвестицій для ЄС в Африці.

---

¹⁰¹Economic Partnership Agreement with West Africa. URL: <https://cutt.ly/v7bOlrS>

Західноафриканська ЕРА стосується торгівлі як між країнами Західної Африки, так і з ЄС. Це перше економічне партнерство, яке об'єднує не лише 16 країн регіону, але й дві їхні регіональні організації: Економічне співтовариство західноафриканських держав (ECOWAS)¹⁰² і Західноафриканський економічний і валютний союз (UEMOA)¹⁰³.

Пропозиція доступу країн Західної Африки до ЄС на ринок повністю узгоджується зі Загальним зовнішнім тарифом ECOWAS (CET), який закладає основу для митного союзу ECOWAS. Імплементация ЕРА та CET ECOWAS йдуть пліч-о-пліч та взаємно підсилюють одна одну.

ЕРА містить важливі положення для полегшення та підвищення ефективності митних процедур і передбачає, що країни Західної Африки надаватимуть одна одній принаймні такий самий режим, як вони надають ЄС.

Також ЄС надає технічну допомогу в рамках програми «Допомога торгівлі», що допомагає країнам адаптувати свої митні процедури та скоротити паперову роботу. Наприклад, ЄС надає фінансову та технічну підтримку, щоб допомогти західноафриканським фермерам відповідати санітарним і фітосанітарним (SPS) стандартам ЄС. ЄС також часто надсилає групу експертів з Управління з аудиту та аналізу здоров'я та харчових продуктів для надання рекомендацій щодо вирішення проблем експорту.

2. ЄС і Центральна Африка.

У 2003 році було розпочато переговори щодо всебічного ЕРА з усім регіоном Центральної Африки. На сьогоднішній день ЕРА між ЄС і Камеруном набула чинності, що стало кроком до досягнення повної регіональної угоди. Угода про співпрацю між ЄС і Центральною Африкою

---

¹⁰² ECOWAS. URL: <https://ecowas.int/>.

¹⁰³ UEMOA. URL: <http://www.uemoa.int/Pages/Home.aspx>.

полегшує людям і підприємствам з ЄС і Камеруну інвестування та торгівлю один з одним, а також стимулює розвиток у Центральній Африці¹⁰⁴.

Зазначена Угода надала Камеруну безпрецедентний вільний доступ до ринку ЄС для всіх його продуктів. До них відносяться банани, алюміній, оброблені какао-продукти, фанера та інші свіжі і перероблені сільськогосподарські продукти. Зі свого боку, ЄС отримав вигоду від поступової лібералізації своїх товарів на ринку Камеруну з 4 серпня 2016 року.

Країни-бенефіціари:

– наразі Камерун є єдиною країною в Центральній Африці, яка впроваджує ЕРА;

– Габон і Конго (Браззавіль) ще не підписали Угоду про економічне партнерство. Конго торгує з ЄС відповідно до GSP ЄС, тоді як Габон, як країна з доходом вище середнього згідно з класифікацією Світового банку, не має права на схему GSP з 1 січня 2014 року;

– Чад, Центральноафриканська Республіка, Демократична Республіка Конго, Сан-Томе і Принсіпі та Екваторіальна Гвінея є найменш розвиненими країнами, тому вони користуються безмитним і неквотованим доступом до ЄС за схемою ЄС ЕВА;

– ЄС і центральноафриканські регіональні організації (СЕМАС і ЕССАС) вивчають можливість досягнення всеосяжної Угоди про економічне партнерство за допомогою базової угоди, яка вже використовується Камеруном.

Повністю враховуючи відмінності в рівнях розвитку між сторонами, ЕРА передбачає асиметричні положення на користь Камеруну, такі як виключення чутливих продуктів з лібералізації, тривалі періоди лібералізації, гнучкі правила походження, а також спеціальні гарантії та заходи для певних чутливих товарів. сільськогосподарські ринки та галузі.

---

¹⁰⁴ ЕРА – Central Africa. URL: <https://cutt.ly/K7bObrB>

Щоб мати можливість повною мірою скористатися перевагами торгових преференцій ЕРА, угода також містить компонент співпраці. Основними пріоритетними напрямками співпраці в галузі розвитку, визначеними ЄС і Камеруном, є:

- розвиток базової регіональної інфраструктури;
- сільське господарство та продовольча безпека;
- промисловість, диверсифікація та конкурентоспроможність економік;
- посилення регіональної інтеграції;
- покращення бізнес-середовища;
- підтримка впровадження правил торгівлі.

Імпорт товарів і послуг між країнами Центральної і Північної Африки та Європейським Союзом за останні 50 років був характеризований динамічними змінами. Наведемо деякі ключові характеристики цієї динаміки:

- загальний обсяг імпорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС зріс з 2,2 млрд. євро в 1970 році до 36,4 млрд. євро в 2020 році, що свідчить про значний зріст обсягу торгівлі між обома регіонами;

- у перші десятиріччя динаміка імпорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС була нестійкою та змінювалася від року до року. Протягом цього періоду найбільші обсяги імпорту з цих країн до ЄС спостерігалися у 1970-х та 1980-х роках;

- з 1990-х років і далі спостерігається стійкий ріст імпорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС. Зокрема, у 2020 році імпорт з цих країн до ЄС зріс на 2,7 % порівняно з попереднім роком;

- серед головних категорій імпорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС значну частину становлять продукти харчування, напої та тютюн, а також хімічні продукти та метали;

- найбільші обсяги імпорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС спостерігаються у країнах, що мають розвинені економіки та високий рівень споживання (Додаток 2).

Експорт товарів і послуг з країн Центральної і Північної Африки до Європейського Союзу за останні 50 років був характеризований динамічними змінами:

– загальний обсяг експорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС зріс з 2,7 млрд. євро в 1970 році до 69,6 млрд. євро в 2020 році, що свідчить про значний зріст обсягу торгівлі між обома регіонами;

– у перші десятиріччя динаміка експорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС була нестійкою та змінювалася від року до року. Протягом цього періоду найбільші обсяги експорту з цих країн до ЄС спостерігалися у 1970-х та 1980-х роках;

– з 1990-х років і далі спостерігається стійкий ріст експорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС. Зокрема, у 2020 році експорт з цих країн до ЄС зріс на 4,4 % порівняно з попереднім роком;

– серед головних категорій експорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС значну частину становлять нафта і природний газ, хімічні продукти, а також текстильні вироби та сільськогосподарські продукти;

– найбільші обсяги експорту з країн Центральної і Північної Африки до ЄС спостерігаються в країнах, які є виробниками нафти та газу, таких як Алжир та Лівія (Додаток 3).

Угоди про економічне партнерство чітко базуються на «суттєвих і фундаментальних» елементах, викладених в Угоді Котону¹⁰⁵, тобто правах людини, демократичних принципах, верховенстві права та належному врядуванні. Таким чином, ЕРА містять деякі з найсильніших формулювань прав і сталого розвитку, доступних в угодах ЄС:

– «застереження про невиконання» означає, що «відповідні заходи» (як зазначено в Угоді Котону) можуть бути вжиті, якщо будь-яка сторона не виконує своїх зобов'язань щодо основних елементів. Це може включати призупинення торгових пільг.

---

¹⁰⁵The Cotonou Agreement. URL: <https://cutt.ly/Z7bOZKN>

– на спільний комітет ЕРА покладено функцію моніторингу та оцінки впливу впровадження на сталий розвиток Сторін. Відповідно до Угоди Котону існує чітка роль громадянського суспільства та членів парламенту.

3. ЄС та Східна і Південна Африка.

Тимчасова угода про економічне партнерство між Європейським Союзом та Східною і Південною Африкою (EU-ESA іЕРА) була підписана Маврикієм, Сейшельськими Островами, Зімбабве та Мадагаскаром у серпні 2009 року та тимчасово застосовувалась у травні 2012 року. У січні 2013 року Європейський парламент дав свою згоду на угоду. Коморські Острови підписали угоду в липні 2017 року і почали застосовувати її в лютому 2019 року ¹⁰⁶.

Угода EU-ESA іЕРА включає такі положення:

- скасування всіх мит і квот ЄС на імпорт із країн Східної і Південної Африки;
- поступове відкриття ринків країн Східної і Південної Африки для експорту ЄС;
- детальні положення щодо правил походження, рибальства та захисту торгівлі;
- співробітництво щодо технічних бар'єрів у торгівлі, а також стандартів здоров'я тварин і рослин;
- правила співпраці для розвитку;
- механізми врегулювання суперечок.

П'ять країн, які вже застосовують угоду, заявили про свою готовність вийти за межі торгівлі товарами до більш всеосяжної угоди. 2 жовтня 2019 року було розпочато переговори щодо розширення сфери дії ЕРА на торгівлю послугами, інвестиції, сталий розвиток і конкуренцію. Крім того, сторони погодили пакет, що модернізує правила походження для цього ЕРА.

¹⁰⁶Eu-Eastern Southern Africa Economic Partnership Agreement. URL: <https://cutt.ly/K7bO1gX>

Країни-бенефіціари: Коморські острови; Мадагаскар; Маврикій; Сейшельські острови; Зімбабве; Угода залишається відкритою для інших країн регіону.

EU-ESA і EPA передбачає асиметричні положення на користь країн Східної і Південної Африки, такі як виключення чутливих продуктів з лібералізації, тривалі періоди лібералізації, гнучкі правила походження, а також спеціальні гарантії та заходи для сільського господарства, продовольчої безпеки та захисту молодого промисловості.

У той час як ринки ЄС були негайно та повністю відкриті, держави Східної і Південної Африки частково відкривають свої ринки для імпорту з ЄС, повністю враховуючи відмінності в рівнях розвитку.

ЄС надає 100 % безмитний і неквотований доступ до всього імпорту з країн Східної і Південної Африки. Доступ до ринку ЄС є постійним, повним і безкоштовним для всіх товарів.

Країни Східної і Південної Африки частково скасовують мита відповідно до своїх індивідуальних графіків, доданих до тимчасової EPA, таким чином:

- Мадагаскар лібералізує 81 % імпорту ЄС;
- Маврикій 96 %;
- Сейшельські острови 98 %;
- Зімбабве 80 %.

Чутливі продукти можуть бути повністю виключені з лібералізації. Основні виключення з лібералізації включають:

- Мадагаскар: м'ясо, молоко та сир, рибальство, овочі, зернові, олії та жири, харчові продукти, цукор, какао, напої, тютюн, хімікати, вироби з пластмаси та паперу, текстиль, металеві вироби, меблі;
- Маврикій: живі тварини, м'ясо, їстівні продукти тваринного походження, жири, їстівні препарати та напої, хімікати, пластмаси та гумові вироби зі шкіри та хутра, залізо та сталь, споживча електроніка;

– Сейшельські острови: м'ясо, рибальство, напої, тютюн, шкіряні вироби, скляні та керамічні вироби, транспортні засоби;

– Зімбабве: продукти тваринного походження, зернові, папір для напоїв, пластик і гума, текстиль і одяг, взуття, скло і кераміка, побутова електроніка і транспортні засоби.

Імпорт товарів і послуг між Південною Африкою та Європейським Союзом за останні 50 років був характеризований динамічними змінами. Наведемо деякі ключові характеристики цієї динаміки:

– загальний обсяг імпорту зріс з 1,6 млрд євро в 1970 році до 29,4 млрд євро в 2020 році, що свідчить про значний зріст обсягу торгівлі між обома регіонами;

– у перші десятиріччя динаміка імпорту з Південної Африки до ЄС була нестійкою та змінювалася від року до року. Протягом цього періоду найбільші обсяги імпорту з Південної Африки до ЄС спостерігалися у 1980-х роках;

– з 1990-х років і далі спостерігається стійкий ріст імпорту з Південної Африки до ЄС. Зокрема, у 2020 році імпорт з Південної Африки до ЄС зріс на 2,5 % порівняно з попереднім роком;

– серед головних категорій імпорту з Південної Африки до ЄС значну частину становлять продукти харчування, напої та тютюн, а також хімічні продукти та метали;

– найбільші обсяги імпорту з Південної Африки до ЄС спостерігаються у країнах, що мають розвинені економіки та високий рівень споживання. До таких країн належать Німеччина, Велика Британія, Франція та Нідерланди (Додаток 4).

Динаміка експорту товарів і послуг з Південної Африки до ЄС за останні 50 років була характеризована коливаннями:

– загальний обсяг експорту товарів і послуг з Південної Африки до ЄС збільшився з 1,1 млрд. євро в 1970 році до 22,3 млрд. євро в 2020 році. Це свідчить про значне зростання торгівлі між обома регіонами;

– у перші десятиріччя динаміка експорту з Південної Африки до ЄС була нестійкою та змінювалася від року до року. Протягом цього періоду найбільші обсяги експорту з Південної Африки до ЄС спостерігалися у 1970-х та 1980-х роках;

– з 1990-х років і далі спостерігається стійкий ріст експорту з Південної Африки до ЄС. Зокрема, у 2020 році експорт з Південної Африки до ЄС зріс на 2,3 % порівняно з попереднім роком;

– серед головних категорій експорту з Південної Африки до ЄС значну частину становлять метали та дорогоцінні камені, хімічні продукти, автомобілі та їх частини, а також сільськогосподарські продукти;

– найбільші обсяги експорту з Південної Африки до ЄС спостерігаються в країнах, які є виробниками металів та дорогоцінних каменів, таких як ПАР та Намібія. Однак, також спостерігається зростання експорту в галузі технологій та послуг (Додаток 5).

Сучасний торговельний ландшафт значно змінився за останні два з половиною десятиліття, надаючи більше можливостей для участі в торгівлі послугами. Зростаюча фрагментація виробничих процесів – з різними етапами, що здійснюються в різних країнах – створила нові можливості для країн спеціалізуватися та експортувати певні завдання, наприклад, маркетинг, логістику чи юридичні послуги.

Африканські країни мають бути особливо зацікавлені у просуванні програми торгівлі послугами. Сектор надає можливості для міжнародного наукового співробітництва, а також для молодих людей, щоб отримати освіту та працювати за кордоном – обидва ці аспекти є ключовими для суспільства, орієнтованого на знання. Торговля послугами також пропонує можливості для підвищення надійності транспорту та логістики; розширити цифрову економіку; і використовувати порівняльну перевагу Африки у відновлюваній енергетиці. Ці сектори є ключовими для африканських економік, і тому африканські уряди не повинні ігнорувати роль торгівлі послугами в їх зміцненні.

Торгівля послугами також сприяє інклюзивному економічному зростанню. На відміну від торгівлі товарами чи виробництва, які спричиняють значні транспортні витрати та громіздкі митні процедури, послугами можна торгувати через кордон за меншими витратами. Послуги також дедалі частіше продаються в цифровому вигляді, усуваючи потребу в транспорті та його складнощі. Це дозволяє дрібним торговцям, включаючи мікропідприємства та підприємців, імпортувати та експортувати послуги з віддалених ринків. Враховуючи, що у секторі послуг особливо висока концентрація малих і середніх підприємств, стимулювання їхньої торгівлі може сприяти економічному зростанню на всіх рівнях.

Африканські країни мають невикористані можливості для торгівлі послугами. Хоча дані показують, що африканський експорт транскордонних послуг становить лише 2 % світового загального обсягу (Додаток 6). Крім того, той факт, що африканський експорт послуг відносно швидко зростає в останні роки, свідчить про те, що континент має зростаючу порівняльну перевагу в торгівлі послугами ¹⁰⁷.

Незважаючи на зростаючу важливість послуг, ЄС і Африка не змогли інтегрувати послуги в жодні зі своїх двосторонніх торгових відносин. Подібним чином ініціатива «Допомога заради торгівлі» – схема COT, за допомогою якої ЄС та інші канали технічної допомоги, пов'язаної з торгівлею і нарощування потенціалу країнам, що розвиваються – зосереджена в основному на торгівлі товарами. У всьому світі дев'ять із десяти двосторонніх або регіональних торговельних угод (RTA), підписані з 2000 року, стосуються лібералізації послуг і внутрішнього регулювання (Додаток 7). ЄС охоплює послуги у своїх двосторонніх угодах з іншими торговельними партнерами, а також у ряді торговельних угод з регіонами, що розвиваються, включаючи Угоди про економічне партнерство з Карибським басейном і Центральною Америкою. Незважаючи на те, що останні

---

¹⁰⁷ Trade in services: A niche for export diversification in Africa. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/aldcafrica2022_Ch2_en.pdf.

двосторонні угоди між ЄС і африканськими країнами включають положення про ведення переговорів про послуги в майбутньому, це було важко реалізувати на практиці. Обидва регіони потребують нових підходів до співпраці, щоб модернізувати та диверсифікувати свої торгові відносини та збільшити їх економічний вплив.

На нашу думку, розширення торгівлі послугами з Африкою принесе користь ЄС. Багато європейських країн є нетто-експортерами послуг, і європейські компанії хочуть розширити свою присутність в Африці в секторах, які наразі мають високі бар'єри для торгівлі та прямих іноземних інвестицій, таких як комерційна банківська справа. Усунення недоліків Африки в таких послугах, як транспорт, логістика та дистрибуція, може допомогти європейським транснаціональним компаніям диверсифікувати свої торгові стратегії, зробивши їх більш конкурентоспроможними та стійкими.

Торгівля послугами не несе таких же ризиків для торгових партнерів, як торгівля товарами. Лібералізація торгівлі товарами у двосторонній або регіональній угоді часто відволікає торгівлю від більш ефективних сторонніх постачальників. Поглиблюючи свої торговельні відносини у сфері сільського господарства та сировинних товарів, як ЄС, так і Африка ризикують скоротити торгівлю з більш ефективними постачальниками в інших регіонах, таких як Азія, Північна Америка чи Латинська Америка. Навпаки, лібералізація торгівлі послугами тягне за собою реформу внутрішнього регулювання, яка часто стосується всіх торгових партнерів, оскільки непрактично підтримувати різні внутрішні правила для різних партнерів. Це обмежує ризики відволікання торгівлі від інших партнерів і дозволяє країнам підтримувати вигідні торгові відносини з різними партнерами.

Торговельні угоди, які включають послуги, не тільки мають більший вплив на стимулювання торгівлі, ніж ті, які лібералізують лише товари, вони також впливають на розташування глобальних ланцюжків створення вартості. Криза COVID-19 активізувала зусилля компаній і політиків у ЄС

щодо диверсифікації глобальних ланцюжків створення вартості та досягнення балансу між ефективністю та стійкістю. Вразливі місця в безпеці постачання та залежність від конкретних торговельних партнерів також мають геополітичні наслідки, послаблюючи здатність ЄС діяти автономно. Загострення геополітичної конкуренції з Китаєм також посилює бажання ЄС диверсифікуватися від своїх традиційних партнерів в Азії. Відкриті ринки послуг в Африці допоможуть Європі підтримувати як безпеку своїх ключових ланцюгів постачання, так і свою автономію.

ЄС і Африка мають потенціал бути природними торговельними партнерами у сфері прямих послуг. Торгівля послугами дуже чутлива до факторів, які перешкоджають контакту між людьми, таких як мовні бар'єри; різниця в часових поясах; культурні, історичні та інституційні розбіжності. І навпаки, торгівля послугами значною мірою дозволяє уникнути витрат на відстань і перетин кордонів, таких як транспорт, митниця та складні правила походження. Африка та ЄС мають однакові часові пояси та деякі спільні мови. Крім того, регуляторні рамки та інститути в африканських країнах були змодельовані на основі європейських правових та інституційних систем. Тому два континенти мають відносно мало спільних перешкод для торгівлі послугами, з якими доводиться боротися.

Не вистачає систематичної та вичерпної інформації про бар'єри для торгівлі послугами в Африці, але наявні дані свідчать про те, що вони високі. Наприклад, індекс ОЕСД (що охоплює 38 країн ОЕСР і сім країн з економікою, що розвивається), який вимірює політичні обмеження в сфері послуг, виявив, що Південна Африка має більші обмеження, ніж окремо взята країна ЄС, ОЕСР та країни з ринковою економікою, що розвиваються, у 15 із 22 секторів послуг. З роками нове законодавство, прийняте в Південній Африці, де послуги становлять 60 % ВВП і 70 % зайнятості, посилює нормативні обмеження. Ключові сектори, такі як комерційні банківські послуги, обробка вантажів і кур'єрські послуги, мають вищі за середні обмеження. З іншого боку, політика Південної Африки в кількох секторах,

таких як автомобільні вантажні перевезення, юридичні та бухгалтерські послуги, тісно пов'язана з політикою в розвинених країнах ОЕСР і великих економіках, що розвиваються (Додаток 8).

Індекс Світового банку за 2010 рік для 27 африканських країн, заснований на інформації за 2008 рік, виявив значні відмінності в перешкодах для торгівлі послугами в африканських країнах, починаючи від Маврикія як найбільш ліберального до Ефіопії як найбільш обмежувального. Однак індекс відстежує лише положення про послуги, які явно дискримінують іноземних постачальників послуг, тоді як проблема торгівлі послугами в багатьох африканських країнах полягає у відсутності нормативної бази. Як наслідок, деякі країни, які виглядають відносно ліберальними в цій сфері, насправді не мають регулювання, залишаючи рішення щодо того, чи можуть іноземці працювати в країні, на розсуд міністрів (Додаток 9).

Політики ЄС і Африки повинні відновити зусилля для сприяння торгівлі послугами між ЄС і Африкою. AfCFTA¹⁰⁸ надає їм унікальну можливість зробити це. Угоду часто схвалюють за її розмір і далекосяжний безмитний режим, але лібералізація торгівлі послугами є однією з її найважливіших особливостей. Її протокол щодо торгівлі послугами є першою масштабною спробою континенту лібералізувати торгівлю послугами та покращити внутрішнє регулювання ключових секторів послуг. Протокол забезпечує рамки, а фактична лібералізація відбувається шляхом подальших переговорів.

54 країни, які ратифікували AfCFTA на сьогоднішній день, домовилися про лібералізацію п'яти пріоритетних послуг – фінансових, комунікаційних, транспортних, туристичних і бізнес-послуг – і зараз ведуть переговори щодо взяття зобов'язань у конкретних секторах. Цей процес мав бути завершений до червня 2022 року, але на сьогодні переговори не були завершені, а графіки конкретних зобов'язань не були публічно доступними. Як наслідок,

---

¹⁰⁸ AfCFTA. URL: <https://au-afcfta.org/>.

неможливо оцінити ступінь лібералізації торгівлі послугами в рамках AfCFTA. Однак угода про AfCFTA має кілька переваг, які можуть сприяти процесу лібералізації.

Під час переговорів використовується підхід позитивного списку (так званий підхід GATS), який іноді сприймається як менш ефективний засіб лібералізації, ніж негативний список (так званий підхід Північноамериканської угоди про вільну торгівлю). Позитивний список вказує на всі сектори та заходи, які лібералізуються, тоді як негативний список вказує на сектори та заходи, які звільнені від лібералізації (таким чином лібералізуються всі сектори чи заходи, які не входять до списку). Такий самий ступінь лібералізації може бути досягнутий за допомогою обох підходів. Зрозуміло і, мабуть, доцільно, щоб країни з обмеженими адміністративними можливостями прийняли підхід до позитивного списку, який не вимагає внутрішніх консультацій щодо всіх секторів послуг економіки – лише тих, у яких прийнято рішення про лібералізацію.

Є відкриті питання щодо ефективності AfCFTA у сприянні внутрішнім реформам. Проте, враховуючи складність проведення реформ на внутрішньому рівні, важко уявити, що такі реформи легше відбулися б без зовнішнього якоря. Дуже важко змінити правила судноплавства, портів і логістики, які містяться в морських і портових законах, які часто сягають часів незалежності країн або передували їм, і які ґрунтуються на мотивах національної безпеки. Основний RTA, така як AfCFTA, надає урядам зовнішні повноваження переглядати та модернізувати ці закони та створює тиск з боку колег, оскільки інші африканські країни проводять реформи та отримують від цього переваги. Вона також забезпечує стимули для менш привабливих заходів (наприклад, візи для тимчасового навчання та роботи за кордоном в обмін на протидію змінам у транспортних послугах або правилах складування) і дозволяє уникнути скасування політики, коли змінюються уряди чи регулятори. Крім того, вона часто забезпечує зовнішню технічну допомогу та розбудову потенціалу для впровадження реформ. Завдяки

постійній політичній прихильності та зміцненню потенціалу впровадження AfCFTA створює важливі стимули та імпульс для реформ. ЄС може підтримувати цей процес і надалі, надаючи розбудову потенціалу та технічну допомогу з цих питань.

Нарешті, AfCFTA охоплює сфери, тісно пов'язані з послугами, зокрема інвестиції, конкурентну політику, права інтелектуальної власності, цифрову торгівлю та електронну комерцію. Переговори щодо політики в цих секторах повинні мати взаємопідсилювальний ефект з переговорами щодо торгівлі послугами, оскільки вони також сприяють функціонуванню регіональних і глобальних ланцюжків створення вартості. Ці переговори також дають можливість просувати передові міжнародні практики з існуючих глибоких міжнародних угод і спільного розуміння в різних секторах. Зрештою, угода спрямована на створення єдиного ринку товарів, послуг і капіталу, а також на забезпечення вільного пересування людей у регіоні.

2.3. Вплив внутрішніх проблем в африканських країнах на відносини з ЄС

Африка – це континент, що складається з 54 держав з різноманітними політичними, економічними та соціальними проблемами. Внутрішні конфлікти, корупція, брак демократії, тероризм та інші проблеми наразі є серйозними викликами для більшості країн Африканського континенту. Ці проблеми також впливають на стосунки цих країн з Європейським Союзом, який є одним з найбільших партнерів Африки у багатьох галузях.

Відносини ЄС-Африка характеризуються серією невдалих початків. Вони продовжують страждати від відсутності глибокої та далекосяжної політичної волі, незважаючи на те, що протягом останніх двох десятиліть вони були предметом низки дипломатичних ініціатив.

Відносини європейських урядів з авторитарними африканськими лідерами вже давно є відносно стабільними та передбачуваними – і в основному позбавлені систематичного нормативного тиску, спрямованого на консолідацію демократичного правління. ЄС ніколи не докладав спільних зусиль для демократизації африканських країн після падіння Берлінської стіни, не в останню чергу через свою обережність щодо спадщини колоніалізму. Лише невелика кількість європейських урядів підтримувала глибокий інтерес до Африки, окрім країн, з якими вони мали давні відносини. Економічні зв'язки між Європою та Африкою були такими ж мінімальними, нерівномірно розподіленими та не мали структурного значення.

Зростаючий конфлікт усередині та багатополлярність міжнародної системи підштовхнули окремі європейські держави до зміцнення зв'язків зі своїми сусідами – тенденція, яку коронавірусна криза прискорить. ЄС починає розуміти загострену геополітичну конкуренцію – хоча й нерівномірну та неорганізовану через розбіжності інтересів і політичних традицій, а також особисті конфлікти між його державами-членами.

Найбільш нагальний імператив ЄС щодо взаємодії з Африкою стосується тривалої нестабільності та незахищеності. Сахель є домом для десятків джихадистських рухів, етнічних ополчень та інших збройних груп. Значна частина регіону знаходиться поза контролем держави і стала осередком організованої злочинності, усіх форм торгівлі людьми та нелегальної міграції. Ця зона нестабільності та насильства загрожує безладдям у Західній Африці, одній із найстабільніших і найрозвиненіших областей континенту.

Економічна незахищеність в Африці, схоже, зростатиме, оскільки близько однієї третини з 420 мільйонів молодих людей на континенті не мають роботи. Щороку в Африці від 10 до 12 мільйонів людей досягають працездатного віку, але створюється лише близько 3 мільйонів робочих місць. Залишається ризик територіальних конфліктів і розпаду держав на

континенті. І в багатьох місцях відсутність політичної легітимності режимів породжує додаткову нестабільність ¹⁰⁹.

Економічні наслідки нинішньої кризи в Африці дуже серйозні в кількох аспектах. Відбулося різке падіння цін на основні товари. Лише падіння цін на нафту може зменшити дохід африканських держав приблизно на 65 мільярдів доларів. Глобальна рецесія різко скоротить грошові перекази. Серйозно постраждав туризм, на який припадає майже 10 % ВВП континенту. Криза в євроні матиме більш значний вплив на Північну Африку, ніж на будь-яку іншу частину континенту, тоді як уповільнення економічного розвитку Китаю може призвести до того, що країна призупинить багато своїх запланованих інвестицій в африканські проекти. Оскільки дві третини африканських країн є нетто-імпортерами основних продуктів харчування, деякі вже прогнозують інфляцію та інші труднощі в цьому секторі. Усі ці тенденції посилять заборгованість африканських країн, яка значно зросла за останні роки та вимагатиме нових програм порятунку.

Загальна політична картина в Африці – це погіршення, хоча воно відбувається досить нерівномірно. Південно-Східна Африка зберігає свої відносно демократичні та функціональні системи управління. Але в інших сферах спад очевидний, і нестабільність загрожує перекинутися на більш стабільні місця. У 2020 році найшвидше погіршення функціонування політичних систем відбувається в Західній Африці. Зростає кількість африканських країн, включаючи Уганду, Руанду та Демократичну Республіку Конго, у яких автократи намагаються змінити конституції, щоб продовжити своє перебування на посаді.

Поєднання економічних труднощів, демографічного тиску, корупції, незахищеності навколишнього середовища та часто непрацюючих систем управління ще більше делегітимізує африканські держави. І відчутно

---

¹⁰⁹ Jobs for Youth in Africa: Catalyzing youth opportunity across Africa. URL: <https://cutt.ly/b7bPUP1>

послабилася зовнішня підтримка демократизації та кращого управління в Африці.

Однак у довгостроковій перспективі Африка відкриває можливості для Європи в різних сферах. Наприклад, європейські держави могли б перенести різні основні галузі промисловості та частини своїх виробничих ланцюгів з Азії до Африки. А молода робоча сила Африки, зростаючий середній клас, зростання споживання та величезна потреба в інфраструктурі всіх видів можуть принести користь європейській економіці.

Незважаючи на свої проблеми, африканські держави домовилися про свою першу континентальну угоду про вільну торгівлю, виправдавши давні амбіції багатьох лідерів. Шлях розвитку континенту не буде легким, але угода надсилає важливий політичний сигнал і є проривом у створенні динамічних місцевих економік.

Слід також зазначити, що Африка поступово вступає в нову еру підвищеного інтересу з боку зовнішніх сил. Відродження геополітичної конкуренції в останні роки є однією з головних причин цього. Однак зростання впливу Китаю в Африці створює ризики для європейських країн, навіть якщо вони шукають нові виробничі потужності та ринки на континенті.

Європа все ще далека від політичного консенсусу, цілеспрямованості чи політики розвитку, необхідних для взаємодії з Африкою. ЄС не має сучасної чи дієвої формули для цього процесу, здається, сприймаючи його як моральне мінне поле. Зазвичай блок робить неминуче в останню хвилину, а не необхідне в потрібний момент. І поточна динаміка свідчить про те, що так буде і у відносинах з Африкою.

РОЗДІЛ 3

МІГРАЦІЙНА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО АФРИКАНСЬКИХ КРАЇН

3.1. Міграційна криза в ЄС

У період з 2015 по 2016 рік Європа була піддана неконтрольованим міграційним потокам, зафіксувавши майже 1,5 мільйона прибулих. Мігранти прибували переважно з Африки, створивши глибоку політичну кризу серед європейських урядів. Найпомітнішим наслідком стало часткове призупинення дії Шенгенської угоди. Незважаючи на те, що в наступні роки трьома класичними середземноморськими маршрутами прибуло менше людей, багато європейських держав продовжували здійснювати прикордонні перевірки (частково через пандемію Covid-19). Але у 2022 році кількість мігрантів, які прагнуть потрапити до Європи, знову зростає ¹¹⁰.

Цифри, опубліковані європейським агентством охорони кордонів Frontex у липні, свідчать про значні виклики, які постають перед Європейським Союзом у сфері міграції. У першій половині 2022 року Frontex нарахував 114 720 нелегальних в'їздів до ЄС, що на 84 % більше, ніж за аналогічний період минулого року (Додаток 10). Ці цифри не включають біженців від російської війни в Україні, яка змусила близько 7,2 мільйона людей втекти до ЄС з початку конфлікту в лютому. З січня по червень ЄС спостерігав збільшення міграційних потоків кількома маршрутами, включаючи Західні Балкани (зростання на 191 % порівняно з минулим роком), Східне Середземномор'я (зростання на 125 %) і Центральне Середземномор'я (зростання на 23 %) ¹¹¹.

---

¹¹⁰ Europe – Mixed Migration Flows to Europe, Yearly Overview (2016). URL: <https://cutt.ly/47bPPe5>

¹¹¹ EU external borders in June: Western Balkan route most active. URL: <https://cutt.ly/W7bPJ5b>

Європа не зіткнулася з кризою 2015 року, коли майже мільйон мігрантів висадилися на її береги та понад 3 500 відомих смертей (безперечно, невелика частка від фактичної кількості трагічних жертв)¹¹². Проте цифри 2022 року все ще не віщують нічого доброго. Продовольча криза, спровокована незаконною зерною блокадою чорноморських портів Росією влітку 2022 року, додала до і без того нагальних проблем, з якими стикаються багато країн, що розвиваються.

Сьогоднішня значна кількість міграції вказує на потрійну кризу:

1. Локальні, регіональні чи національні кризи, які спонукають мігрантів залишати свої батьківщини.

2. Соціальні кризи, які нелегальна імміграція викличе в країнах транзиту та приймаючих країнах.

3. Політичні кризи обов'язково розвиватимуться в приймаючих країнах, оскільки нелегальна імміграція підживлює популізм, націоналізм і появу неліберальних або авторитарних режимів.

Зміни вже почалися не лише в Африці, а й у всьому світі. Наукові дані про зміну клімату викликають тривогу і можуть мати навіть ширший масштаб, ніж здається на перший погляд. Кліматичні потрясіння матимуть величезні наслідки для слабких і вразливих країн світу, особливо вплинувши на і без того крихкі африканські суспільства. За даними Міжурядової групи експертів ООН зі зміни клімату, наслідки будуть більш серйозними, ніж очікувалося¹¹³.

Головним результатом буде зростання напруженості, війни та конфлікти, які вже широко поширені на африканському континенті. Міліції та збройні групи, які конкурують з державою, давно поширюються, що спричиняє нестабільність. Проблема вже є гострою: у 2022 році приблизно 30 мільйонів жителів регіону Сахель потребували їжі, води чи медичної

---

¹¹² 2015: The year of Europe's refugee crisis. URL: <https://cutt.ly/H7bPLQ5>

¹¹³ The Latest IPCC Report: What is it and why does it matter? URL: <https://cutt.ly/H7bPZIZ>

допомоги. Конфлікти та відсутність безпеки змусили понад 6 мільйонів людей покинути свої домівки в пошуках притулку та нового життя.

У цьому відношенні криза ніколи не була такою вираженою, як у 2022 році. Чим гірша ситуація для цих груп населення, які вже борються з політичною дисфункцією та економічною скрутою, тим більше еміграція стане способом виживання на континенті. До цього експоненційного зростання населення можна додати наступне: лише Магриб, який у 2019 році мав близько 195 мільйонів жителів, до 2050 року матиме близько 231 мільйона. Справді, Марокко, Алжир і Туніс історично є важливим міграційним басейном до Європи, де емігранти становлять 4,5 до 8,6 % їхнього загального населення.

Зростання населення означає збільшення попиту на прибережні ресурси, на які вже вплине підвищення рівня моря. У той же час сильна спека та частіші пилові бурі матимуть серйозні наслідки для сільського господарства та стану повітря, у свою чергу впливаючи на все – від продовольчої безпеки до основного – здоров'я людини. Кінцевим результатом, коли території Африки стають «непридатними для життя», є те, що значна кількість людей у певних регіонах буде змушена мігрувати, додаючи до населення, що переміщується.

У 2019 році приблизно 6 мільйонів африканців проживали в Європі та 3,3 мільйона в країнах Перської затоки. До 2050 року населення Африки може скласти чверть всього населення світу з його 2,5 мільярдами жителів¹¹⁴. Зважаючи на ці цифри, популістські та націоналістичні дрейфи окремих європейських політиків можуть виявитися не більш ніж безглуздими словами.

У вересні 2022 року президент Європейського парламенту Роберта Метсола, голова Комітету з громадянських свобод Хуан Фернандо Лопес Агілар, голова Контактної групи з питань притулку Олена Йончева та

---

¹¹⁴ By 2050, a quarter of the world's people will be African – this will shape our future. URL: <https://cutt.ly/V7bPCP4>

постійні представники Чехії, Швеції, Іспанії, Бельгії та Франції домовилися провести переговори щодо реформування міграції та надання притулку в ЄС ¹¹⁵. Цей крок посилює пропозицію Європейської Комісії у вересні 2020 року ¹¹⁶ щодо нового Пакту про міграцію та притулок щодо вдосконалення процедур, справедливого розподілу обов'язків між державами-членами та спільної дії в управлінні міграційними потоками.

Однак дії поки що не виправдовують слів, враховуючи такі події, як вихід Франції з Малі після десятиліття військових операцій, у яких понад 3 500 солдатів було розгорнуто в Буркіна-Фасо, Чаді, Малі, Мавританії та Нігері, щоб зупинити насильницький джихадизм ¹¹⁷. Цей відступ залишив простір для інших країн, насамперед для Росії, сторони, яка майже не турбується про добробут громадян Африки чи Європи. Це підтверджується широкою присутністю на континенті Групи Вагнера ¹¹⁸. До них приєдналися Китай, Туреччина та держави Перської затоки – хоча й у більш офіційних ролях, але все рівно з політичними та економічними наслідками.

Водночас можна спостерігати авторитарний рух у багатьох африканських державах, особливо в зоні Сахелю, де з 2020 року сталося аж п'ять державних переворотів, останній – у Буркіна-Фасо. Зараз багато спостерігачів вважають, що відхід франко-західного гарнізону залишить більше простору для систематичного насильства проти мирного населення – як це продемонструвала група Вагнера як у Малі, так і в

---

¹¹⁵ Migration and Asylum: Roadmap on way forward agreed between European Parliament and rotating Presidencies. URL: <https://cutt.ly/L7bPNTY>

¹¹⁶ A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706.

¹¹⁷ Europe's border agency searches for support. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/frontex-migration/>.

¹¹⁸ Russia's strategy for Africa. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/wagner-group/>.

Центральноафриканській Республіці¹¹⁹ – і, як наслідок, зростання джихадизму, що стимулюється невдоволенням громадськості¹²⁰.

Мігранти до ЄС, здебільшого з Африки та Близького Сходу, виганяються зі своїх домівок через політичну, економічну та (все частіше) пов'язану з кліматом кризу (Додаток 11).

Через відсутність повноважень з боку місцевих органів влади тисячі мігрантів платять високу ціну, намагаючись покинути свої землі. За словами заступника Генерального секретаря ООН з політичних питань і питань розбудови миру Розмарі Ді Карло, щонайменше 2 661 мігрант і біженець ув'язнені в Лівії в центрах ув'язнення – як правило, керованих місцевими групами ополчення – з обмеженим гуманітарним доступом¹²¹. Багатьох з них ображають або навіть свавільно вбивають. Ці проблеми тривають роками без жодного покращення, не в останню чергу через бездіяльність ЄС.

Незважаючи на свої добрі наміри реформувати правила міграції та надання притулку, ЄС відволікається на, здавалося б, більш нагальні проблеми, як-от потік законних біженців від війни Росії в Україні. Таким чином, ЄС, ймовірно, не приділить достатньо часу розробці та (особливо) реалізації спільної політики, здатної боротися з нелегальною міграцією.

Очікування окремих урядів країн-членів різняться, як це було показано під час Люксембурзької зустрічі національних міністрів внутрішніх справ, що відбулася в червні 2022 року. Там обговорювався план добровільного механізму солідарності, згідно з яким мігранти, врятовані в Середземному морі, будуть прийматися бажаними державами, а інші – нададуть фінансову допомогу, пов'язану з витратами на прийом біженців.

Однак дуже мало ймовірно, що такі країни, як Угорщина та Польща, погодяться на таку пропозицію, навіть якщо це буде невеликий крок вперед у

---

¹¹⁹ Wagner Group Operations in Africa: Civilian Targeting Trends in the Central African Republic and Mali. URL: <https://cutt.ly/G7bP4cS>

¹²⁰ The Africa File is an analysis and assessment of the Salafi-jihadi movement in Africa and related security and political dynamics. URL: <https://cutt.ly/F7bP7ve>

¹²¹ DiCarlo R. I Urge Everyone To Support The Secretary-General's Efforts To Help Libyans Forge A Path To Peace. URL: <https://cutt.ly/d7bP5Zj>

європейській політиці прийому – можливо, мотивований кризою в Україні, яка бачила, як мільйони біженців героїчно розміщені різними членами ЄС.

Тим часом міграційні потоки не припиняться, хоча зима призведе до уповільнення, якщо не до припинення, перетину Середземного моря. Політики вже міркують про міграційні потоки – яскравим прикладом є Італія, але інше питання – наскільки європейське керівництво зможе пом'якшити проблему. Тим часом екстремальні погодні умови стають частішими в Африці.

Зміна клімату чинить значний тиск на численні африканські країни, і в якийсь момент внутрішньоконтинентальний міграційний рух вибухне вздовж різних міграційних маршрутів до Європи – глибоко змінивши її політичну, соціальну та економічну рівновагу. Навіть якщо ЄС зробить усе можливе, щоб впоратися з міграційними потоками, йому все одно доведеться зіткнутися з фундаментальними причинами самої еміграції: конфліктами, економічним занепадом і суттєвою силою зміни клімату.

Міграція зумовлена головним чином економікою, і в короткостроковій та середньостроковій перспективі вищі ціни на продовольство та енергію в Африці залишатимуться важливими поштовховими факторами. Очікується, що потоки біженців до ЄС зростуть після руйнівних землетрусів у Сирії та Туреччині.

Вважаємо, що на сьогоднішній день існує три сценарії розвитку міграційної кризи в ЄС:

1. Зсув парадигми.

Відповідно до цього найбільш вірогідного сценарію, колективні зусилля з розгляду заявок на надання притулку, зменшення нелегальних потоків і забезпечення безпеки європейських кордонів будуть активізовані через партнерство з третіми країнами, зміцнення прикордонної служби та її дислокації за кордоном. Країни-члени ЄС дедалі активніше запроваджуватимуть політику для зменшення нелегальної імміграції, одночасно адаптуючи потоки мігрантів до конкретних економічних потреб.

Більше країн наслідуватимуть приклад Сполученого Королівства, намагаючись передати назовні управління вимогами щодо надання притулку та нерегулярними потоками.

З біженцями, шукачами притулку та економічними мігрантами все частіше ставитимуться по-різному. Кілька держав, ймовірно, приймуть законодавство, щоб переконатися, що профіль економічних мігрантів відповідає потребам приймаючої країни. У Франції, наприклад, імміграційне законодавство передбачатиме створення дозволів на проживання для «професій, які перебувають у напруженому стані». Німеччина спрощує імміграційні правила для кваліфікованих працівників і запроваджує бальну систему, яка передбачає обов'язкове знання німецької мови.

Цей сценарій має два основні ризики. По-перше, схеми залучення мігрантів у певні сектори будуть неефективними без більш гнучких ринків праці. І, як було видно після розпаду Лівії, зовнішнє управління міграцією створює вразливість для європейської безпеки та послаблює європейську м'яку силу, створюючи видимість подвійних стандартів.

2. Дестимулювання міграції

За другим сценарієм окремі країни ЄС вжили б заходів для стримування нелегальної міграції та зменшення міграції в цілому. Хоча це мало ймовірно, однак може бути викликано збоями, такими як значне зростання антимиграційних протестів на тлі зростання економічного невдоволення та політичної поляризації. Деякі країни можуть наслідувати приклад Данії, де правляча коаліція (включаючи соціал-демократів, лібералів і поміркованих) описала деякі райони країни як «паралельні суспільства». Уряд запроваджує обмеження на міграцію та політику «нульової кількості біженців», визначаючи столицю Сирії Дамаск як «зону безпеки», куди мігранти можуть повернутися.

За такого сценарію відносини ЄС з африканськими країнами будуть напруженими. Африканські економіки постраждають, оскільки Європа є основним джерелом грошових переказів мігрантів на континент.

3. Стимулювання міграції.

За третім сценарієм країни ЄС діяли б відповідно до підходу, запропонованого Глобальним міграційним договором ООН. Статус біженця буде розширено, щоб включити кліматичних біженців. На даний момент такий підхід є переважно винятком. У Португалії, де кількість як регулярних, так і нелегальних мігрантів зростає, нещодавно було впроваджено більш відкриту імміграційну політику, щоб пом'якшити наслідки старіння демографії.

Враховуючи поточний політичний контекст у всій Європі та зростаюче уявлення про те, що прикордонний контроль є основоположним для суверенітету, це найменш вірогідний курс вперед. Це може призвести до подальшої соціальної та політичної напруги, оскільки багато європейців вважають, що їхні країни досягли спроможності приймати та інтегрувати мігрантів.

3.2. Міграційна політика ЄС щодо країн Африканського континенту

Африканський континент є одним з головних регіонів, з якого відбувається міграція в Європейський Союз. Водночас, це регіон, який стикається з великими внутрішніми та зовнішніми проблемами, що впливають на міграційну ситуацію та взаємовідносини з ЄС. У цьому пункті дослідженні розглянемо міграційну політику ЄС щодо країн Африканського континенту, а також надамо загальну характеристику сучасної міграційної ситуації в контексті відносин ЄС і Африканського континенту та запропонуємо рекомендації щодо подальшого розвитку співпраці між цими регіонами.

У 2003 році більшість держав-членів ЄС підписали Регламент Дублін II – документ, згідно з яким мігранти можуть запитувати право на

притулок у країні, якою вони в'їхали до Європейського Союзу У 2013 році на зміну цьому Регламенту прийшов новий – Дублін III, заснований на тих же принципах, що і Дублін II, проте його основними цілями стали запобігання подачі заявником прохань про притулок у кількох державах-членах, а також скорочення кількості осіб, які шукають притулку, але є громадянами ЄС ¹²².

Після підписання Регламенту Дублін III журнал «Шпігель» обрушився з критикою на німецький уряд, заявляючи, що ці правила вигідні для Німеччини, як для країни, оточеної іншими державами ЄС, але вони абсолютно негуманні по відношенню до біженців ¹²³. Саме в цей період у геометричній прогресії почала зростати кількість мігрантів, що біжать з країн Близького Сходу та Африки в Європу. Величезна частина цього потоку морським шляхом потрапляла до Італії, де, згідно з Регламентом 2013 року, вони й мали залишатися та запитувати право на притулок.

Однак багато хто прагнув потрапити вглиб континенту і осісти в більш забезпечених країнах, у тому числі у Німеччині через існування в ній системи прийому та соціальної підтримки біженців. Але «Федеральний уряд посилається на Закон про надання притулку в ЄС, відправляючи їх у злидні... Італії, ці люди надані самі собі – мало хто знаходить роботу і житло, решта залишаються жити в парках і нетрях, не маючи можливості отримати медичну допомогу» ¹²⁴. Тодішній президент Федерального відомства у справах міграції та біженців Мартін Шмідт не вбачав причин для того, щоб «щось змінювати у питанні депортації нелегальних мігрантів до Італії» ¹²⁵.

«Шпігель» також критикував уряд за неналежне ставлення до мігрантів та біженців на території самої Німеччини. Серед основних претензій – брак житла та його незадовільний стан, бюрократична тяганина, наслідком якої є

¹²² Дублінська конвенція. URL: <https://cutt.ly/D7bAetw>

¹²³ Рыбаков С.В. Геополитические риски миграционной политики Ангелы Меркель // Геополитика и безопасность. 2017. № 1(37). С. 25.

¹²⁴ Bade K.J. Die sogenannte Flüchtlingskrise: Wissenschaft, Politik und Gesellschaft in Deutschland: Festvortrag. 2016. 14 April.

¹²⁵ Gezer Ö. Spielen verboten // Der Spiegel. 2013. № 34. P. 44.

неможливість працевлаштування та соціальної адаптації протягом багатьох місяців.

Наприкінці 2013 року «Шпігель» вкотре висловив своє розчарування у бездіяльності влади Німеччини у питанні зміни правових засад та умов прийому біженців. Автори вважали, що трагедія біля берегів Лампедузи в жовтні 2013 року, яка забрала життя кількох сотень людей, могла б стати приводом для внесення змін до законодавства, насамперед до Дублінської угоди, проте цього не сталося. Слово «Дублін» навіть не з'являється в угоді про коаліцію між Спілкою та Соціал-демократичною партією Німеччини (СДПН). Таким чином, ніякого поштовху до змін не вбачалося. Проблема прихистку по мірі можливості відсувається до країв Європи ¹²⁶.

Зростаюча кількість мігрантів, що прибувають на початку 2014 року все ж таки стала приводом для політичної дискусії про необхідність внесення змін до Дублінської угоди та ролі Німеччини в прийомі біженців із країн Близького Сходу та Африки. «Шпігель» у квітні 2014 року заявив про те, що «Де-факто Дублін зазнав невдачі», маючи на увазі те, що багато мігрантів, які прибули до ЄС через країни, розташовані на їх зовнішніх кордонах їдуть далі до Німеччини – і лише там подають заяву на надання притулку.

«Шпігель» наводить докази різних політичних сил щодо цього питання – представників провідних партій, чиновників федерального та регіонального рівнів. Так, міністр внутрішніх справ Нижньої Саксонії Борис Пісторіус (Boris Pistorius) (СДПН), визнаючи всі супутні складнощі, не відмовлявся від ідеї надання підтримки Італії та іншим країнам на зовнішньому кордоні Європейського Союзу та прийому більшої кількості мігрантів всупереч положенням Дублінської угоди, тоді як Федеральне міністерство внутрішніх справ не бачило підстав «для прийняття дій, спеціально адаптованих до ситуації в Італії, оскільки Німеччина приймає набагато більше осіб, які шукають притулку, ніж Італія» ¹²⁷. Вище

---

¹²⁶ Dahlkamp J. Emozionaler Kurzschluss // Der Spiegel. 2013. № 50. P. 43.

¹²⁷ Abe N. Die Boote sind voll // Der Spiegel. 2014. № 16. P. 32.

керівництво, як показано в «Шпігелі», дотримується іншої точки зору, а СДПН та Християнська народна соціальна партія (Люксембург) на чолі з Ж.-К. Юнкером виступали з ідеєю про те, що «... розподіл біженців по всьому ЄС має бути більш справедливим. Разом з тим, має бути фінансова допомога для тих, хто робить більше, ніж інші»¹²⁸.

Масові напади на жінок у новорічну ніч 2016 року у Кельні стали найсуттєвішим приводом для відставки канцлера. «Шпігель» назвав події в Кельні результатом «невдалої інтеграції, невдалої політики та поганої роботи поліції»¹²⁹; на адресу влади посипалися звинувачення у бездіяльності, через що «площа стала місцем беззаконня, безсилля державної влади»¹³⁰.

Зазначені події змусили політиків по-новому подивитись на міграційне питання. «Шпігель» зазначає, що вимогу Меркель дати винним «жорстку відповідь правової держави» показує, наскільки серйозно вона ставиться до цього питання. Більше того, незвично жорстко прозвучала її заява про те, що розмови про її позитивне ставлення до великої кількості біженців є «абсолютною нісенітницею». Глава СДПН Зігмар Габріель (Sigmar Gabriel) заявив, що «...більше не може бути розуміння... Щось має змінитись, інакше люди нас не зрозуміють»¹³¹.

Вольфганг Шойбле (Wolfgang Schäuble), який раніше підтримував канцлера, висловився за обмеження щодо прийому біженців, Зеєхофер із ще більшою критикою обрушився на дії Меркель¹³², Зігмар Габріель проголосив «нульову толерантність» і закликав використати всі можливості «для відправлення злочинців на батьківщину»¹³³.

Проте, вже незабаром, «щоб не виглядати ізольованою в Європі, Меркель повільно, але все ж таки змінює фокус своєї політики біженців»,

¹²⁸ Там само. С. 32.

¹²⁹ Baumgärtner M. Es kommen härtere Tage // Der Spiegel. 2016. № 2. P. 10.

¹³⁰ Там само. С. 11.

¹³¹ Там само. С. 15.

¹³² Feldenkirchen M. Egal wie es ausgeht // Der Spiegel. 2016. № 4. P. 12.

¹³³ Mal hü, mal hot // Der Spiegel. 2016. № 5. P. 43.

замість «біженців у ЄС канцлер Німеччині зосереджується, в першу чергу, на прикордонній охороні» та угоді з Туреччиною ¹³⁴.

У 2017-2018 роках «Шпігель» критикує дії влади. Вона ґрунтується не просто на тому факті, що можливі помилки канцлера у питанні міграційної політики стали причиною виникнення важких соціально-економічних наслідків для країни, але швидше на тому, що Меркель з легкістю змінює свою позицію щодо поставленого питання в залежності від сформованих політичних умов. Так, на думку авторів журналу, сталося зі спробою реалізувати ідею створення таборів для мігрантів на території Північної Африки, заклавши тим самим їх доступ до кордонів Європи. При цьому «гуманітарні міркування грають лише другорядну роль. Головна мета полягає в тому, щоб запобігти перетину мігрантами європейських кордонів. Культура гостинності залишилась у вчора: у вересні Меркель хоче переобрання, а нова хвиля біженців їй для цього не потрібна» ¹³⁵. Через зміну курсу та обмеження в'їзду мігрантів до Німеччини, згідно з «Шпігель» процес інтеграції ускладнюється і затягується: багато мігрантів не можуть возз'єднатися зі своїми сім'ями, відповідно, зменшуються шанси на їхню успішну інтеграцію у німецьке суспільство ¹³⁶.

У 2018 році свій розвиток набула історія з висловлюванням Ангели Меркель про іслам. Хорст Зеєхофер, призначений цього року міністром внутрішніх справ, зробив вкрай резонансну заяву про те, що іслам не є частиною Німеччини. Через два тижні перша шпальта чергового випуску «Шпігеля» була присвячена цій заяві ¹³⁷. Редакція визнала, що Зеєхофер підняв дуже важливе, чутливе питання для німецького суспільства, яке часто замовчується як політиками, так і самим суспільством. Однак це питання, на думку автора, вимагає рішення, яке можна знайти лише шляхом дискусії.

---

¹³⁴ Christides G. Festung Europa // Der Spiegel. 2016. № 10. P. 15

¹³⁵ Müller P. Irgendwo in Afrika // Der Spiegel. 2017. № 9. P. 36.

¹³⁶ Kurbjuweit D. Innere Realpolitik // Der Spiegel. 2017. № 14. P. 8.

¹³⁷ Там само. С. 6.

Таким чином, протягом міграційної кризи, що вибухнула в Німеччині, ЗМІ послідовно критикують як дії влади, спрямовані на скорочення кількості біженців шляхом простого обмеження, закриття кордонів, боротьбою з нелегальним в'їздом тощо, так і бездіяльність, яка не тільки сприяла розвитку кризи, але й ставала причиною трагічних подій, що викликали широкий резонанс у суспільстві та жорсткі дискусії щодо розвитку Німеччини як імміграційного суспільства. Разом з тим, «Шпігель» активно підтримує будь-які рішення, навіть, здавалося б, нераціональні, які були прийняті «на користь» біженців та мігрантів, будь то відкриття кордонів, відправлення поїздів для доставки мігрантів з Угорщини до Німеччини, заява канцлера про приналежності ісламу тощо.

Як заявив у 2020 році верховний представник ЄС із зовнішньої політики Жозеп Боррель, політичні, економічні інтереси та інтереси безпеки Європи поставлені на карту в Африці, особливо у сфері міграції. Економічні наслідки міграції як для країн походження, так і для країн призначення загалом позитивні. Однак, оскільки Європа бореться зі старінням населення, а африканські країни стикаються з проблемами демографічного зростання, потоки нелегальної міграції – і те, як їх сприймає зростаюча частка електорату – підігрують політичну напругу в ЄС ¹³⁸.

Виграшного результату буде важко досягти. У короткостроковій та середньостроковій перспективі ЄС, ймовірно, вирішуватиме нелегальну міграцію шляхом коригування (і в деяких випадках зменшення) факторів «тяги», які стимулюють міграцію, посилення заходів захисту кордонів та встановлення партнерства з третіми країнами. Але Європа також може відігравати важливу роль у підтримці експортного зростання на Африканському континенті, таким чином зменшуючи фактори «підштовху» міграції в довгостроковій перспективі.

Тим не менш, чинники міграційного поштовху в Африці залишаться і, ймовірно, посиляться протягом наступних десятиліть. Основна причина

---

¹³⁸ Rising migration tensions on Mediterranean shores. URL: <https://cutt.ly/A7bAar0>

проста: економічне зростання та можливості не встигають за зростанням населення. Швидке зростання глобального населення працездатного віку переміщується з Азії в Африку, і до 2050 року більше половини населення останньої буде молодше 25 років.

Різниця в доходах між африканськими та європейськими країнами збережеться протягом наступних десятиліть. Крім того, міграція є дорогою та часто нежиттєздатною для найбідніших. Це означає, що за сценарієм економічного зростання в Африці міграція до Європи збільшиться на початковому етапі через тривалу різницю в доходах між двома регіонами.

Є багато причин для цих розбіжностей, і хоча Африка є надзвичайно різноманітним континентом, виділяються два фактори. По-перше, пізній колоніалізм глибоко вплинув на африканські націотворення та процеси державотворення, а отже, і на моделі управління.

Другий фактор полягає в тому, що африканські економіки не змогли отримати вигоду від періоду гіперглобалізації після холодної війни, яка допомогла мільйонам вирватися з бідності. Без економічних перетворень – наприклад, шляхом промислової та сільськогосподарської революцій – проблеми низької продуктивності та безробіття, швидше за все, залишаться. Очікується, що до 2047 року, за даними Інституту досліджень безпеки ¹³⁹, на Африку припадатиме чверть населення світу, але менше 6 % світової економіки.

Шляхи до прискореного зростання та розвитку залежать від країни. У деяких випадках, як у Руанді, можна було перейти безпосередньо до економіки, заснованої на послугах і знаннях. Однак такий ривок вимагає відповідної цифрової інфраструктури та технічних інновацій, тоді як сектор послуг має менший потенціал для підвищення продуктивності та створення робочих місць. Для країн із величезною територією та чисельністю робочої сили, яка зростає, як-от Нігерія, це може бути невирішенням.

---

¹³⁹ Forecasting on Africa that is aligned with Agenda 2063. URL: <https://futures.issafrica.org/>.

Що стосується факторів притягнення, ЄС зосереджується на створенні умов для легальної міграції, про що свідчить бюджет у 9,9 мільярдів євро, виділений Фонду надання притулку, міграції та інтеграції (2021-2027 рр.).

Взаємно задовільний результат між Африкою та ЄС малоімовірний, принаймні в короткостроковій та середньостроковій перспективі. У кількох африканських економіках грошові перекази стали найбільшим джерелом зовнішнього фінансування, випереджаючи потоки допомоги та інвестицій. Багато режимів розглядають еміграцію як випускний клапан серед високого безробіття серед молоді та політичного невдоволення. І хоча міграція, як правило, приносить користь як країнам походження, так і країнам призначення, нелегальні потоки все більше сприймаються як політичний ризик у всьому ЄС.

Міграційна політика Європейського Союзу щодо країн Африканського континенту є складною та багатогранною проблемою. ЄС ставить перед собою мету забезпечити безпеку своїх громадян та зменшити незаконну міграцію, одночасно допомагаючи країнам Африки розвиватися.

ЄС прагне до співпраці з країнами Африки, сприяючи їхньому економічному розвитку та відкриваючи можливості для легальної міграції. Проте, існують виклики, які гальмують зусилля ЄС у цьому напрямку, такі як конфлікти в країнах Африки, корупція та низький рівень життя.

ЄС також діє в рамках своїх законодавчих актів та міжнародних домовленостей, щоб забезпечити захист прав мігрантів, зокрема прав на працю та належну охорону здоров'я. Такі заходи допомагають зменшити незаконну міграцію та покращити стан людей, які вже перебувають в ЄС.

Отже, міграційна політика ЄС щодо країн Африканського континенту є складною та багатогранною проблемою, яку потрібно вирішувати в комплексі, з урахуванням потреб країн Африки та безпеки громадян ЄС.

3.3. Програми офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн

Африка була в центрі уваги західноєвропейської політики розвитку з моменту заснування попередників ЄС у 1950-х роках. Оскільки великі частини Африки все ще колонізовані державами-спадкоємцями європейських імперій, такі структури, як Європейський фонд розвитку, мали на меті продовжувати політику розвитку колишніх імперій.

Основний порядок денний в Африці продовжує залишатися геополітичним. За останні 10 років політика розвитку стала більш пов'язаною з міграцією, енергетичною політикою, торгівлею.

Одним із інструментів, який є прикладом зосередженості Європейського Союзу на контролі над міграцією, є Надзвичайний трастовий фонд ЄС для Африки (EUTF). Після того, як у 2015 році велика кількість нелегальних мігрантів досягла Європейського Союзу, політики ЄС прагнули запобігти повторенню. Результатом подальших переговорів стало приблизно 5 мільярдів євро «надзвичайного» фінансування проєкту EUTF, в основному перенаправленого з існуючих фондів розвитку. Його мета полягала в тому, щоб швидко видавати гроші – без особливого парламентського нагляду та бюрократії¹⁴⁰.

Кошти офіційно призначені для «подолання основних причин нелегальної міграції» в країнах-одержувачах. Але пріоритетним завданням політиків є запобігання прибуттю мігрантів до кордонів ЄС. EUTF часто йде пліч-о-пліч з іншими фондами, якими керує Європейський Союз та його країни-члени, і політичні інтереси, що стоять за ними.

Наприкінці 2021 року EUTF для Африки припинив приймати нові проєкти. А Європейський Союз реструктуризує свої витрати на розвиток.

---

¹⁴⁰ EU Emergency Trust Fund For Africa. URL: https://trust-fund-for-africa.europa.eu/index_en.

Низка схем, включаючи EUTF, тепер буде об'єднана в один великий фонд: Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI)¹⁴¹.

Він охоплює 80 мільярдів євро на період фінансування з 2021 по 2027 рік, 10 % з яких призначено на програми управління міграцією. Були політичні цілі – мати видатну фігуру та чітко зосередити увагу на управлінні міграцією. Гостре відчуття надзвичайної ситуації, яке керувало політиками ЄС у 2015 році, минуло, але NDICI, ймовірно, продовжить деякі з поточних тенденцій: Європейський Союз зберігає значну увагу на контролі над міграцією, і він продовжує використовувати кошти допомоги як інструмент для подальшого розвитку інтересів ЄС в Африці.

Слід окремо відзначити інституційну основу співпраці ФРН з країнами Африки у рамках програми допомоги розвитку. Основним партнером та ініціатором виступає Німецьке товариство технічного співробітництва (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, GTZ). Наразі суспільством реалізується понад 2 700 проєктів в країнах, що розвиваються, в тому числі і в Африці. До основних завдань Товариства входить планування та реалізація проєкту та програм у рамках технічної допомоги, підбір відповідних кадрів у ФРН, планування та реалізація програм з підготовки та перепідготовки фахівців, забезпечення цих проєктів обладнанням, а також фінансовий контроль за використанням коштів. Кошти на здійснення проєктів надходять також від промислових підприємств.

Найвідоміший приклад – співпраця з концерном DaimlerChrysler у Південній Африці. GTZ, виконуючи замовлення цього автомобілебудівного концерну, запроваджує програму профілактичних заходів проти поширення СНІДу серед працівників Daimler-Chrysler.

Одним з найважливіших завдань залишається боротьба із бідністю. Разом з іншими міжнародними організаціями німецьке суспільство

---

¹⁴¹ The integration of the European Development Funds into the MFF 2021-2027. URL: <https://cutt.ly/Z7bAgAc>

цілеспрямовано вживає заходів до того, щоб на Землі кількість людей, що живуть за межею бідності, скоротилася вдвічі.

Самостійні рішучі дії ФРН мають довгостроковий та перспективний характер, який визначається спеціальною концепцією, розробленою Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку. У цій програмі є чотири пріоритетні пункти.

Перший пункт програми стосується води. Оскільки Африка – один із найбільш посушливих регіонів світу, допомога з боку ФРН полягає у підтримці проєктів, які сприяють впровадженню принципів комплексного керування водними ресурсами. Вони дозволяють планувати витрати води в оптимальному режимі, що знижує економічні, екологічні та соціальні ризики. Передбачається створення у регіоні комплексних систем водокористування, які забезпечують весь цикл робіт від забору води в річках до повторного використання стічних вод після переробки ¹⁴².

Другий пункт програми торкається поновлюваних джерел енергії. Планується спільна робота над реформами у галузі енергоефективності. На цей сектор співробітництва припадає 15 % коштів, виділених Федеральним міністерством в розвитку програм у названому регіоні.

Третій пункт програми присвячений освіті та передбачає розвиток партнерських відносин між університетами ФРН та країн Африки і Арабського світу, що дозволить відкривати науково-дослідні установи та створювати національну науково-технічну базу кадрів. Важливо, що в цей процес залучається значна частка дівчат та молодих жінок, які отримують перспективи здобути спеціальності, необхідні для розвитку економіки регіону. Федеральне міністерство виділяє з цією метою 25 % коштів.

Зрештою, четвертий пункт програми торкається питань економічної допомоги. Німеччина надала підтримку Алжиру та брала участь у відновленні його економіки після революції та внутрішнього розбрату.

---

¹⁴² Angela Merkel's neighborly plan for Africa URL: <https://www.politico.eu/article/angela-merkels-neighborly-plan-for-africa/>.

Експерти вважають успішним і проєкт економічного співробітництва між Німеччиною та Тунісом за програмою «Підтримка малих та середніх промислових підприємств в умовах відкритого ринку». Це був середньостроковий проєкт, розрахований на 8,5 років, мета якого – забезпечити доступ до товарів та послуг малих та середніх промислових підприємств.

Тісна співпраця ФРН за програмою допомоги розвитку благодійно позначається на ситуації у Сьєрра-Леоні, Ліберії, Кот-д'Івуарі і останнім часом у Бурунді. Німеччина бере активну участь у вирішенні гострих політичних питань, що виникли у цих країнах, а також у фінансуванні продовольчих програм ¹⁴³.

ФРН бере участь у стабілізації регіону Великих озер. Після смерті Джона Гаранга мирний процес у Судані вимагає ще більшої прихильності всіх сторін до здійснення історичної мирної угоди, укладеної в Найробі. Місія європейських країн, до складу якої Німеччина надала свій персонал, робить важливий внесок у цей процес. ФРН бере участь і у вирішенні політичних та гуманітарних проблем у іншому кризовому районі.

Таким чином, Німеччина докладает максимум зусиль для того, щоб налагодити відносини з країнами Африки. Для цього розроблені програми та задіяні кошти, для підтримки та розвитку економік даних країн.

Дослідження дозволяє зрозуміти, що програми допомоги від міжнародних організацій та держав можуть мати значний вплив на соціально-економічний розвиток країн Африки. Було проаналізовано різні програми допомоги, що охоплюють різні сфери життя, такі як охорона здоров'я, освіта, сільське господарство та інфраструктура. Було встановлено, що програми допомоги можуть вирішувати важливі проблеми, такі як бідність, хвороби та безробіття, та сприяти створенню рівних можливостей для всіх жителів країн Африки.

---

¹⁴³ Там само. С. 96.

Отже, програми офіційної допомоги можуть мати значний вплив на розвиток країн Африки, проте їх ефективність залежить від розумного використання ресурсів, аналізу даних та відповідального управління.

ВИСНОВКИ

Під час написання магістерської роботи автор дійшов до таких висновків:

1. На підставі аналізу стану наукової розробки теми та джерельної бази проблеми дослідження можна зробити висновок, що ця проблема заслуговує на увагу науковців та дослідників. Дослідження показує, що Африка відіграє важливу роль у зовнішній політиці ЄС. Свідченням цього є наявність як вітчизняних та закордонних праць. Однак, не дивлячись на це, на сьогоднішній день це питання потребує більш глибокого аналізу. Розробка більш ефективних механізмів співпраці між ЄС та Африкою є важливим завданням, яке може вирішити проблеми обох сторін та сприяти розвитку регіону в цілому.

Дослідження також вказує на необхідність подальшої розробки джерельної бази для цієї проблеми та проведення подальших досліджень у цьому напрямку. Таким чином, наукові результати дослідження можуть стати основою для подальшого аналізу проблеми та розробки більш ефективних стратегій взаємодії між ЄС та Африкою.

2. У процесі написання роботи, автор опрацював відповідні концепції та наукові категорії міжнародно-політичної науки, які стали теоретичною основою для дослідження обраної проблематики. Можна стверджувати, що понятійно-категоріальний апарат та концептуальна база дослідження у достатній мірі дозволяє описати та проаналізувати ефективність реалізації зовнішньополітичної стратегії ЄС по відношенню до країн Африки.

3. Дослідження виявило, що для аналізу зовнішньої політики ЄС у контексті африканського питання необхідно використовувати комплексний підхід, який поєднує елементи політичної науки, міжнародних відносин, економіки та соціології. При написанні роботи були використані різні

дослідницькі методи, серед яких методи аналізу, історичний, системний та інші методи і принципи.

4. Зовнішня політика ЄС щодо Африки ґрунтується на засадах співпраці, партнерства та діалогу. Європейський Союз активно співпрацює з Африканським Союзом у рамках різних ініціатив, таких як Європейсько-Африканський Саміт, що сприяє спільному розвитку та зміцненню взаємодії між ЄС та Африкою. Однак, у співпраці між ЄС та Африкою наявні певні проблеми, зокрема, нерівність у торговельних відносинах, труднощі в забезпеченні миру та стабільності в окремих регіонах Африки та складність у розв'язанні конфліктів.

5. Торговельно-економічні відносини між ЄС та Африкою мають значний потенціал для зростання, але в той же час існують певні проблеми, які ставлять під загрозу цю співпрацю. Нерівність у торговельних відносинах та відсутність вільної торгівлі між ЄС та Африкою є основними проблемами, які потребують розв'язання. Дослідження також вказує на те, що співпраця між ЄС та Африкою у сфері економіки може бути корисною для обох сторін. Європейські компанії мають можливість розширити свої ринки та забезпечити собі доступ до природних ресурсів, технологій та робочої сили у Африці. Африканські країни, у свою чергу, можуть забезпечити собі інвестиції та доступ до нових технологій.

6. Внутрішні проблеми в африканських країнах, такі як політична нестабільність, конфлікти та економічна криза, мають значний вплив на відносини з ЄС. Нестабільність та конфлікти можуть призвести до збоїв у співпраці та порушити торговельні відносини між ЄС та Африкою. Крім того, економічна криза може призвести до зменшення здатності африканських країн до співпраці з ЄС та відповідного впливу на торговельний обмін. Стабільність та розвиток внутрішніх справ у країнах Африки можуть сприяти зміцненню відносин з ЄС. Розвиток економіки та підвищення рівня життя можуть забезпечити більш вигідні умови для

співпраці, а політична стабільність може покращити діалог та співробітництво між ЄС та Африкою.

7. Однією з причин міграційної кризи є політичні та економічні кризи в країнах Південної та Східної Європи, Близького Сходу та Африки. Ці кризи призводять до того, що тисячі людей намагаються від'їхати в країни ЄС в пошуках кращого життя та захисту від конфліктів.

Крім того, міграційна криза спричинила значний наплив мігрантів, що має великий вплив на економіку та соціальну ситуацію в країнах ЄС. Це створює значні труднощі для європейських країн, які намагаються забезпечити мігрантам адаптацію та інтеграцію в європейське суспільство.

Міграційна криза має політичні наслідки для країн ЄС. Питання міграції стає однією з головних тем політичної дискусії в країнах ЄС, що може призвести до збільшення популізму та націоналістичних настроїв серед населення.

8. З метою ефективного управління міграційними процесами ЄС розвиває та впроваджує стратегії співпраці з країнами Африканського континенту. У рамках такої співпраці здійснюються різні заходи, такі як підписання угод про реадмісію, надання фінансової та технічної допомоги для розвитку країн-партнерів, збільшення законних шляхів міграції тощо.

Однак, ця політика не є безпроблемною. Багато країн Африканського континенту зазнають політичних, економічних та соціальних труднощів, які впливають на міграційні процеси та змушують людей шукати кращого життя за кордоном. Також, деякі країни-партнери можуть бути не зацікавлені в співпраці з ЄС через різницю у політичних або економічних поглядах.

Вирішення міграційної кризи в ЄС вимагає комплексного підходу, який включає в себе не тільки співпрацю з країнами Африканського континенту, але й розвиток економіки та соціальної сфери в цих країнах, політичні реформи та інші заходи. Тільки в такий спосіб можна досягти стійкого розвитку та стабільності в міжнародних відносинах.

9. Програми офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн мають на меті зменшення бідності та забезпечення сталого економічного розвитку. Зазвичай такі програми передбачають фінансову, технічну та іншу допомогу, яка може включати в себе різноманітні проєкти у галузі освіти, охорони здоров'я, сільського господарства, енергетики та інших сферах.

Однак, такі програми не є безпроблемними. Часто вони зустрічаються зі складнощами, такими як корупція, відсутність внутрішньої координації та слабкий ефект від реалізації проєктів. Також, існує питання ефективності таких програм, адже іноді вони можуть не приносити очікуваного результату.

Отже, для досягнення успіху в програмах офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн потрібен комплексний підхід, який включатиме в себе не тільки фінансову та технічну допомогу, але й розвиток інфраструктури, політичних та економічних реформ, підвищення кваліфікації та освіти місцевих жителів. Тільки в такий спосіб можна забезпечити сталий розвиток та підвищення якості життя населення в африканських країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Офіційні документи глав держав та урядів, міжнародні договори, угоди

1. Дублінська конвенція. URL: <https://cutt.ly/d7bACRs>
2. A Comprehensive EU Strategy for Africa Trade and Investments. URL: <https://cutt.ly/G7bAV8p>
3. A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706.
4. AfCFTA. URL: <https://au-afcfta.org/>.
5. Aktionsprogramm 2015. URL: <https://cutt.ly/47bANYV>
6. Economic Partnership Agreement with West Africa. URL: <https://cutt.ly/67bAMAP>
7. ECOWAS. URL: <https://ecowas.int/>.
8. EPA – Central Africa. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-central-africa>.
9. EU Emergency Trust Fund For Africa. URL: https://trust-fund-for-africa.europa.eu/index_en.
10. Eu-Eastern Southern Africa Economic Partnership Agreement. URL: <https://cutt.ly/77bA0y5>
11. European Global Gateway. URL: <https://cutt.ly/87bA2gV>
12. G20 Compact with Africa. URL: <https://www.compactwithafrica.org/content/compactwithafrica/home.html>.
13. Germany and South Africa: Bilateral relations URL: <https://cutt.ly/R7bA9bi>
14. Migration and Asylum Package: New Pact on Migration and Asylum documents adopted on 23 September 2020 // European Commission [official website]. 2020. URL: <https://cutt.ly/J7bA3E6>
15. Migration and Asylum: Roadmap on way forward agreed between European Parliament and rotating Presidencies. URL: <https://cutt.ly/17bA4zg>
16. The Cotonou Agreement. URL: <https://cutt.ly/k7bA7Ez>
17. The integration of the European Development Funds into the MFF 2021-2027. URL: <https://cutt.ly/g7bA5Ap>
18. Toward comprehensive Strategy with Africa. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_374.
19. UEMOA. URL: <http://www.uemoa.int/Pages/Home.aspx>.

Промови політичних лідерів

20. Промова Федерального канцлера Ангели Меркель у рамках заходу Фонду Конрада Аденауера, м. Берлін, 27 травня 2020 р. «Зовнішня політика та політика безпеки під час головування Німеччини в раді ЄС». URL: <https://cutt.ly/H7bSwRg>

21 President Macron: «Between France and Africa, it must be a love story». URL: <https://www.theafricareport.com/51475/president-macron-between-france-and-africa-it-must-be-a-love-story/>.

Статистична інформація

22. Africa-EU – international trade in goods statistics. URL: <https://cutt.ly/f7bSe30>

23. EU external borders in June: Western Balkan route most active. URL: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-external-borders-in-june-western-balkan-route-most-active-oPV0mM>.

24. Europe – Mixed Migration Flows to Europe, Yearly Overview (2016). URL: <https://dtm.iom.int/reports/europe-%E2%80%94-mixed-migration-flows-europe-yearly-overview-2016>.

25. Forecasting on Africa that is aligned with Agenda 2063. URL: <https://futures.issafrica.org/>.

26. Imports of goods and services (current US\$) – Middle East & North Africa. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=ZQ&name_desc=false.

27. Imports of goods and services (current US\$) – South Africa. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=ZA&name_desc=false.

28. OECD STRI database. URL: <https://ecfr.eu/>.

29. Official development assistance: Facts and trends in charts. URL: http://www.iiz-dvv.de/english/Publikationen/Ewb_ausgaben/epd-engl-54.pdf#search=officialdevelopmentassistance/.

30. RTA Tracker. URL: <https://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>.

31. Trade in services: A niche for export diversification in Africa. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/aldcafrica2022_Ch2_en.pdf.

32. World Bank STRI database. URL: <https://ecfr.eu/>.

Публікації в ЗМІ

33. 2015: The year of Europe's refugee crisis. URL: <https://www.unhcr.org/uk/news/stories/2015/12/56ec1ebde/2015-year-europes-refugee-crisis.html>.

34. Angela Merkel's neighborly plan for Africa URL: <https://www.politico.eu/article/angela-merkels-neighborly-plan-for-africa/>.

35. Bade K. J. Die sogenannte Flüchtlingskrise: Wissenschaft, Politik und Gesellschaft in Deutschland : Festvortrag. 2016. 14 April.

36. Baumgärtner M. Es kommen härtere Tage // Der Spiegel. 2016. № 2. P. 10-19.
37. By 2050, a quarter of the world's people will be African – this will shape our future. URL: <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jan/20/by-2050-a-quarter-of-the-worlds-people-will-be-african-this-will-shape-our-future>.
38. Christides G. Festung Europa // Der Spiegel. 2016. № 10. P. 15.
39. Dahlkamp J. Emozionaler Kurzschluss // Der Spiegel. 2013. № 50. P. 42-44.
40. DiCarlo R. I Urge Everyone To Support The Secretary-General's Efforts To Help Libyans Forge A Path To Peace. URL: <https://unsmil.unmissions.org/dicarlo-i-urge-everyone-support-secretary-general%E2%80%99s-efforts-help-libyans-forge-path-peace>.
41. Die Boote sind voll // Der Spiegel. 2014. № 16. P. 32-35.
42. Europe's border agency searches for support. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/frontex-migration/>.
43. European Commission, EU global response to coronavirus: supporting our partner countries. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_607.
44. Falk R. EU – Entwicklungshilfe – Beschluss: Ungedechte Schecks. URL: <http://www.uni-kassel/fb5/frieden/themen/Entwicklungspolitik/eu-falk.html>.
45. Feldenkirchen M. Egal wie es ausgeht // Der Spiegel. 2016. № 4. P. 12-19.
46. Gezer Ö. Spielen verboten // Der Spiegel. 2013. № 34. P. 44.
47. Jobs for Youth in Africa: Catalyzing youth opportunity across Africa. URL: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Images/high_5s/Job_youth_Africa_Job_youth_Africa.pdf.
48. Kurbjuweit D. Innere Realpolitik // Der Spiegel. 2017. №14. P. 8.
49. Leonard M. Europe's Transformative Power // Center for European Reform Bulletin. 2005. № 40, Feb.–March. URL: http://www.cer.org.uk/articles/40_leonard.html.
50. Lory G. France aims to revive EU partnership with Africa ahead of February summit. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/01/10/france-aims-to-revive-eu-partnership-with-africa-ahead-of-february-summit>.
51. Mal hü, mal hot // Der Spiegel. 2016. № 5. P. 42-43.
52. Müller P. Irgendwo in Afrika // Der Spiegel. 2017. № 9. P. 36-37.
53. NEPAD in brief. URL: <http://www.nepad.org/2005/files/inbrief.php>.
54. Riddervold M. Interests or Principles? EU Foreign Policy in the ILO // RECON Online Working Paper 2008/09. 2008. 23 p. URL: <http://www.jhubc.it/ecprriga/virtualpaperroom/024.pdf>.
55. Rising migration tensions on Mediterranean shores. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/migration-tensions/>.

56. Russia's strategy for Africa. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/wagner-group/>.
57. The Africa File is an analysis and assessment of the Salafi-jihadi movement in Africa and related security and political dynamics. URL: <https://www.criticalthreats.org/briefs/africa-file/africa-file-burkina-faso-coup-signals-deepening-governance-and-security-crisis-in-the-sahel>.
58. The Latest IPCC Report: What is it and why does it matter? URL: <https://www.nature.org/en-us/what-we-do/our-insights/perspectives/ipcc-report-climate-change/>.
59. Wagner Group Operations in Africa: Civilian Targeting Trends in the Central African Republic and Mali. URL: <https://reliefweb.int/report/central-african-republic/wagner-group-operations-africa-civilian-targeting-trends-central-african-republic-and-mali-0>.
60. Wolfers A. Milieu and Possession Goals Reinterpreted. URL: <http://deliberation.blog.com/essays/arnold-wolfers-milieu-and-possession-goals-reinterpret/>.

ЛІТЕРАТУРА

Підручники, монографії, посібники

61. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: АБУ, 2002. 480 с.
62. Кудряченко А.І., Мартинов А.Ю. Глобальні виміри зовнішньої політики Німеччини (2005-2021 рр.): калейдоскоп подій. Монографія / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2022. 465 с.
63. Олланд Ф. Уроки влади: мемуари. Харків: «Фоліо», 2019. 444 с.
64. Сумець О.М. Принцип системності. Київ, Україна: Видавничий дім «Слово», 2015.
65. Цыганков П. Теория международных отношений. М.: Гардарика, 2002. 542 с.
66. Baldwin D. Paradoxes of Power. Oxford, Blackwell, 1989. 272 p.
67. Barker J.C. International Law and International Relations. A&C Black, 2000. 192 p.
68. Bartelson J.A Genealogy of Sovereignty. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 221 p.
69. Berenskoetter F., Williams M.J. Power in world politics. Routledge, 2007. 212 p.
70. Donnely J. Realism and International Relations. Cambridge University Press, 2000. 192 p.
71. Geddes A. The Politic of Migration and Immigration in Europe. L, 2006. 346 p.
72. Grilli E. R. The European Community and the Developing Countries. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 344 p.

73. Hellmann G., Fahrmeir A., Vec M. The Transformation of Foreign Policy: Drawing and Managing Boundaries from Antiquity to the Present. Oxford: Oxford University Press, 2016. 384 p.
74. Hill C. The changing politics of foreign policy. Palgrave Macmillan, 2003. 244 p.
75. Holden P. In Search of Structural Power: EU Aid Policy as a Global Political Instrument. Farnham: Ashgate, 2009. 246 p.
76. Holland M. The European Union and the Third World. Basingstoke: Palgrave, 2002. 238 p.
77. Hudson V. Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory. Lanham : The Rowman and Littlefield Publishing Group, 2007. 234 p.
78. Karin A., Dickson A. K. EU Development Cooperation. From model to symbol. Manchester: Manchester University Press, 2004. 250 p.
79. Koslowski R. European Union Migration Regime. Oxford: Oxford Univ. press, 2007. 425 p.
80. Lindberg T. Beyond paradise and power: Europe, America, and the future of a troubled partnership. Routledge, 2005. 224 p.
81. Lister M. The European Community and the Developing World. Aldershot, Avebury, 1988. 330 p.
82. Milliken J. The Social Construction of the Korean War: Conflict and its Possibilities. Manchester: Manchester University Press, 2001. 288 p.
83. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 208 p.
84. Ojo O. Africa and Europe: The Changing Economic Relationship. London, Zed Books, 1996. 211 p.
85. Rosenau J. The Study of World Politics: Theoretical and Methodological Challenges. New York : Routledge, 2006. 216 p.
86. Shapiro M. The Politics of Representation: Writing Practices in Biography, Photography, and Political Analysis. Madison: University of Wisconsin Press, 1988. 241 p.
87. Smith S., Hadfield A., Dunne T. Foreign Policy: Theories, Actors, Cases. OUP Oxford, 2012. 543 p.
88. Walker R.B.J. Inside/Outside: International Relations as Political Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 282 p.
89. Waltz K. Realism and Interbational Politics. Routledge, 2008. 361 p.
90. Whitman R. Normative power Europe: Empirical and theoretical perspectives. Springer, 2011. 271 p.
91. Wolfers A. Discord and collaboration: essays on international politics. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1962. 369 p.

Статті

92. Биссон Л.О. Новая стратегия ЕС для Африки: в поисках подлинного партнёрства // Современная Европа. 2020. № 3. С. 39-50.

93. Богданова Т.О. Африканська політика Великобританії на сучасному етапі // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2012. № 4 (1). С. 39-44.
94. Денисенко К.Ю. Африканський вектор зовнішньої політики Франції за президентства Е. Макрона // Topical issues of modern science, society and education. 2021. С. 783-787.
95. Джуман В., Шинкарук Н. Африканський вектор зовнішньої політики ЄС на фоні зростання геополітичної конкуренції // Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2023. № 6. у друці.
96. Калінін В. Світ-система та держава як одиниці аналізу у політичних дослідженнях // Гілея: науковий вісник. 2016. № 105. С. 322-326.
97. Кухтін М.М. Зовнішня політика уряду А. Меркель крізь призму «конфлікту поколінь» у ХДС: боротьба між традицією та інновацією у сучасних міжнародних відносинах // Наукові праці. Політологія. 2012. № 178. С. 40-53.
98. Пак Н.О. Взаємодія Європейського Союзу з країнами Середземноморського партнерства у міграційній сфері // Міжнародні відносини. 2017. № 1 (46). С. 31-35.
99. Рыбаков С.В. Геополитические риски миграционной политики Ангелы Меркель // Геополитика и безопасность. 2017. № 1 (37). С. 24-30.
100. Сапсай А.П. Участь ЄС у врегулюванні конфліктів на африканському континенті // Гілея: Науковий вісник. 2013. №72. С. 180-192.
101. Симонтовська Ю.О. Африканський вектор зовнішньої політики Франції в період правління Н. Саркозі // Політологічний вісник. 2013. № 69. С. 572-571.
102. Толстов С.В. Тенденції політичної взаємодії між ЄС та країнами Африки. URL: <https://cutt.ly/H7bSl3H>
103. Шелудченко Н.П. Миграционная политика IV правительства А. Меркель (2018-2021 гг.). Вестник МГОУ. 2022. № 3. С. 93-104.
104. Antoine M., Mérand F. L'Union européenne et le nouvel équilibre des puissances // Politique européenne. 2013. № 1. Pp. 9-21.
105. Babarinde O., Faber G. From Lomé to Cotonou: business as usual // European Foreign Affairs Review. 2004. № 9 (1). Pp. 27-47.
106. Barnett M., Raymond D. Power in International Politics. International Organization, 2005. № 59 (1). Pp. 39-75.
107. Carbone M. The European Union, Good Governance and Aid Co-ordination // Third World Quarterly. 2010. № 31(1). Pp. 13-29.
108. Carlsnaes W. Where is the Analysis of European Foreign Policy Going? // European Politics. 2004. № 5 (4). Pp. 495-508.
109. Crawford G. Whither Lomé: The Mid-Term Review and the Decline of Partnership // Journal of Modern African Studies. 1996. № 34 (3). Pp. 503-518.
110. de Flers N., Regelsberger E. The EU and inter-regional cooperation // International relations and the European Union. 2005. Pp. 317-342.

111. Desta M.G. EC-ACP Economic Partnership Agreements and WTO Compatibility: An Experiment in North-South Inter-regional Agreements // *Common Market Law Review*. 2006. № 43 (5). Pp. 1343-1379.
112. Doty R.L. Foreign Policy as Social Construction: A Post-Positivist Analysis of US Counterinsurgency Policy in the Philippines // *International Studies Quarterly*. 1993. № 37 (3). Pp. 297-320.
113. Duchene F. The European Community and the Uncertainties of Interdependence // *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community*. London: Macmillan. 1973. Pp. 1-21.
114. Farrell M. Internationalising EU development policy // *Perspectives on European Politics and Society*. 2008. № 9 (2). Pp. 225-240.
115. Gibb R. Post-Lomé: The European Union and the South // *Third World Quarterly*. 2004. № 21 (3). Pp. 457-481.
116. Hill C. The Capability-expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role // *Journal of Common Market Studies*. 1993. № 31 (3). Pp. 305-328.
117. Hout W. Between Development and Security: the European Union, governance and fragile states // *Third World Quarterly*. 2010. № 31 (1). Pp. 141-157.
118. Hurt S. Cooperation and Coercion? The Cotonou Agreement Between the European Union and the ACP states and the End of the Lomé Convention // *Third World Quarterly*. 2003. № 24 (1). Pp. 161-176.
119. Mahler V.A. The Lomé Convention: Assessing a North-South Institutional Relationship // *Review of International Political Economy*. 1994. № 1 (2). Pp. 233-256.
120. Manners I. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? // *Journal of Common Market Studies*. 2002. № 40 (2). Pp. 235-258.
121. McQueen M. Lomé Versus Free Trade Agreements: The Dilemma facing the ACP Countries // *World Economy*. 1998. № 21 (4). Pp. 421-443.
122. Nye J.S. The Power of Persuasion: Dual components of UE leadership. The conversation with J. Nye // *Harvard International Review*. Winter, 2003. Pp.46-62.
123. Pollack M. International Relations Theory and European Integration // *Journal of Common Market Studies*. 2001. № 39 (3). Pp. 221-244.
124. Ravenhill J. Back to the nest? Europe's relations with the African, Caribbean and Pacific group of countries // *EU trade strategies: between regionalism and globalism*. 2004. Pp. 118-147.
125. Riddervold M. «A matter of principle»? EU foreign policy in the International Labour Organization // *Journal of European Public Policy*. 2010. № 17(4). Pp. 581-598.
126. Wadle S., Schukraft C. Die Peace Facility for Africa – Europas Antwort auf die Krisen in Africa // *Intern. Politik und Gesellschaft*. Bonn. 2005. № 4. Pp. 99-119.
127. Weldes J. Constructing National Interests // *European Journal of*

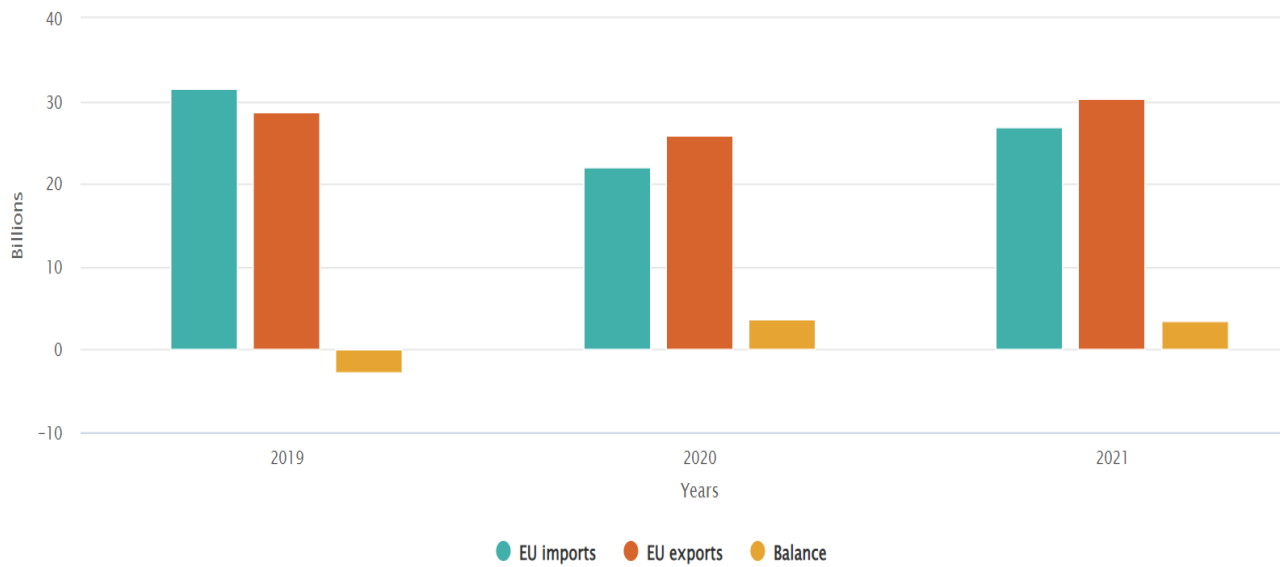
International Relations. 1996. № 2 (3). Pp. 275-318.

Матеріали конференцій

128. Джуман В. Африканський вектор зовнішньої політики ЄС на сучасному етапі // Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2023: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра могили, 2023.

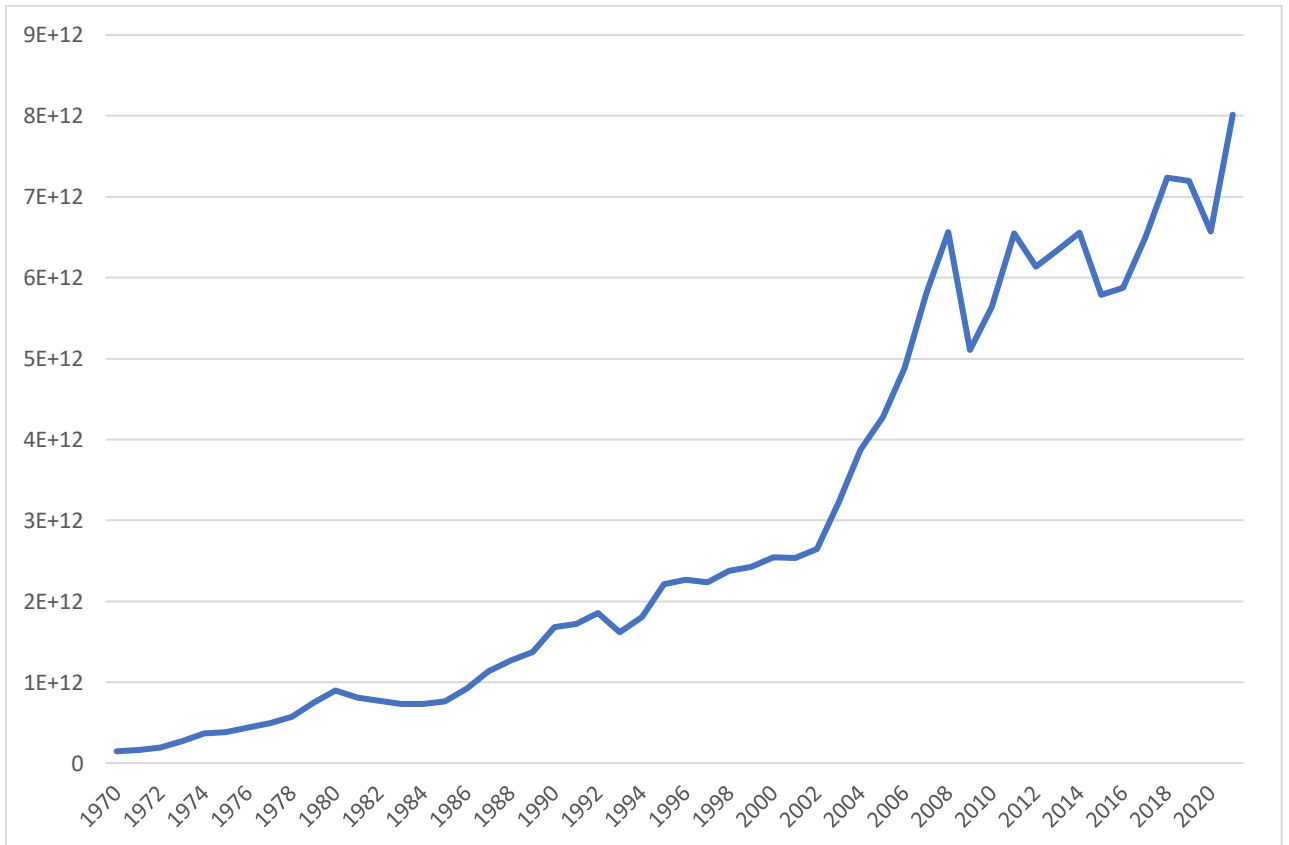
129. Джуман В. Міграційна політика ЄС щодо країн Африканського континенту // «Аркасівські читання»: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи». До 110 річниці Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (26-27 травня 2023 р.): тези. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2023.

Динаміка торгівлі товарами між ЄС та Західною Африкою
за 2019-2021 рр., (млн.. євро)

Джерело: Economic Partnership Agreement with West Africa. URL: <https://cutt.ly/q7bSAA7>

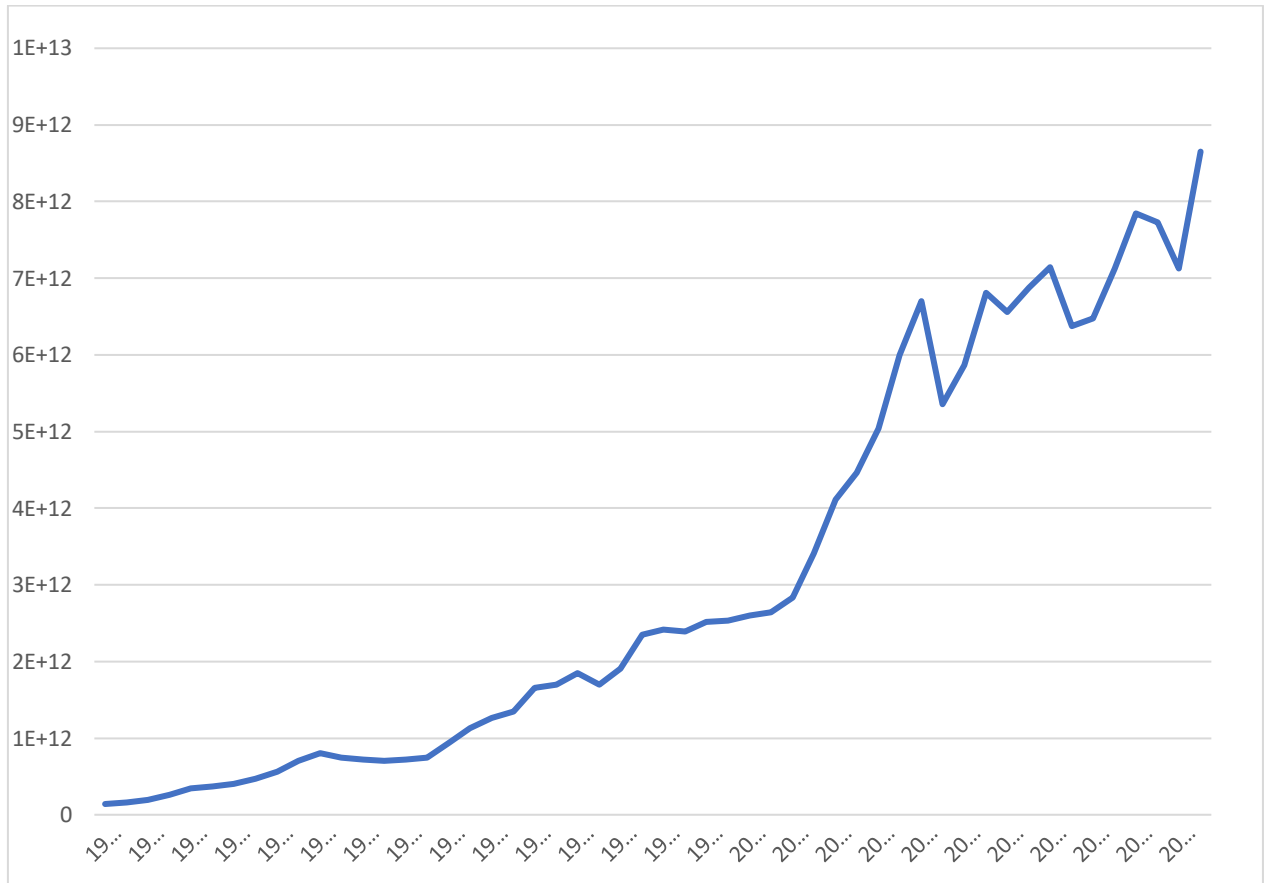
**Динаміка імпорту товарів і послуг Центральна і Північна Африка – ЄС
за 1970-2020 рр. (дол. США)**

Джерело: Imports of goods and services (current US\$) – Middle East & North Africa. URL: <https://cutt.ly/t7bSLDI>

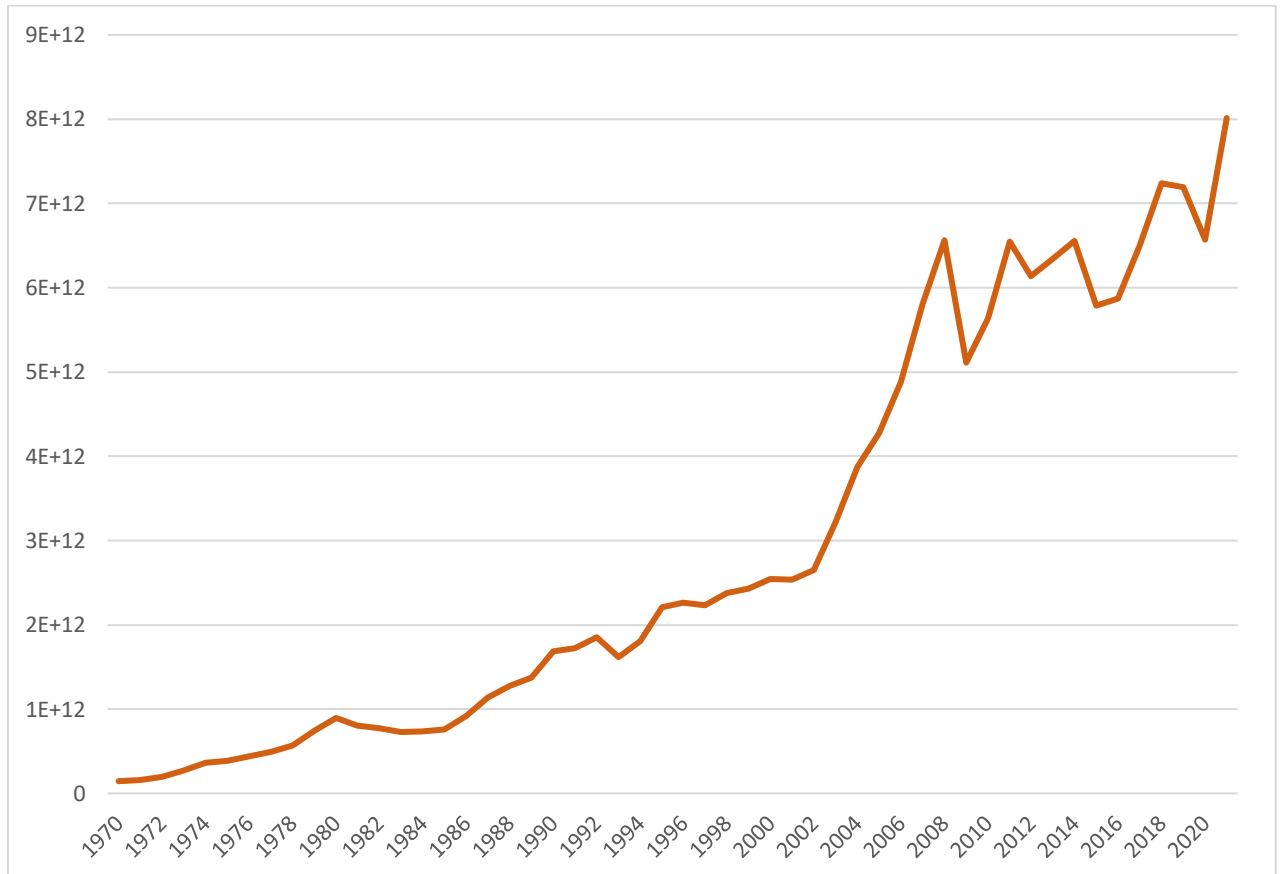

**Динаміка експорту товарів і послуг Центральна і Північна Африка – ЄС
за 1970-2020 рр. (дол. США)**

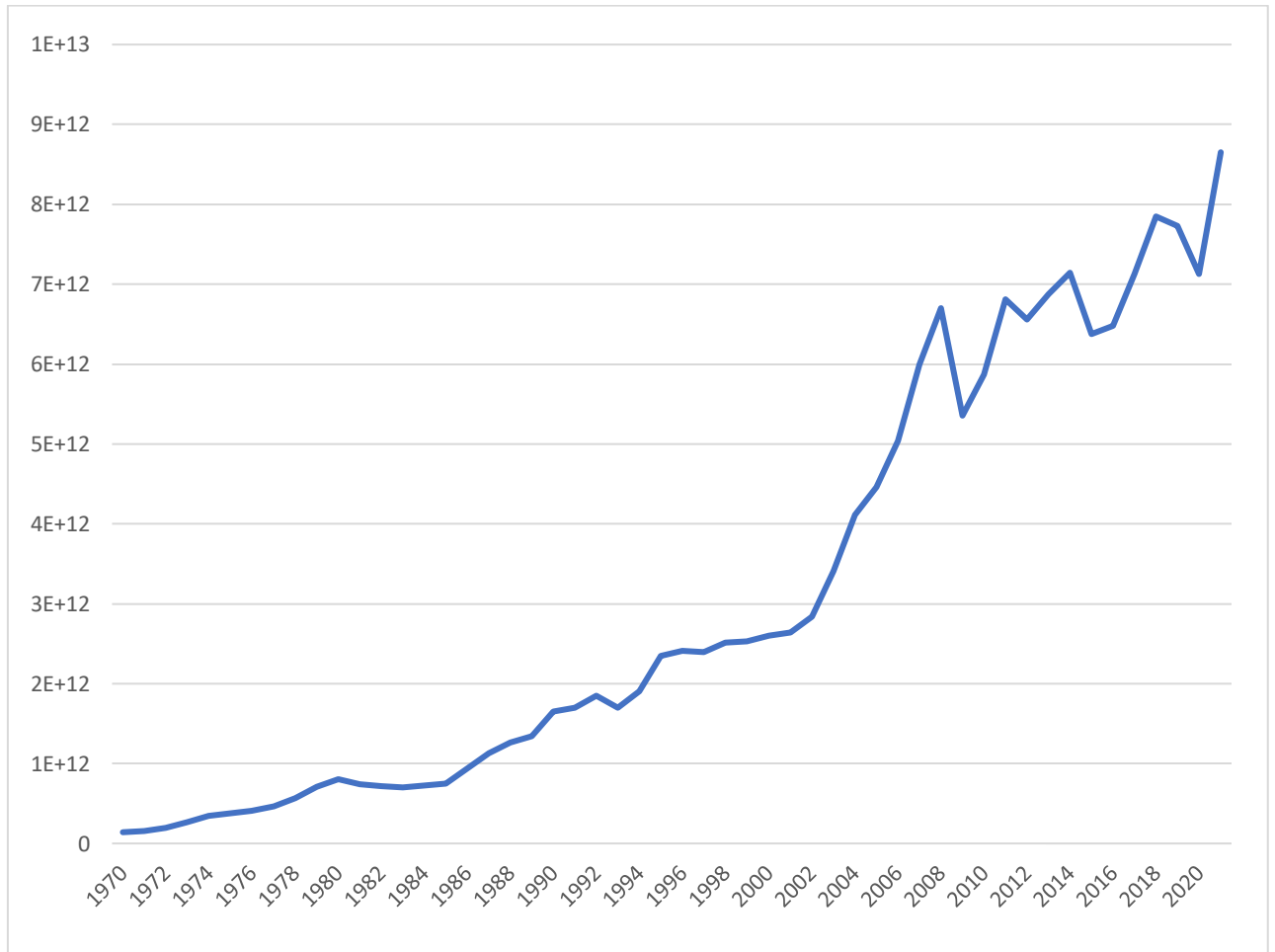
Джерело: Exports of goods and services (current US\$) – Middle East & North Africa. URL: <https://cutt.ly/x7bDwft>

**Динаміка імпорту товарів і послуг Південна Африка – ЄС
за 1970-2020 рр. (дол. США)**

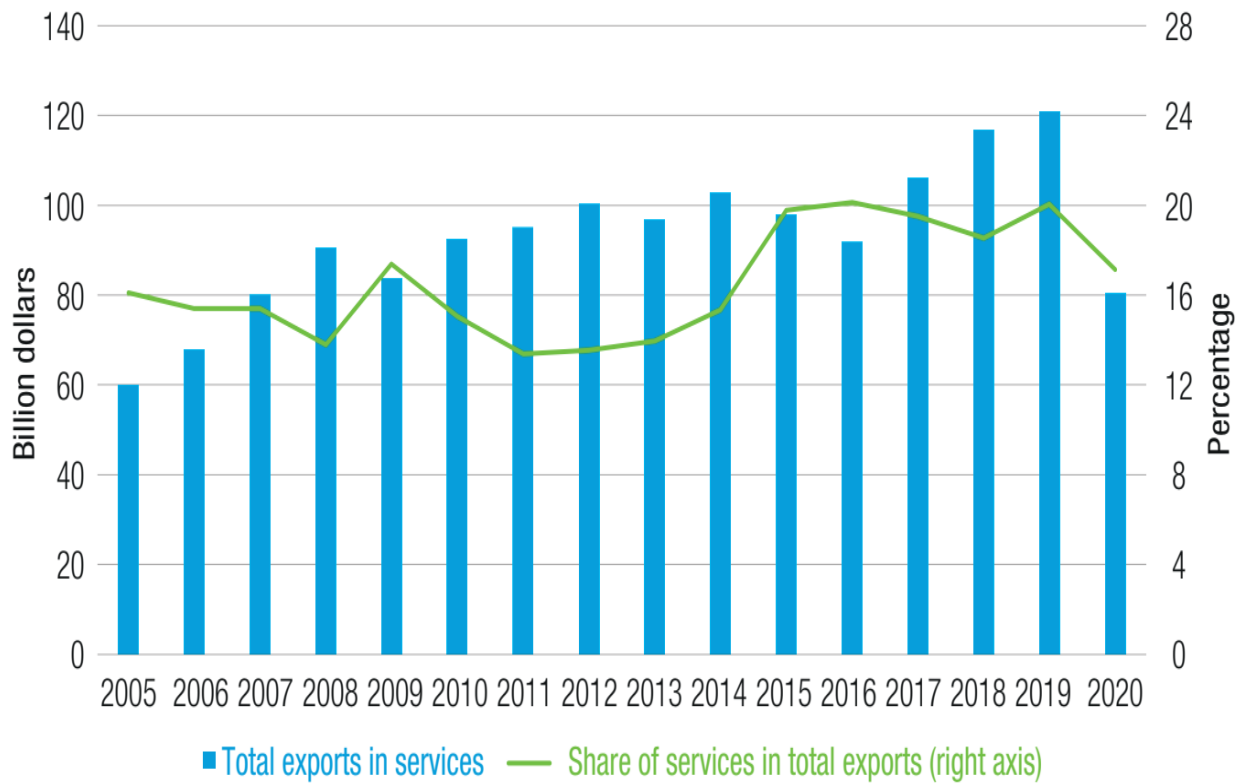
Джерело: Imports of goods and services (current US\$) – South Africa. URL:
<https://cutt.ly/x7bS9FN>

**Динаміка експорту товарів і послуг Південна Африка – ЄС
за 1970-2020 рр. (дол. США)**

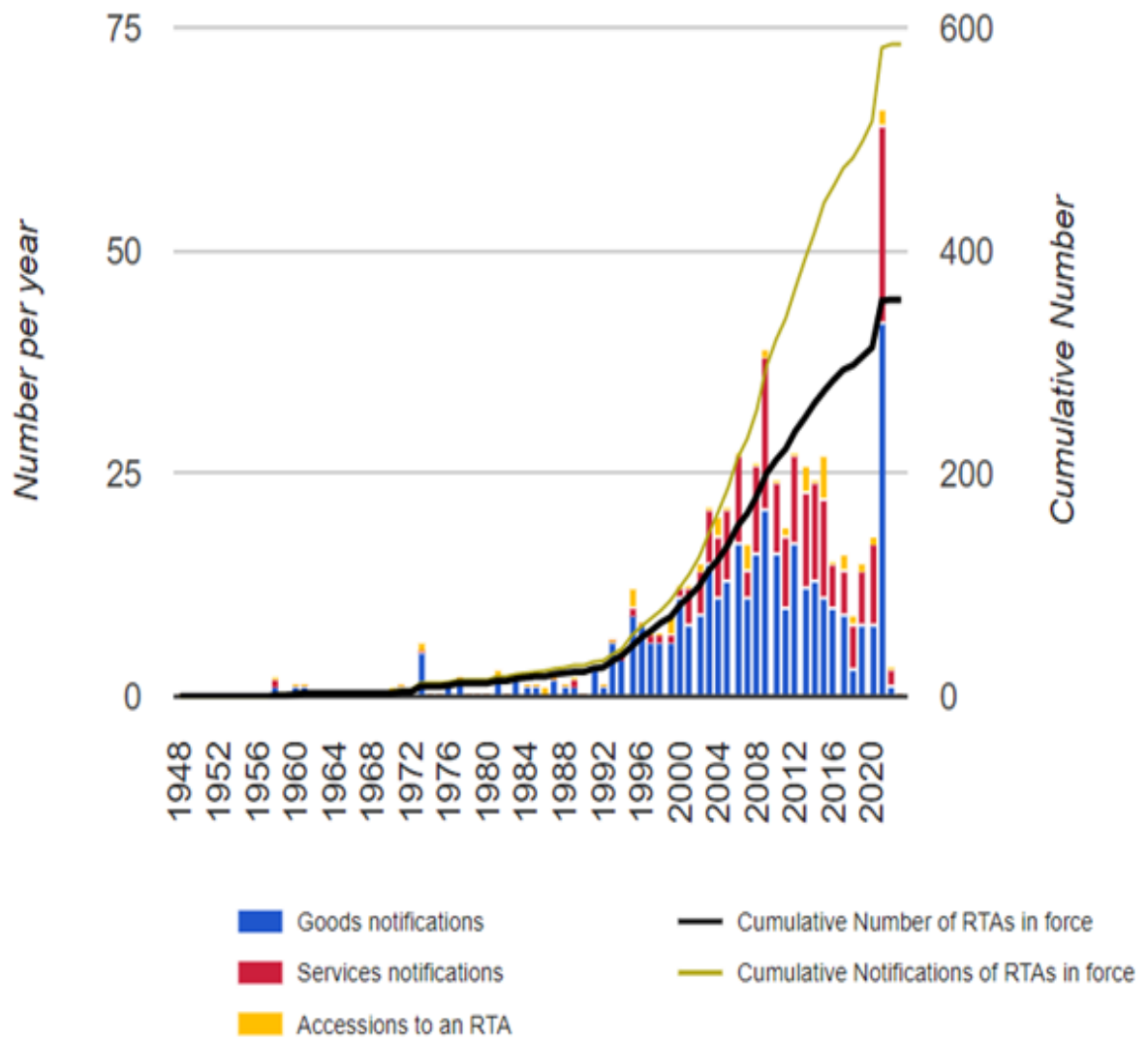
Джерело: Exports of goods and services (current US\$) – South Africa. URL:
<https://cutt.ly/h7bDojt>

Експорт послуг в Африці за 2005-2020 рр.

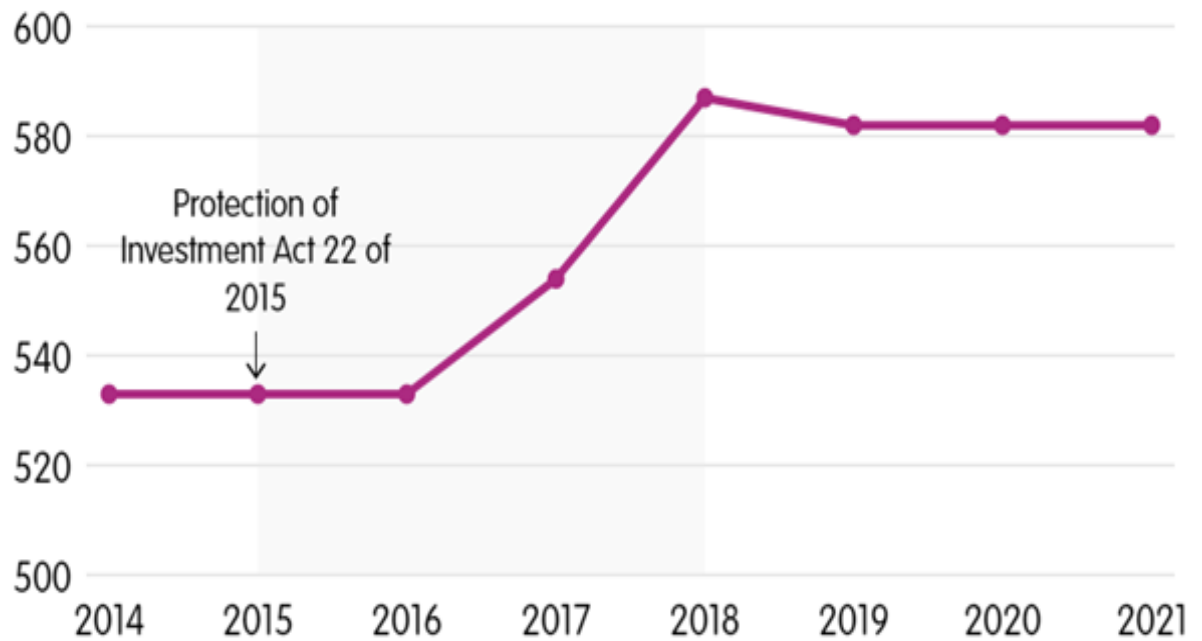
Джерело: Trade in services: A niche for export diversification in Africa. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/aldcafrica2022_Ch2_en.pdf.

Діючі РТА (за роками набрання чинності), 1948-2023 рр.

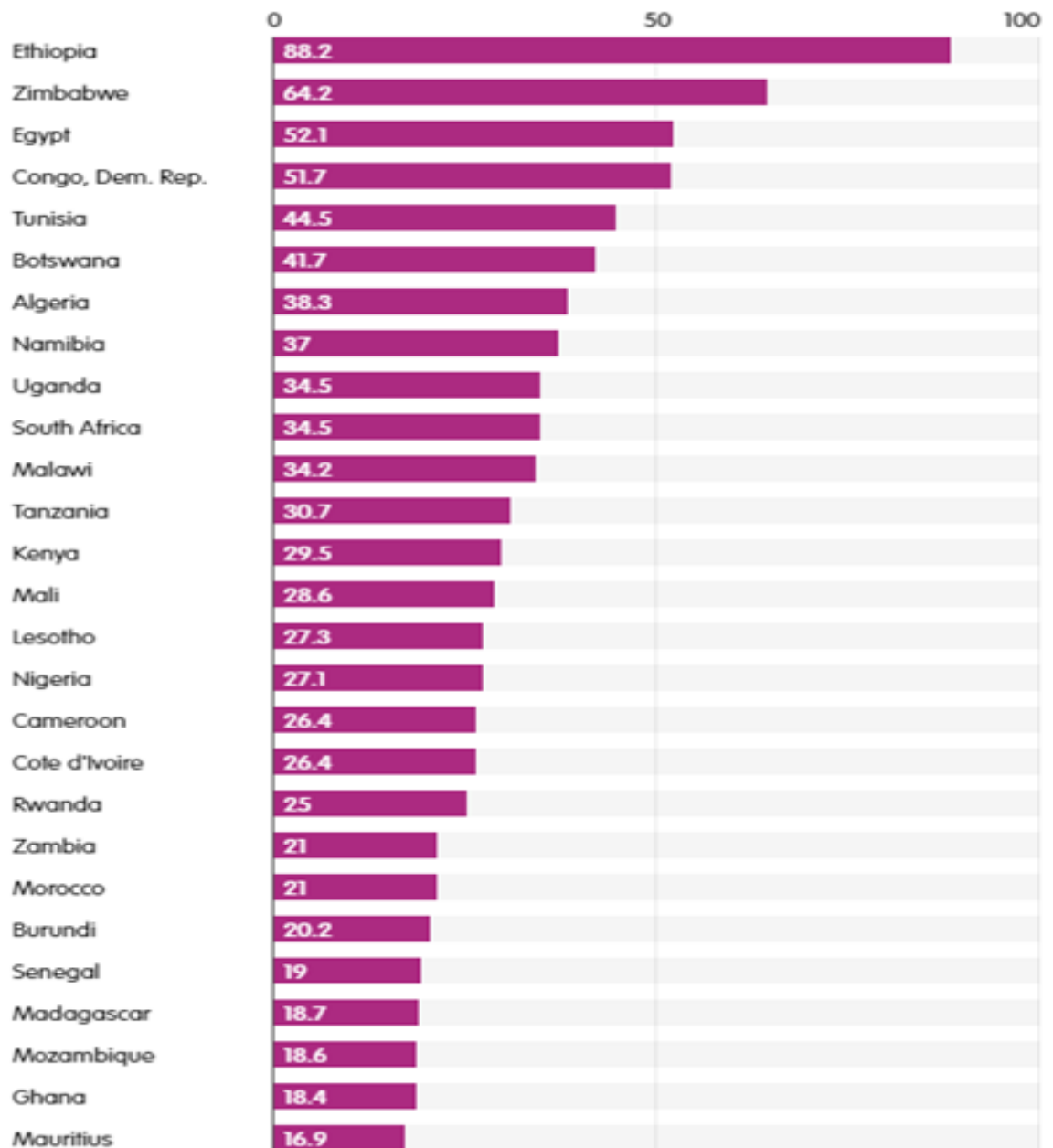
Джерело: RTA Tracker. URL: <https://cutt.ly/O7bDcqQ>

**Кількість обмежень на торгівлю послугами в Південній Африці,
2014 – 2021 рр.**

Джерело: OECD STRI database. URL: <https://ecfr.eu/>

Індекси обмеження торгівлі послугами: оцінки для окремих африканських країн

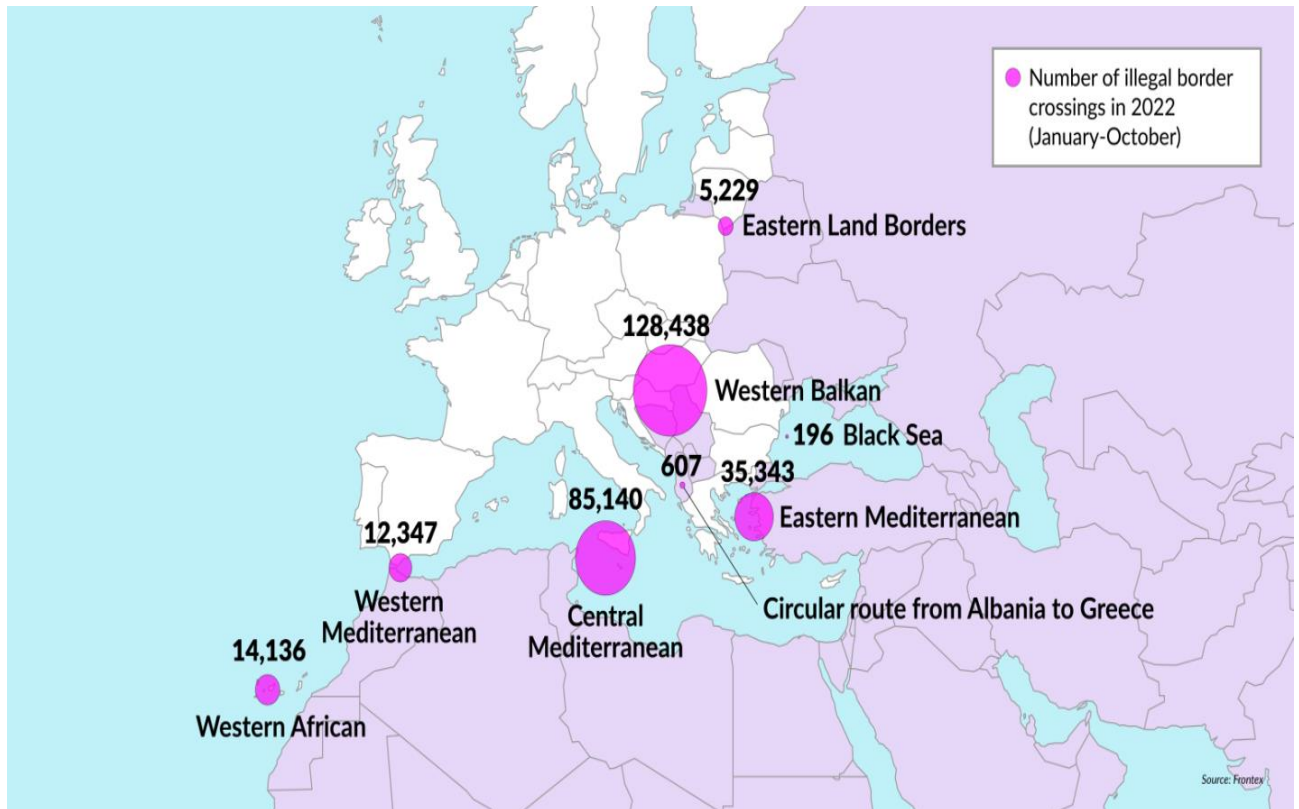
Джерело: World Bank STRI database. URL: <https://ecfr.eu/>

Нелегальні в'їзди до Європейського Союзу

Шлях	Січень-червень 2022	Червень 2022	Відносне відхилення, %	Основні національності
Західні Балкани	55,321	14,136	191	Сирія, Афганістан, Туреччина
Центральне Середземномор'я	25,164	5,651	23	Бангладеш, Єгипет, Туніс
Ла-Манш	22,440	4,938	87	Афганістан, Сирія, Ірак
Східне Середземномор'я	17,957	2,220	125	Нігерія, Сирія, Конго (Кіншаса)
Західна Африка	8,508	341	22	Марокко, Африка на південь від Сахари
Західне Середземномор'я	4,909	681	-20	Алжир, Марокко, Сирія
Східний кордон	2,452	204	141	Україна, Ірак, Білорусь

Джерело: 2015: The year of Europe's refugee crisis. URL: <https://cutt.ly/17bDAZz>

Кількість нелегальних мігрантів до ЄС у січні-жовтні 2022 р.

Джерело: DiCarlo R.I Urge Everyone To Support The Secretary-General's Efforts To Help Libyans Forge A Path To Peace. URL: <https://cutt.ly/C7bDJJJ>